

**Fredagen den 29 november**

Kl. 11.00

Förhandlingarna leddes till en början av fru tredje vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollet för den 21 innevarande månad.

§ 2 Fru tredje vice talmannen meddelade att till kammaren inkommit läkarintyg för herr *Eriksson* i Arvika, som var sjukskriven under tiden den 29 november 1974–den 19 januari 1975.

Erforderlig ledighet beviljades.

Fru tredje vice talmannen anmälde att herr *Olsson* i Kil från och med den 29 november inträdde som ersättare för herr *Eriksson* i Arvika under hans ledighet från riksdagsmannauppgiftet.

**§ 3 Ang. principerna för eftergift av lån för hyresförluster**

Herr bostadsministern CARLSSON erhöll ordet för att besvara herr *Wennerfors'* (m) den 18 oktober framställda interpellation, nr 126, och anförde:

Fru talman! Herr *Wennerfors* har frågat mig efter vilka principer jag bedömt de senaste ansökningarna om eftergift av lån för hyresförluster.

Som jag angav i mitt svar den 6 maj i år på herr *Wennerfors* då ställda interpellation angående eftergift av lån för hyresförluster skall prövning ske enligt de grunder som riksdagen har fastställt och som finns angivna i civilutskottets betänkande 1973:19.

Grunderna innebär i huvudsak följande: Prövningen skall avse låntagarens samlade förhållanden, det utrymme för ytterligare betalningar som finns på den lokala hyresmarknaden, låntagarens åtgöranden och hans andel i ansvaret för den uppkomna situationen, varvid även vinstutdelningsbeslut bör beaktas. Hänsyn skall tas inte endast till låntagarens egna åtgöranden utan även till intressents eller borgesmans, för allmännyttigt företag sålunda kommun, ansvar för betalningsoförmågan. Ställningstagandet skall kunna innefatta i första hand anstånd med betalningen men även, när företagets fortsatta verksamhet äventyras, eftergift.

De 19 ärenden angående eftergift av hyresförlustlån som hittills har avgjorts har prövats enligt dessa grunder. Härvid har – efter en bedömning av de särskilda omständigheterna i varje ärende – eftergift av viss del av lånet medgivits i tio fall, räntebefrielse för viss tid beviljats i sju fall och ansökningen lämnats utan bifall i två fall.

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. principerna för  
eftergift av lån för  
hyresförluster*

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. principerna för  
eftergift av lån för  
hyresförluster*

Det är min avsikt att i nästa års budgetproposition ge riksdagen en redogörelse för de principer som tillämpas vid eftergift av hyresförlustlån.

Herr WENNERFORS (m):

Fru talman! Samtidigt som jag tackar bostadsministern för svaret vill jag parentetiskt påpeka att orsaken till att jag besvärar kammaren och statsrådet en andra gång under innevarande riksdag med en interpellation beträffande problemet med de tomma lägenheterna och efter vilka principer man skall efterskänka de stora hyresförlustlånen är att jag i interpellationsdebatten den 6 maj inte fick ett tillfredsställande besked. Emellertid lät jag mig nöja då. Problemet var relativt nytt. Statsrådet hade helt nyligen fått växla över från utbildningspolitik till den problemfyllda bostadspolitiken och arbetet med höstens bostadsproposition pågick för fullt, förmodar jag. Jag ville således inte då pressa bostadsministern. Men, jag underströk den 6 maj hur viktig den här frågan var, inte minst ur principiell synpunkt.

Min uppfattning ändrades inte under sommaren och förhösten och därför ansåg jag det vara befogat att upprepa frågan till bostadsministern. Då förutsatte jag naturligtvis att bostadsministern skulle kunna lämna ett rejält besked. Men så blev det inte. Interpellationssvaret i dag innebär att landets bostadsminister inte har tagit ställning till efter vilka principer som hyresförlustlånen skall efterskännas. I dag, drygt ett halvår senare, möter jag återigen en villrådig bostadsminister i den här frågan. Den 6 maj kunde det förklaras, men i dag är det svårare. Jag tycker faktiskt att detta är litet uppseendeväckande.

För det första rör det sig om ganska stora pengar. Att det gäller skattebetalarnas pengar ökar frågans vikt och betydelse. Från bostadsföretag runt om i landet med tomma lägenheter och stora förluster har det inkommit 219 ansökningar om hyresförlustlån för år 1973 och tidigare på sammanlagt 126 miljoner. Regeringen har sagt ja till 181 företag och en sammanlagd hyresförlustlånesumma på 111 miljoner.

Vidare har – och det är framför allt det jag vill diskutera i detta utbyte av tankar om dessa problem – ett stort antal ansökningar inkommit till bostadsdepartementet om att hyresförlustlånen eller delar därav helt enkelt skall efterskännas. Göteborgs stads allmännyttiga bostadsbolag vill få en eftergift på inte mindre än 38 miljoner, AB Göteborgshem 31,3 miljoner, ett enskilt företag i Göteborg vill få en eftergift på litet över 1 miljon, för att nämna några exempel. Det allmännyttiga företaget i Norrköping vill täcka sina förluster med en gåva från skattebetalarna på 9,2 miljoner, det allmännyttiga företaget i Malmö på 10,6 miljoner, en bostadsrättsförening i Märsta norr om Stockholm vill att skattebetalarna skall efterskänka 2,8 miljoner för att täcka en del av dess förluster, osv. Sammanlagt rör det sig, såvitt jag vet, om ca 130 miljoner. Att jag säger "såvitt jag vet" beror på att jag inte riktigt känner till vad som gäller för innevarande år; som alltså inte är inräknat. Men, som sagt, det är fråga om rätt stora pengar.

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. principerna för  
eftergift av lån för  
hyresförluster*

För det andra borde bostadsministern ha kommit med ett besked nu, därför att frågan har stor principiell innebörd. Visserligen säger bostadsministern i interpellationssvaret att det skall lämnas en redogörelse i den kommande statsverkspropositionen, som vi ju får den 11 januari 1975, alltså om litet över en månad. Men, herr statsråd, det mesta av innehållet i statsverkspropositionen är väl redan skrivet, så nog borde vi väl ha kunnat få en sådan här redogörelse i dag.

Hittills har regeringen fattat beslut om eftergift enligt interpellationssvaret. Det är således en hel del företag som har fått sådan eftergift. Efter vilka principer då? Varför fick exempelvis Boråsbyggen en eftergift på 1,2 miljoner eller Österåkers allmännyttiga företag en eftergift på 1,2 miljoner? Frågorna ställs inte bara av mig. Självfallet gör man det också bland alla övriga företag, de anställda och inte minst hyresgästerna. Kommunalpolitikerna i de berörda kommunerna undrar också hur det ligger till; kommunerna kan ju bli tvungna gå in här om inte statsmakterna hjälper till. Naturligtvis undrar de företag som har byggt förnuftigt och försiktigt och inte har dessa hyresförluster liksom skattebetalarna och politikerna som kanske skall vara med och betala andras försummelser.

Låt mig få påminna om principfrågan med ett exempel. I en kommun norr om Stockholm har det uppstått hyresförluster både hos det allmännyttiga företaget och det enskilda. Båda företagen lämnar in ansökningar om att delar av lånen skall efterskänkas. Då är frågan: Skall bara det ena företaget eller skall båda företagen få eftergift? Får bara det ena företaget eftergift ändrar man ju på konkurrensförhållandena mellan de två företagen. Eller anta att båda företagen i den här kommunen får eftergift – men inte företagen i grannkommunerna inom regionen. Då ändrar man ytterligare konkurrensförhållandena.

Vid dagens konselj har det fattats beslut om eftergift till Stiftelsen Växjöbostäder – före detta Stiftelsen Studentbostäder i Växjö – med 867 500 kronor. Det innebär att hela hyresförlustlånet, såvitt jag kan förstå, avskrivs. Denna nyhet strax före den här interpellationsdebatten är särskilt intressant eftersom det är första gången som regeringen efterskänker hela hyresförlustlånet – den ursprungliga ansökningen från företaget avsåg halva beloppet. Därmed aktualiseras ytterligare den principiella frågan. Innebär beslutet att studentbostadsstiftelserna i Uppsala, Umeå, Göteborg och Lund också skall få hela sina hyresförlustlån eller bara en del av dem efterskänkta? Eller varför tog ni inte upp även den frågan i dag, så att alla hade fått eftergift på en gång och alla hade blivit lika behandlade?

Man kan ju också undra vad dessa eftergifter skulle kosta sammanlagt. Såvitt jag vet omfattar de ansökningar som ligger inne från de här bostadsstiftelserna en eftergiftssumma på tillsammans 10 miljoner kronor. Det är inte så litet.

Det skulle vara intressant om statsrådet ville ytterligare belysa hela detta problem. Och självfallet hade det varit tillfredsställande om vi i dag hade fått besked om efter vilka principer regeringen efterskänker

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. principerna för  
eftergift av lån för  
hyresförluster*

sådana här lån.

Fru talman! Jag har nu inte redovisat bakgrunden till de tomma lägenheterna och de stora hyresförlusterna. Jag har inte brett ut mig om den misslyckade socialdemokratiska bostadspolitiken. Jag har inte heller berört frågan om konkurrensens betydelse eller hur viktigt det är att rätta produktionen av bostäder efter efterfrågan. Jag har inte gått in närmare på de tomma lägenheternas problematik och inte nämnt några uppgifter om antalet tomma lägenheter, var i landet de finns samt hur de fördelar sig på olika lägenhetsstorlekar osv. Jag upptog kammarens tid med allt detta den 6 maj. I dag har jag alltså försökt begränsa mig så mycket som möjligt. Dessutom, fru talman, stundar ju om fjorton dagar en efter vad jag förmodar rätt stor och intensiv bostadspolitisk debatt här i kammaren.

Herr ULLSTEN (fp):

Fru talman! Det här problemet om hyresförlusterna har man anledning att dela upp i tre delar. För det första: Varför har vi fått tomma lägenheter? Det är inte lätt att i en interpellationsdebatt som väl inte bör vara för lång ge något uttömmande svar på den frågan. Den är komplicerad. Man kan säga att den kraftiga inflyttningen till tätorterna tvingade fram ett forcerat byggande. Alternativet hade varit fortsatt bostadsbrist. Under hela efterkrigstiden då vi hade en förlamande bostadsbrist sade vi från folkpartiet att man borde ha börjat den forceringen långt tidigare än man nu gjorde.

Nu behöver inte i och för sig en omfattande produktion betyda att man producerar fel saker sett ur konsumenternas synpunkt. Men det har man gjort här. Bostadsmarknaden har helt enkelt varit för litet känslig för konsumenternas önsknings. Därför har vi i dag vissa bostäder som inte går att hyra ut, medan det finns kö till andra sorters bostäder, som av konsumenterna upplevs som mer i överensstämmelse med hur de vill bo.

Vi kan naturligtvis föra en lång diskussion om vems felet är, men jag tycker att det viktigaste är att man analyserar problemen och försöker undvika ett upprepande.

Därmed är jag inne på den *andra aspekten* på den här frågan, den som interpellanten närmast tog upp: Hur skall man klara av de felinvesteringar i bostadsbyggande som gjorts? Särskilt för många kommuner är det här ett mycket besvärligt problem eftersom de företag som drabbas hårdast är de allmännyttiga bostadsföretagen till vilka kommunerna står som ägare. Göteborgs kommun, som för övrigt kommer att uppvakta bostadsministern i nästa vecka, har med 1974 års förlust totala förluster på bortåt 125 miljoner kronor, vilket motsvarar en och en halv skattekrona. Andra kommuner har hamnat i samma belägenhet. Vissa små kommuner drabbas ännu hårdare än Göteborg, som med sina resurser måhända har det lättare än de små kommunerna att ta sig ur det hela.

Jag tror att det finns risk för att den här besvärliga ekonomiska si-

tuationen – med de hårt brända kommunalmanafingrarna – kan leda till överdriven försiktighet i den fortsatta bostadsplaneringen, att de tomma lägenheterna kommer att skrämja fram en ny bostadsbrist. Därför tycker jag att det är mycket viktigt att de akuta svårigheterna, som vi nu diskuterar, snabbt får en tillfredsställande lösning.

Bostadsministern har redogjort för det system som gäller för närvarande. Det finns möjligheter att söka hyresförlustlån, och regeringen har – såsom framgår av interpellationssvaret – också fått riksdagens fullmakt att skriva av dessa lån efter prövning från fall till fall. Jag anser att det nu är dags att se över de här reglerna. Jag tror att det rimligaste är att bestämma sig för generella avskrivningsregler för lånen som blir desamma för *alla* kommuner och *alla* företagsformer. Hur stor del av förlusterna som av kommuner och företag bör stå för och hur stor del av ansvaret staten skall ta på sig kan diskuteras. Men det viktiga måste vara – inte minst ur kommunernas synpunkt – att det skapas klarhet om hur frågan kommer att lösas på sikt. Det är inte orimligt att staten i sin egenskap av kreditgivare i detta fall tar på sig ett betydande ansvar.

Lika viktigt som det är att man klarar av de akuta svårigheterna tycker jag det är att man inte låter det här räddningsprojektet – som hyresförlustlånen närmast är – bli permanent. Därför har vi i vår partimotion från folkpartiet föreslagit att några hyresförlustlån inte skall kunna utgå till hus som uppförs fr. o. m. nästa år.

Därmed är jag inne på den *tredje aspekten* på det här frågekomplexet: Hur skall man klara hyresförluster i framtiden: Ett sätt – enligt min mening det sämsta – är givetvis att undvika att få tomma lägenheter i fortsättningen, men det är detsamma som att planera för en bostadsbrist. Inga tomma lägenheter betyder i regel brist på bostäder – och då är vi tillbaka i samma besvärliga situation som vi har varit i tidigare och nu kanske är på väg att komma ur.

Vi behöver med andra ord det som brukar kallas en lägenhetsreserv. Skall bostadsmarknaden kunna fungera, skall konsumenterna ha valfrihet måste det finnas något att välja på, och då måste det finnas ett antal tomma lägenheter. Självfallet skall inte dessa tomma lägenheter vara så hårt koncentrerade till vissa kommuner som de är för närvarande, och givetvis finns inte heller någon anledning att ställa så höga krav på en lägenhetsreserv att man kommer upp i de nivåer vad gäller andelen tomma lägenheter som vissa kommuner nu har.

Men om vi för framtiden skall klara uppgiften att hålla en lägenhetsreserv, måste vi givetvis också se till att de som bygger – vare sig de är allmännyttiga, kooperativa eller enskilda företag – har en beredskap att klara hyresförlusterna. Det blir framför allt en fråga för de allmännyttiga företagen, som i dag inte har några ekonomiska reserver men som rimligen i framtiden borde ha sådana för detta ändamål. Införandet av ett permanent system för hyresförlustlån skulle ju innebära att bostadsproducenten vet, att staten och kommunen – beroende på var ansvaret för dessa lån förläggs – alltid kommer att klara de ekonomiska

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. principerna för  
eftergift av lån för  
hyresförluster*

svårigheter han hamnar i om han bygger fel. Då försvinner såvitt jag förstår ett viktigt incitament för bostadsproducenterna att leva upp till konsumenternas krav. En permanent statlig garanti mot hyresförluster skulle i själva verket komma att fungera som en skyddsmur för bostadsbyggandet, på samma sätt som bostadsbristen tidigare gjort.

Sammanfattningsvis, fru talman, vill jag säga att jag tycker att det vore rimligt att den proposition om dessa frågor som skall läggas fram i början av nästa år innehöll förslag som innebär, att man en gång för alla bestämmer sig för hur de akuta svårigheterna skall klaras och satsar på ett delat ansvar mellan kommun, företag och stat samt att man i fortsättningen ger producenterna på bostadsområdet ett eget ansvar för att de bygger bostäder i enlighet med konsumenternas önskemål. Bostadspolitiken måste utformas så att det blir möjligt för dem som bygger att leva upp till detta ansvar.

Herr bostadsministern CARLSSON:

Fru talman! På vissa punkter kan jag instämma med herr Ullsten. Också jag tror att det är farligt om det inom byggbranschen på grund av hyresförlusterna uppstår en överdriven pessimism, med de risker för bostadsbyggandets omfattning som det kan innebära. Risken skulle då vara att vi på lång sikt får en alltför låg bostadsproduktion. Samtidigt tror jag att ett fullföljande av herr Ullstens tanke om ett kategoriskt nej till varje form av nya hyresförlustlån också skulle leda till en osäkerhet när det gäller att satsa på nya projekt. På den punkten känner jag alltså stark tveksamhet inför herr Ullstens kategoriska ställningstagande.

Principiellt är det naturligtvis önskvärt att man så småningom kommer fram till generella regler på detta område. Men både herr Ullsten och jag har praktiska erfarenheter av hur svårt det är att skapa sådana. Herr Ullsten deltog i den utredning som – visserligen under stark tidspress – inte kunde rekommendera en enhetlig lösning utan i stället presterade fyra olika modeller. Det är väl en återspeglning av hur svår denna problematik är. Jag tror också att det var förklaringen till att utredningen inte valde någon särskild modell när man utarbetade sin rekommendation utan angav vissa grunder, på vilka regeringen skulle kunna företa en individuell prövning.

Däremot blev jag ytterligt förvånad över herr Wennerfors' inlägg. Jag vill erinra kammaren om att rätten till avskrivning av hyresförluster är ett utskottsinitiativ, som även herr Wennerfors står bakom. Det är alltså i och för sig icke något som regeringen har begärt. Men när vi har fått detta uppdrag måste vi givetvis försöka fullfölja det och på bästa sätt vidta åtgärder i enlighet med civilutskottets skrivning och riksdagens beslut. Det innebär att vi skall ta hänsyn till en rad olika faktorer, som jag har återgivit i mitt interpellationssvar, och på grundval av dessa fatta beslut i de enskilda fallen. Jag förstår inte vad herr Wennerfors över huvud taget menade med sin underskrift av civilutskottets betänkande, sedan jag hört hans inlägg i dag.

Vi återkommer, har jag också sagt i svaret, senare i budgetpropositionen, och då skall jag mera i detalj försöka behandla den här frågan. Eftersom herr Wennerfors förutsatte att denna del av propositionen redan är skriven skall jag säga att så icke är fallet. På den punkten kan jag alltså ge ett alldeles konkret svar. Men även om jag haft skrivningen klar, hade jag självfallet inte i dag kunnat utlämna den till herr Wennerfors. Jag tycker att det är en helt riktig ordning; eftersom jag inte hade möjligheter att presentera något förslag i den proposition som skall behandlas av riksdagen om cirka tio dagar är nästa lämpliga tillfälle att ta upp frågan just i budgetpropositionen. Då kan riksdagen också ge frågan en formellt riktig behandling, vilket icke är möjligt i anslutning till en interpellationsdebatt.

Jag vill beträffande ett av de konkreta avskrivningsfall som herr Wennerfors var inne på, nämligen Växjöbostäder, understryka att detta gällde studentbostäder vid övergång i kommunal ägo. Jag tror icke att det är möjligt att diskutera sådana kommunaliseringar utan att staten är beredd att gå in med en mycket kraftig satsning på projekten. I vissa fall är det nog också ytterligt önskvärt att vi får den stabilitet hos studentbostadsföretagen som ett kommunalt huvudmannaskap innebär. Det är alltså förklaringen till att vi i Växjöfallet har träffat denna speciella uppgörelse.

I övrigt skall herr Wennerfors kunna se att procentsatserna vid de olika avskrivningarna i allmänhet är rätt väl samlade kring 40 procent. Skillnaderna är relativt små om vi ser dem i förhållande till de totala lånen; och det är självfallet det vi skall göra och inte hänga upp oss på de faktiska utgående beloppen.

Herr ULLSTEN (fp):

Fru talman! Det är ju två frågor vi diskuterar nu – litet grand inflätade i varandra, dess värre. Den första är de akuta problemen.

Jag och bostadsministern är i varje fall överens om att de skall lösas. Jag har uppfattningen att de skall lösas med generella regler. Några nu gällande sådana finns inte. Men det fanns i bostadslånekungörelsen fram till för några år sedan. Jag menar inte att de reglerna kan tas precis som de var – de förutsatte att staten tar hand om 80 procent av de här förlusterna – men där finns ett system som man kan hänga på och som innebär just det som jag anser är viktigt att åstadkomma på det här området, nämligen klarhet för kommuner och företag om hur stor del av kostnaderna de själva måste stå för. Då krävs att staten bestämmer sig för hur stora avskrivningar den skall stå för. Det finns alla skäl i världen att se till, att de reglerna blir lika för alla kommuner och alla företagsformer.

Sedan har vi de framtida problemen. Det var dem vi diskuterade i boendeutredningen i somras, och det var där vi hade svårigheter att hitta en lösning.

För min del hade jag svårt att ansluta mig till ett då framlagt förslag, som just innebar ett sådant här permanent räddningssystem med garantier

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. principerna för  
eftergift av lån för  
hyresförluster*

för att man alltid skulle komma att klara hyresförluster som uppstod därför att man byggde fel. Visserligen var tanken att företagen skulle betala en del själv, men en väsentlig del skulle bestridas av stat och kommun.

Jag menar att det är fel att nu inrätta ett sådant generellt verkande permanent system. Visst kan det uppstå speciella situationer. Vi har ett fall i Hallstahammar, där ett företag planerade en kraftig utvidgning av produktionen. Sedan drog sig företaget tillbaka, delvis på grund av intentioner från kanslihuset. Då stod kommunen där med en massa tomma lägenheter. Sådana problem tycker jag man kan behandla i särskild ordning; för dem behöver man inte något permanent försäkringssystem. Det permanenta systemet man skall ha för framtiden måste bestå i att de företag som själva bygger bostäder har möjlighet och ambition att klara de förluster som kan uppstå i den produktionen lika väl som i all annan produktion.

Herr WENNERFORS (m):

Fru talman! Herr bostadsministern upprepar i dag återigen att utskottet och riksdagen har givit regeringen i uppdrag att behandla ansökningarna om hyresförlustlån och om eftergift av hyresförlustlån. Så berättar statsrådet för kammaren att i det här utskottet sitter herr Wennerfors. Detta borde han väl känna till – varför håller han på och frågar om detta?

Men, herr bostadsminister, riksdagen angav grunderna, inte principerna för hur ansökningarna från de olika företagen skall behandlas. Det är om principerna jag frågar. Det är detta bostadsministern skulle kunna lämna ett besked om.

Nu skulle självfallet bostadsministern kunna fråga: Vad har herr Wennerfors för recept? Det har han inte gjort, men jag kan ändå passa på att säga det.

För det första tycker jag att den här frågan borde ha behandlats snabbt. Så snabbt som möjligt borde dessa principer ha kommit ut. Företagen och kommunerna kräver nämligen besked för att kunna planera för morgondagen. Jag förstår också att hyresgästerna vill ha besked, likaså skattebetalarna.

För det andra kan jag ha förståelse för dem som menar att dessa företag egentligen borde försättas i konkurs. Det vore konsekvent att även på detta område ett illa skött företag försattes i konkurs. Men den utvägen är kanske inte realistisk. Man kan väl inte i dessa bostadsföretag, hoppas jag, med öppna ögon ha iakttagit vart bostadsbyggandet var på väg. Det är naturligtvis inte "med vett och vilja" som det har gått på det här sättet.

För det tredje vill jag ha sagt att om vi nu skall hjälpa företagen med dessa förluster, så måste principen vara att företagen behandlas lika och att det blir en rimlig fördelning av kostnader för eftergifterna mellan kommun och stat.

Överläggningen var härmed slutad.

## § 4 Ang. lokaliseringen av industri till Västkusten

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

Herr bostadsministern CARLSSON erhöll ordet för att besvara herr Ahlmarks (fp) den 29 oktober framställda interpellation, nr 137, och anförde:

Fru talman! Herr Ahlmark har frågat mig

1. om det aktuella läget vad gäller önskemål om lokalisering av industri till Västkusten
2. om regeringens aktuella tolkning av de riktlinjer för riksplaneringen som avser lokalisering av industri på Västkusten
3. om vilka åtgärder regeringen avser vidta för att öka sysselsättningen i norra Bohuslän.

Som herr Ahlmark framhåller är det etableringsintresse som riktar sig mot Västkusten stort. Redan den korta period som har förflutit sedan regeringen lade fram propositionen angående hushållning med mark och vatten visar att de förslag som där lämnades i syfte att slå vakt om miljön på Västkusten var både förutseende och riktiga.

Beträffande herr Ahlmarks fråga angående det aktuella läget vad gäller önskemål om lokalisering av industri till Västkusten begränsar jag mig till de lokaliseringsärenden som regeringen har att ta ställning till enligt 136 a § byggnadslagen. Jag finner inte anledning att här ta upp tid med att räkna upp dessa ärenden. Departementet gör regelbundet sammanställningar av ärendena som herr Ahlmark och andra intresserade gärna får ta del av. Jag har, fru talman, lämnat herr Ahlmark en aktuell sådan sammanställning. I korthet kan jag nämna att 26 ärenden för närvarande bereds. Av dessa avser 17 Västkusten.

Som herr Ahlmark erinrar om i sin interpellation uttalades i samband med behandlingen av propositionen angående hushållning med mark och vatten att lokalisering av miljöstörande anläggningar till Västkusten skall tillåtas bara om starka samhällsekonomiska skäl eller miljövärdsskäl talar för en sådan lokalisering. Riksdagen lade också fast mera preciserade geografiska riktlinjer för hushållningen med mark och vatten. För Västkusten innebär dessa att kuststräckan från Brofjorden till norska gränsen helt bör undantas från lokalisering av s. k. miljöstörande industri. Vid Västkusten i övrigt bör etablering av miljöstörande industri inte tillåtas annat än i anslutning till områden där sådan industri redan förekommer. Mark för ifrågavarande typer av industri bör reserveras i anslutning till Lysekil, Stenungsund och Värö.

Beträffande befintliga industrier anförs vidare att inga speciella restriktioner bör föreligga mot utbyggnad utanför Göteborgsområdet, så länge expansionen inte kan väntas medföra allvarliga störningar i särskilt värdefulla naturområden och verksamheten i övrigt uppfyller de krav på rening som kan komma att ställas av behöriga myndigheter.

Med anledning av att departementschefen i propositionen anförde att någon ökning av mängden förorenade utsläpp inte bör tillåtas i Stenungsund uttalade riksdagen att man utgick från att detta inte avsågs

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

innebära avsteg från tillåtlighetsreglerna i miljöskyddslagen. Riksdagen gjorde också ett tilläggsuttalande av den innebörden av vissa djuphamns-möjligheter norr om Strömstad kan tillvaratas men att detta inte får innebära lokalisering av miljöstörande industri.

De geografiska riktlinjerna ger sålunda klara svar på frågorna var miljöstörande industri kan lokaliseras och byggas ut på Västkusten och var nyetablering av sådan industri inte får ske. De avvägningsfrågor man ställs inför när det gäller lokalisering av miljöstörande industri, som i och för sig är möjlig enligt riktlinjerna, rör främst om en viss etablering efter en sammanvägd bedömning av olika aspekter skall få ske på Väst-kusten över huvud taget och hur omfattande industrietableringarna får bli på en viss ort. Sådana samlade bedömningar kan bara ske med utgångspunkt i de förutsättningar som gäller i samband med varje faktiskt projekt.

För lokaliseringsfrågor som aktualiseras utanför de områden där lokalisering av miljöstörande industri får tillåtas är den avgörande frågan vad som menas med miljöstörande industri. En entydig definition härav är inte möjlig. Huruvida en viss industrietablering är miljöstörande eller inte måste bedömas med hänsyn inte bara till den ifrågavarande industrins egenskaper utan också mot bakgrund av egenskaperna hos miljön i det tilltänkta etableringsområdet. En viss typ av industri kan normalt betraktas som fri från miljöstörande effekter men på grund av den önskade lokaliseringsplatsens egenskaper medföra betydande miljöstörningar där.

Råder tveksamhet huruvida en etablering är förenlig med riktlinjerna för markanvändningen är detta enligt min mening tillräckligt motiv för att frågan prövas enligt 136 a § byggnadslagen. Vid denna prövning ges sakkunniga myndigheter, bl. a. planverket, naturvårdsverket och koncessionsnämnden för miljöskydd, regelmässigt möjlighet att utifrån sina utgångspunkter bedöma huruvida etableringen är tillätlig med hänsyn till riktlinjerna. Självfallet fäster regeringen vid sitt ställningstagande i tillåtlighetsfrågan stor vikt vid dessa myndigheters tolkning av de av riksdagen fastlagda riktlinjerna för markanvändningen.

Ger myndigheternas bedömningar otvetydigt besked om att en viss etablering står i strid med riktlinjerna kan man utgå från att regeringen inte tillåter den. Naturligtvis kan den situationen uppkomma att myndigheternas bedömningar inte ger klart besked om en viss etablering överensstämmer med riktlinjerna. Hur tillåtlighetsfrågan skulle bedömas i sådant fall är naturligtvis omöjligt att ge ett generellt svar på. Jag vill i det här sammanhanget erinra om att dåvarande chefen för civildepartementet i propositionen angående hushållning med mark och vatten framhöll att väsentliga avsteg från riktlinjerna inte bör kunna göras utan riksdagens hörande.

Byggnadslagens 136 a § infördes med bl. a. den motiveringen att möjlighet skulle ges att i det enskilda fallet ta ställning till lämplig lokalisering av en viss anläggning med hänsyn till alla de synpunkter som måste beaktas. Jag vill inte påstå att vare sig regeringen eller de myndigheter

och organisationer som normalt får yttra sig i de lokaliseringsfrågor som prövas enligt denna paragraf besitter de fullständiga informationer och har tillgång till de perfekta instrument som skulle behövas för att i dessa mycket svåra avvägningsfrågor komma fram till odiskutabla ställningstaganden när det gäller vilken plats som är mest lämplig för en viss industrietablering. Men beslutet måste fattas, och jag är helt övertygad om att tillkomsten av den nya handläggningsordningen enligt 136 a § byggnadslagen innebär väsentligt förbättrade förutsättningar att göra allsidiga och övergripande bedömningar av de besvärligaste lokaliseringsfrågorna.

Vad slutligen gäller herr Ahlmarks fråga om vilka åtgärder regeringen avser vidta för att öka sysselsättningen i norra Bohuslän vill jag erinra om att så gott som hela norra Bohuslän ingår i det regionalpolitiska stöd-området. I området har fram till september i år 18 företag erhållit lokaliseringsstöd på tillsammans 3,8 miljoner kronor i bidrag och ca 30 miljoner kronor i lån. Därutöver har regeringen beviljat 10 miljoner kronor i form av utbildningsstöd.

Herr AHLMARK (fp):

Fru talman! Den fysiska riksplaneringen har som mål att skydda framför allt ett antal omistliga kuststräckor i Sverige. Det gäller att förhindra en planlös exploatering av några av våra vackraste och mest ovärderliga naturområden. Om miljöfarlig industri fick lägga sig var den ville på t. ex. Bohuskusten skulle det snart inte finnas några orörda kustavsnitt i det länet. Så eftertraktade är Västkustens läge, hamnmöjligheter, vattenresurser och mycket annat.

När riksplaneringen kom för två år sedan – vilket i och för sig var ett par år för sent – var industritycket på Västkusten mycket stort. Det gällde oljeraffinaderier, crackers, petrokemisk industri, kondenskraftverk, stålverk, kärnkraftverk, aluminiumverk, massafabriker och annat. Med riksplaneringen fick vi redskap att påverka lokaliseringen, så att miljöstörande industri koncentreras till de områden som redan har öppnats för miljöstörande industri. Resten av kusten skall skyddas från t. ex. petrokemiska anläggningar.

Jag tackar bostadsministern för svaret på min interpellation och för den sammanställning av aktuella ansökningar som jag fått av statsrådet. Jag vill läsa det svaret så att statsrådet Carlsson har för avsikt att tveklöst fullfölja riksdagens intentioner och beslut om riksplaneringen, och att bostadsministern inte kommer att tillåta miljöstörande industri på Bohuskusten utanför de områden som redan har sådana företag. Sträckan från Brofjorden upp till norska gränsen kommer följaktligen att skyddas från den typen av anläggningar.

Därmed är ett huvudsyfte med interpellationen uppnått. Det finns i dag så pass många ansökningar eller planer eller förberedande diskussioner om lokalisering av miljöstörande industri till Västkusten att det är viktigt att statsmakterna gör klart att riksplaneringen kommer att full-

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

följas och lagarna kommer att användas i det syftet. Det betyder naturligtvis inte att man i varje särskilt fall entydigt och snabbt kan avgöra vad som är miljöfarlig industri. Jag håller med bostadsministern om att det ibland kan uppstå tveksamhet om den saken. Jag antar att han här syftar främst på de oljeborrningsplattformar som skall byggas i Kålvik norr om Strömstad. Från flera håll har man sagt att sådana anläggningar är oförenliga med riksplaneringen. Andra menar att om de koncentreras till Kålvik, och om en del andra villkor är uppfyllda, kan de tillåtas. Jag är helt på det klara med att i just ett sådant fall kan det bli komplicerade bedömningar, där sysselsättningsläget i norra Bohuslän också vägs in.

Men jag uppfattar inte det avsnittet i bostadsministerns svar i dag som någon reträtt från riksplaneringen. Råder det tveksamhet om huruvida en etablering är förenlig med riktlinjerna för markanvändningen skall t. ex. planverket, naturvårdsverket och koncessionsnämnden för miljöskydd höras. Och det är bra att statsrådet Carlsson nu slår fast det i och för sig självklara att regeringen fäster "stor vikt vid dessa myndigheters tolkning av de av riksdagen fastlagda riktlinjerna för markanvändningen".

Det är bara ett par förtydliganden som jag vore tacksam om bostadsministern ville göra. Det första gäller hans påminnelse om att "väsentliga avsteg från riktlinjerna" – i riksplaneringen – "inte bör kunna göras utan riksdagens hörande". Är detta enbart en redovisning av riksplanebeslutet är jag helt nöjd. Men är det en antydning om att man i praktiken kommer att kompromissa om principerna för riksplanen längre fram, och då gå till riksdagen, blir jag något orolig. Finns det några fall i dag där regeringen kan tänka sig att lägga miljöfarlig industri i de kustområden som enligt riksplaneringen skall skyddas?

Min andra fråga gäller den långa mening som bl. a. säger att varken regering eller myndigheter "har tillgång till de perfekta instrument som skulle behövas för att i dessa mycket svåra avvägningsfrågor komma fram till odiskutabla ställningstaganden när det gäller vilken plats som är mest lämplig för en viss industrietablering". Det är naturligtvis i och för sig sant, och det har jag redan betonat. Men det bör väl tilläggas att syftet med riksplaneringen är att styra bort från Västkusten den industri som har skadliga miljöeffekter. Också om man saknar "perfekta instrument" hoppas jag att bostadsministern håller med mig om att det aldrig kan användas som ursäkt för att öppna nya områden på Bohuskusten för t. ex. oljeindustri av olika slag.

Då är det naturligtvis viktigt att se till att riksplaneringens värderingar bärs upp av en bred folkopinion. Det är säkert fallet om man ser på landet som helhet. Det skulle bli starka protester runt om i Sverige om man t. ex. lade ännu ett oljecentrum någonstans norr om Brofjorden.

Men det räcker inte. Också de människor som ständigt bor vid den här kusten måste uppleva riksplaneringen som nödvändig. Jag har ofta varit i norra delen av Bohuslän. Många har då sagt till mig: vi här i

Bohuslän har väldiga naturresurser i form av vår kust, våra hamnmöjligheter, vårt läge nära de stora exportmarknaderna. Men vi får inte nyttja våra naturresurser i motsats till andra delar av landet som använder sina. Vi utarmas på industri därför att andra har bestämt att den industri vi kan få inte kan ligga här.

Sådana invändningar hör man inte sällan. De kommer från människor som i och för sig älskar Bohuskusten kanske mer än alla andra, och vill skydda den. Men de ser också hur ungdomarna tvingas fly norra Bohuslän, hur stor arbetslösheten och undersysselsättningen där är främst för kvinnorna, hur bekymmersam ålderspyramiden ser ut i t. ex. Tanums kommun, hur svårt man har att få annan industri till orten. Och de blir bittra av att finna att den industri som tillåts, den vill inte komma, och den industri som vill komma, den tillåts inte.

Det finns bara en utväg ur det här dilemmat. Det är att statsmakterna satsar mycket mer för att stimulera miljövänlig industri just till norra Bohuslän. De ungdomar som växer upp där måste få en chans att stanna kvar. Kommunerna där – Strömstad, Tanum, Munkedal och Sotenäs – måste få en möjlighet att planera, inte bara för ett ständigt växande antal pensionärer utan också för nya jobb som kan ge utkomst för unga och medelålders människor. Bara med sådana satsningar kan man skapa tillräcklig förståelse bland bohuslänningarna själva för riksplaneringen och ge rättvisa åt dem på Västkusten som i dag har det så bekymmersamt.

Bostadsministern redovisar de lån och bidrag som getts till de kommuner som ingår i yttre stödområdet. Det är viktiga inslag i regionalpolitiken. Men det är uppenbart att de är otillräckliga. För det första är det så att merparten av de här pengarna har gått till Munkedal och Strömstad, medan Tanums kommun fått det alltmera besvärligt. För det andra ingår Sotenäs kommun över huvud taget inte i stödområdet även om det finns starka skäl för att den borde göra det. För det tredje är det tydligt att man trots de här bidragen inte lyckats övertyga tillräckligt av t. ex. småindustri på verkstadssektorn att placera sig i norra Bohuslän.

Därför är det en angelägen uppgift för regeringen och partierna att söka stimulera industrier att lokalisera sig eller bygga ut i norra Bohuslän. Därför arrangerar folkpartiet i Bohuslän den 16 december en näringspolitisk dag i främst Tanum, där man drar samman kommunalpolitiker, landstingsmän, myndigheter och företrädare för flera företag för att gå igenom etableringsmöjligheterna där. Då gäller det också att se problemen i den delen av länet som en helhet. I dag har folkpartiet i Bohuslän protesterat mot SJ:s behandling av Bohusbanan, järnvägen mellan Uddevalla och Strömstad. Man lägger snart ned bemanningen på stationerna Rabbalshede och Hällevadsholm, och rykten säger att detsamma snart skall hända med Tanums station. En del tror att SJ på sikt tänker sig att helt lägga ned Bohusbanan för persontrafik.

Jag hoppas att de ryktena har fel. Om man vill få förståelse för riksplaneringen bland befolkningen på Västkusten och om man vill stimulera miljövänliga företag till norra Bohuslän, är det naturligtvis angeläget att

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

ha kvar järnvägen i det området. Det är självfallet kommunikationsministerns förpliktelse att se till att så sker. Men jag hoppas att bostadsministern håller med mig om att kommunikationerna i norra Bohuslän måste ses som viktiga redskap för att ge det området den industri det så väl behöver.

Det är ju så att Västkusten av tradition byggt på näringsgrenar som haft stora svårigheter och nu ger allt färre jobb: fiske med industrier, jordbruk, stenhuggeri. Delar av Bohuskusten har fått ersättningsindustri som växer i rekordfart, t. ex. Stenungsund och nu Brofjorden. Men de andra områdena måste få ett ökat stöd av statsmakterna genom de många redskap som en regering förfogar över när det gäller att stimulera företag att lokalisera sig i en viss region.

Jag vill därför fråga bostadsministern – inte alls i någon polemisk avsikt, utan enbart som grundval för ett konstruktivt resonemang – om han delar min grundläggande värdering, att statsmakterna genom riksplaneringen också tagit på sig ett moraliskt ansvar att stimulera annan industri till de delar av Bohuslän där miljöfarlig industri inte kan komma i fråga.

Herr MAGNUSSON i Tanum (s):

Fru talman! Med jämna mellanrum ställs Västkusten, och då särskilt Bohusläns norra del, i rampljuset här i riksdagen. I de flesta fall är det herr Ahlmark som är orolig för Västkusten och dess utveckling. Dagens interpellation av herr Ahlmark till bostadsministern berör liksom hans tidigare frågor industriutvecklingen, som herr Ahlmark misstänker kommer att förvandla Västkusten till något av ett svenskt Ruhrområde.

Det finns i den här debatten också en tredje part. Bostadsministern svarar för de åtgärder som vidtas från departementets sida för att fullfölja riksplanens intentioner, medan herr Ahlmark anser att det i vissa fall finns risk för att riksplanens intentioner inte kommer att följas. Den tredje parten är den bofasta befolkningen i Bohuslän.

Jag tror mig ha befolkningen där nära nog hundraprocentigt bakom mig i de åsikter jag vill framföra i den här debatten. De har framförts på olika sätt: både av oss när vi antog riksplanen och av kommunerna i deras yttranden över utvecklingen i Bohuslän, där de angivit hur de ser på möjligheterna att fullfölja riksplanens intentioner.

Bohuslän är ur många synpunkter ett mycket attraktivt landskap. Jag har full förståelse för alla som under någon sommarmånad vill tillbringa sin semester i Bohuslän, men jag har också förståelse för att Bohuslän, med sin närhet till utlandsmarknaden, från företagssynpunkt sett är åtråvärd. Tillgången på hamnar med djupt vatten samt det milda klimatet, som möjliggör sjötransporter under hela året, är av mycket stor betydelse. Oljan utanför den norska kusten medför att även svenska företag har intresse av att engagera sig vid utvinningen av olja. Det är, som herr Ahlmark påpekat i sin interpellation, fråga om företag som bygger oljeplattformar och borrhorn. Vi har i det här landet sådana företag med

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

tillräcklig kapacitet för att kunna delta i konkurrensen om såväl byggandet av borrhorn som framställandet av komponenter till dessa. Enligt uppgift är det icke någon annan plats i vårt land än utanför Hogdalsnäset i Bohuslän där det finns ett så stort vattendjup som erfordras för färdigställande av borrhorn.

Anser herr Ahlmark att vi här i Sverige skall avstå från att tillvarata de arbetstillfällena och ekonomiska bindningar som byggandet av oljeborrhorn representerar? Skall vi avstå härifrån därför att vi har en riksplan för hushållning med mark och vatten? Låt oss leka med hypotesen att vi utanför den bohuslänska kusten upptäckte oljefyndigheter. Om vi i ett sådant fall avstod från att tillvarata oljan därför att det skulle strida mot riksplanen anser åtminstone jag, att detta skulle vara slöseri i stället för hushållning.

Regeringen har lämnat tillstånd för byggande av oljeplattformar i Strömstads kommun. Befolkningen i norra Bohuslän är glad över den uppryckning som kommer att ske i en kommun som har haft befolkningsminskning under många år tillbaka. Vid koncessionsnämndens sammanträde i Strömstad i onsdags medgav representanter för yrkesfisket att även Kosterfjorden, som har ett vattendjup överstigande 200 meter, borde få tas i anspråk för montering av oljeborrningsplattformar.

Herr Ahlmark hänvisar bl. a. till Gränges Hedlunds AB:s ansökan om att få tillverka tyngre stålkonstruktioner och sammansätta plattformar vid Sannäs i Tanum. För närvarande är dessa planer inte aktuella. Företaget har långt gående planer på att tillverkningen skall ske i Karlskrona. Helt naturligt mottogs detta meddelande med besvikelse i Tanum. Kommunen är i stort behov av nya arbetstillfällen inte minst för att få behålla den yngre befolkningen i kommunen. Herr Ahlmark har ju understrukt detta, och jag har ingen anledning att på något sätt polemisera mot honom.

Folkpartiavdelningen i Tanum kallade, som herr Ahlmark har påpekat, till sammanträde samma dag som meddelandet om Gränges Hedlunds etablering i Karlskrona lämnades. Avdelningen beslutade därvid att tillställa tidningspressen ett uttalande. Inledningen till det uttalandet löd: "Det är med beklagande som folkpartiet i Tanum konstaterar att Gränges Hedlund ej kommer att etablera sig i Tanums kommun och Sannäs. Den redan nu bekymmersamma arbetssituationen inom kommunen kommer härigenom att ytterligare förvärras."

Det stora möte som skall hållas den 16 december med en rad talare är naturligtvis välkommet. Jag saknar herr Ahlmarks medverkan i detta möte. Jag hoppas att han kommer att vara närvarande – bohuslänningarna har en hel del som de gärna vill tala med herr Ahlmark om.

Från de socialdemokratiska partigrupperna i Bohuslän och från de fackliga centralorganisationerna görs ständigt påminnelser om att behovet av att tillföra länet nya arbetstillfällen är stort. Efter den långa rad av förslag som enligt herr Ahlmarks interpellation ökar trycket mot Västkusten borde väl i första hand den bofasta befolkningen ha upplevt detta tryck som besvärande. Jag vill ställa några frågor till herr Ahlmark: Vilka

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

företag anser herr Ahlmark bör lokaliseras till Västkusten? Vilka företag – tveklöst miljövänliga – är beredda att etablera sig i norra Bohuslän? Risken att full sysselsättning i Bohuslän måste leda till att vi förvandlar Västkusten till något av ett svenskt Ruhrområde vill jag bestämt avvisa. Dagligen pågår natur- och landskapsvård i Göteborgs och Bohus län. Länet skogsvårdsstyrelse, som är ansvarig för arbetsinsatserna, redovisar följande:

”Inom länet har under senare år en stor verksamhet ägt rum inom natur- och landskapsvård. Sålunda har ett flertal reservat avsatts, f. n. 45 st, och ytterligare är under bildande. De redan avsatta omfattar en sammanlagd areal av 7 634 ha av vilka skogsvårdsstyrelsen i länet står som förvaltare av 34 st om 6 360 ha och resterande 11 st om 1 274 ha under andra förvaltare. Merparten av reservaten är av social karaktär dvs. avsedda för allmänhetens fritids- och friluftaktiviteter.

Underhålls- och skötselkostnaderna för dessa reservat belöper sig till cirka 0,5 miljoner kronor/år. Fågel- och sälskyddsområdena omfattar cirka 230 st öar och skär och är fridlysta under viss del av våren och försommaren för att ej störa djurens fortplantning.

Jämsides med denna verksamhet utföres landskapsvårdande åtgärder genom medel erhållna från Arbetsmarknadsstyrelsen och utförda som beredskapsarbeten. Dessa arbeten består av siktröjningar, öppnande av vackra landskapsvyer m. m. samt fornvård dvs. friläggande av gravfält och andra historiska minnesmärken samt underhåll av desamma. De kostnader som nedlägges härpå varierar beroende på arbetsmarknadsläget. Under senare år har emellertid denna verksamhet haft en omfattning för vilken kostnaden belöpt sig till cirka 950 000 kronor.

Härutöver har genom Länsstyrelsens försorg avsatts stora områden enligt 19 § naturvårdslagen s. k. skydd för landskapsbilden där bl. a. kontroll av byggnation på detta sätt erhålles. Arealuppgifter på dessa områden har dock ej kunnat erhållas.

Sammanlagt torde kunna sägas att en stor verksamhet pågår för att skydda Bohusläns natur och tillfredsställa människans behov av tillgång till områden för friluftsliv. En grundförutsättning för att naturen skall kunna utnyttjas på rätt sätt då det gäller fritids- och friluftssysselsättning är emellertid att man har en levande landsbygd och detta i sin tur förutsätter att utkomstmöjligheter beredes den bofasta befolkningen genom tillräckliga arbetstillfällen. Detta torde endast kunna uppnås genom en viss industrialisering på lämpligt avvägda punkter inom länet.”

Låt mig till slut säga följande:

Västkusten har värdefulla områden för forskning, rekreation och friluftsliv samt skönhetsvärden, som vi alla är beredda att skydda och bevara. Västkusten har dessutom stora värden i sina djupa hamnar och bergmassiv, sitt milda klimat och sin goda boendemiljö. Allt detta sammantaget medverkar till att intresset från såväl företagare som sommar-gäster är stort.

Min övertygelse är att olika intressen kan samordnas, och med den

lagstiftning vi har är detta både möjligt och framför allt nödvändigt för länets utveckling.

Herr GÖSTA GUSTAFSSON i Göteborg (s):

Fru talman! Att jag begärt ordet i det här sammanhanget beror på att det nya positiva har inträffat beträffande lokaliseringen, att den fackliga rörelsen nu för första gången är med och diskuterar och planerar framtiden. Det nya med 1970-talet är att vi fått Länsplanering 74. Det är värdefullt att vi är med och planerar framtiden positivt och konstruktivt i stället för att som tidigare vara med och styra utvecklingen enbart genom bromsar, genom att säga nej.

Tre riksdagsledamöter från Göteborg och Bohuslän är också ledamöter av länsarbetsnämnden. Det är också ett skäl att jag dristat mig till att begära ordet för att i korthet redogöra dels för vad den fackliga rörelsen anser om lokaliseringen till Västkusten, dels för vad länsarbetsnämnden enhälligt kommit fram till.

Länsarbetsnämnden i Göteborgs och Bohus län har i skrivelse till arbetsmarknadsstyrelsen den 5 november i år framhållit att den stora osäkerhet som vidlåder diskuterade objekt i O-länet är mycket att beklaga. För 23 större projekt på omkring 10–15 miljarder kronor är inget definitivt beslut fattat, inget av dem är klart för byggstart. Även om några av alla diskuterade objekt omedelbart finge igångsättningstillstånd, skulle sysselsättningen ändå inte komma att påverkas nämnvärt förrän i slutet av 1975 och i början på år 1976.

Som sagt, i Länsplanering 74 – alltså en bra sak – har den fackliga rörelsen i O-länet genomgående påtalat brister när det gäller kommunal service, låg sysselsättning, framför allt för kvinnor, och ensidigt näringsliv. Beträffande kvinnorna är situationen densamma i hela länet. Inte minst gäller detta Göteborg och Göteborgsregionen. Göteborg ligger sämst till av samtliga stora städer när det gäller kvinnlig sysselsättning.

Vi är allmänt oroade i O-länet, det gäller som sagt inte bara den fackliga rörelsen utan också en enhällig länsarbetsnämnd, över framför allt talet om en överhettning på Västkusten, om att det är ett svenskt Ruhrområde osv. Vi är oroade över att detta kan som vattendroppen urholkar stenen påverka beslutsfattare i avgörande instanser så, att vi även i fortsättningen kommer att vara undersysselsatta.

Fru talman! Tillåt mig att beträffande Länsplanering 74 få citera vad man säger i Strömstad om den norra delen av länet beträffande det underlag som länsstyrelsen redovisat rörande utvecklingen fram till 1980–1990. Det framhålls att om man går efter de tabeller som redovisats med den gamla praxisen som basis skulle man komma fram till följande:

1. Krympande totalbefolkning
2. Krympande arbetsmarknad
3. Fortsatt låg servicenivå
4. En positiv men mycket liten nettoflyttningseffekt.

Jag vill inskjuta att det låter paradoxalt, men det är riktigt, därför

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

Fredagen den  
29 november 1974

Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten

att det äldre beståndet är så avgörande att det trots den positiva nettoinflyttningen blir en krympande totalbefolkning.

5. Låga inkomster

6. Otillräcklig transport- och trafikförsörjningsapparat.

Detta skulle leda till, säger FCO i remissen, en "ännu större ojämlikhet mellan människor och regioner".

Så slutar man med följande: "Efter att studerat tabeller över dagsläget är det med förskräckelse och förvåning som den fackliga rörelsen ser på framtiden."

Det har sagts att man skall se på utvecklingen inom industrin. Men det är väl ändå ett faktum att industrin har haft sin chans i Bohuslän i över 40 år. Intet positivt har hänt förrän regeringen sade sitt ja till raffinaderiet i Brofjorden. Om inte stat och kommun i fortsättningen satsar på regionen, tror vi inte heller på att det fria enskilda näringslivet skall kunna göra det.

Får jag slutligen säga beträffande den norra regionen, eftersom den är mest aktuell i det här resonemanget, att i de redovisningar som är gjorda av länsstyrelsen som underlag för Länsplanering 74 framhålls att 1,3 procent av offentlig investering under perioden 1971-1975 avser norra delen av länet. Men befolkningen utgör 2,6 procent, dvs. samhället har varit berett att investera hälften av vad som investeras per invånare i hela länet. Vackra ord, kall verklighet! Men det behövs inte bara nej, utan vi måste också ha kraft att säga ja till nya jobb. I avvaktan på de nya jobben skulle jag vilja vända mig till herr Ahlmark och säga: Puffa gärna på kollegerna i länet, så att vi kan komma överens om att anslå litet mera pengar till investeringar på vägsidan. Jag sade på LO-kongressen 1971 att vi inte bara behöver Brofjorden, vi behöver även broar, och det skulle jag kunna sluta med att säga också i dag.

Herr bostadsministern CARLSSON:

Fru talman! Herr Ahlmark ställde tre kompletterande frågor som jag gärna skall försöka svara på.

Den första gällde vad jag avsåg med att eventuellt återkomma till riksdagen i den mån väsentliga avsteg kunde bli aktuella. Det skall tydas positivt så, att i de här mycket svåra och besvärliga frågorna kan det tänkas uppkomma situationer som vi inte har förutsett i den nu gällande lagen och vid det tidigare riksdagsbeslutet. I så fall kommer jag att välja att underställa riksdagen en sådan fråga för att därmed ge den ett inflytande på det här området.

Den andra frågan gällde vad jag avsåg med uttrycket "perfekta instrument". Jag tror det är en nödvändig gardering på ett område som det här. Vi vet ju att forskningen ger oss nya informationer när det gäller arbetsmiljö men också beträffande yttre miljö, och vi kan inte påstå att vi i dag har all den information som i och för sig skulle vara önskvärd för att fatta de här besluten. Därför kan vi råka i situationer där de bedömningar vi skall göra måste bli otillförlitliga på vissa punkter.

Det skall alltså inte uppfattas som någonting annat än en gardering för den besvärliga beslutssituation vi kan komma att råka i då och då.

Den tredje frågan gällde om statsmakterna känner ett ansvar för att stimulera annan industri till de områden som här kan bli utestängda enligt 136 a §. Svaret är ja, och vi har redan till representanter för Bohuslän sagt att regeringen, särskilt när det gäller Tanums kommun, är intresserad av att finna nya projekt. Problemet är naturligtvis, som herr Magnusson i Tanum sade, att det inte är så lätt att hitta dem, men kan vi hjälpas åt att få uppslag, kan jag försäkra att regeringen kommer att vara beredd att satsa ekonomiskt på Tanums kommun.

Herr AHLMARK (fp):

Fru talman! Jag tackar bostadsministern för de här kompletterande svaren. Jag är glad över att regeringen, om det skulle uppstå någon situation då det är tvivelaktigt om en industrietablering är förenlig med riksplaneringen, i så fall kommer att vända sig till riksdagen. Min fråga gällde i och för sig om det fanns något sådant konkret fall av miljöfarlig industri som herr Carlsson vill förlägga till något kustområde som enligt riksplaneringen skulle vara skyddat. Men jag skall inte fortsätta att fråga om just detta.

När det gäller de "perfekta instrumenten" är det alldeles klart, som bostadsministern säger, att forskningen utvecklas. Jag uppfattar inte det svaret som någon reträtt från principerna och värderingarna för riksplaneringen.

Jag är särskilt glad över det tredje svaret beträffande annan industri i norra Bohuslän och framför allt till Tanum. Om det kommer uppslag är regeringen beredd att vara med och betala, säger bostadsministern. Jag ser det som ett löfte till de människor i norra Bohuslän som har det särskilt besvärligt i dag.

Mot herr Magnusson i Tanum känner jag inte alls något behov att polemisera. Det är uppenbart att han hade skrivit sitt anförande i förväg. När han i detta färdigskrivna anförande polemiserade mot mig var det uppenbarligen mot ett annat tal än det som jag höll. Då herr Magnusson i Tanum säger att det finns tre parter – regeringen, herr Ahlmark och den bofasta befolkningen – kan man tycka att detta är en något egenomlig kommentar till mitt anförande, som till två tredjedelar handlade om den bofasta befolkningen i norra Bohuslän. Jag talade ju utförligt om dess rätt att få en icke-miljöfarlig industri som en ersättning för den miljöfarliga industri som inte får förläggas dit. Jag ser inte någon motsättning mellan riksplaneringen och arbetet för mer sysselsättning i norra Bohuslän. Vi skall alltså skydda Bohuskusten från miljöstörande industri: därför är det särskilt viktigt att stimulera icke miljöstörande industri att etablera sig i dessa kommuner. Det är viktigt att hela tiden använda detta dubbelgrepp, jag har alltid gjort det under de år jag diskuterat riksplanering, oljeskydd och liknande frågor.

Herr Magnusson i Tanum undrar, väldigt hypotetiskt, vad vi skulle

göra om vi upptäckte oljekällor utanför Bohuskusten. Jag har inte ställts inför den frågan tidigare. Men jag föreställer mig att det vore positivt för vår ekonomi och vårt utrikespolitiska oberoende att hitta olja i den svenska delen av Nordsjön. Det är emellertid klart att arbetet för att få fram den eventuella oljan ur havsbotten måste ske under sådana former att riskerna för oljeutsläpp begränsas så mycket som det över huvud taget är möjligt. Om det är oljekällor som herr Magnusson tror på vore det oerhört spännande att få höra litet mer preciserat om upptäckterna.

Vilket företag som kan komma i fråga för etablering i detta område är svårt att säga. En enskild riksdagsledamot har svårt att uppträda som konsult i sådana frågor. Men det är precis detta som näringslivets dag skall handla om den 16 december i Tanum då folkpartiet samlar företrädare för ett antal företag, kommunalpolitiker och myndigheter för att resonera om vilka typer av småindustri, verkstadsindustri, snickeriindustri osv. som kan vara aktuella.

Jag vill också påpeka att vi inom folkpartiet har sagt att en differentiering av arbetsgivaravgiften vore ett sätt att stimulera industrin i yttre och inre stödområden. Jag nämnde också att Bohusbanan är utomordentligt viktig för den här delen av länet. Det är väldigt ledsamt att SJ nu lägger ner bemanningen vid stationerna Rabbalshede och Hällevadsholm, och rykten går om att det skall ske även vid Tanums station. Bohusbanan måste vara kvar för persontrafik.

Herr Gösta Gustafsson i Göteborg hade alldeles rätt när han pekade på de dystra siffrorna i Länsplanering 1974. Medianinkomsten i Göteborg och Bohus län ligger en bit över riksgenomsnittet för t. ex. kommunerna Partille, Mölndal och Göteborg, men för Tanums kommun ligger den på mellan 60 och 65 procent av rikssiffran. Det är extremt lågt i förhållande till alla andra kommuner i Bohuslän, beroende delvis på det höga antalet pensionärer men också på det dystra sysselsättningsläget. Åldersfördelningen för Strömstads och Tanums kommuner är ungefär som om man vänder upp och ned på befolkningspyramiden för Stenungsunds kommun. Det är en stark snedbalans i förhållande till riket, Göteborg och Bohus län som helhet och andra kommuner i länet. Vissa prognoser för befolkningsutvecklingen år 1965-1990 är också dystra, som herr Gösta Gustafsson i Göteborg nämnde.

Det finns ganska många i Tanums kommun som inte tycker att regeringen tagit tillräckligt ansvar för att skaffa ersättningsindustri till kommunen. I en intervju i tidningen Vi för ett tag sedan säger en medlem av kommunstyrelsen: "I dag har vi bara två lätta industrier på orten. De sysselsätter ca 150 personer. Vi har gjort räkningar som visar att närmare 500 kommuninvånare pendlar till jobb i grannkommunerna. Främst då till Raffbygget i Brofjorden. Vi är piskade att få en basindustri inom en snar framtid, annars sjunker kommunen in i en förlamande överksamhet."

En annan ledande opinionsbildare i denna kommun, Lars Thirslund,

medlem av Svenska naturskyddsföreningen säger: "I själva verket är boven i dramat statsmakterna. De har högmodigt förklarat att här ska vi skydda en genuin bohusnatur, och därefter struntat i kommunen. Man har underlåtit att samtidigt garantera dessa bohuskommuner en lämplig, ofarlig industri."

Jag skulle vilja sluta med att ställa två frågor till bostadsministern. Gränges Hedlund AB lokaliserade sig inte till Sannäs i Tanums kommun med sina tyngre stålkonstruktioner för borrhälsformar och annat, utan i stället till Blekinge län. Lokaliseringen till Tanums kommun var starkt omstridd, och där stod kommunen mot åtskilliga miljöintressen, även om de var något splittrade. Sannäs fjorden ligger mitt i det kustområde som enligt riksplaneringen framför allt skall skyddas.

Alldeles oavsett vad vi hade för uppfattning om Gränges Hedlunds planer så vet vi att oron i Tanums kommun nu är mycket stor. Det leder mig till två frågeställningar.

1. Är bostadsministern beredd att på någon enda punkt precisera nya insatser för lokalisering av icke miljöfarlig industri till Tanums kommun? Finns det i dag några konkreta planer på etableringar som kan lätta de nuvarande svårigheterna?

2. Det finns en industri som man i Tanum absolut inte vill ha i kommunen; det plutoniumverk som AB Atomenergi tidigare velat placera vid Sannäs. Nu är man återigen orolig i Tanum för att en sådan bearbetningsanläggning för plutonium ändå kommer. Jag vet att bostadsministern i maj i år sade att en sådan anläggning är oförenlig med den fysiska riksplaneringen. Kan statsrådet Carlsson också nu slå fast att något plutoniumverk inte kommer att placeras i Tanums kommun?

Herr MAGNUSSON i Tanum (s):

Fru talman! Det är riktigt som herr Ahlmark säger att mina kommentarer gällde den interpellation som han lämnat till bostadsministern. Med den kännedom som vi har om herr Ahlmarks tidigare agerande beträffande Bohuskusten var de synpunkter jag framförde inte överdrivna. Herr Ahlmark har nu plötsligen gjort en helomvändning. Kan det tolkas så att partivännerna i Bohuslän har påverkat herr Ahlmark till en annan inställning till industrilokalisering i dessa områden? Jag misstänker att det är så. Jag önskar därför att herr Ahlmark ställer upp vid näringskonferensen i Tanum och inför alla talar om att han har bytt åsikt och nu kommer att på allt sätt medverka till att Bohuslän får nya industrier – och det skall vara rena industrier och industrier som kan konkurrera med andra inom samma bransch trots att de ligger i Tanums kommun.

Jag är också väldigt tacksam för att herr Ahlmark ägnade nästan hela sitt anförande åt Tanums kommun. Det är sällan den kommunen kommer i blickfånget på samma sätt som den gör i dag.

Jag kan inte garantera att det finns någon olja utanför Bohuskusten, men det var ingen som trodde att det fanns olja utanför Norge heller

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

trots att man nu hittat så mycket olja där. När det gäller att tillvarata de fyndigheterna skall Sverige inte ställa sig utanför utan delta. Det gör t. ex. Skånska Cement genom att bygga oljeborningsplattformar i Strömstad. Det kommer att tillföra både länet och riket valuta som jag tror att det finns användning för.

Herr Ahlmark säger att skulle vi till äventyrs finna olja utanför Bohuslän så är det klart att vi skall ta vara på den och att det skall ske under sådana former att det inte innebär några risker. Ja, det är ju vad vi eftersträvar i varje särskilt fall. Lokalisering av industri, vare sig den sker i Bohuslän eller på någon annan plats, skall göras under betryggande omständigheter. Jag tror att vi har bevis för att OK:s etablering i Brofjorden är betryggande. Alla experter som nu samarbetar för att göra anläggningen driftsäker och utan alltför stora risker i övrigt är överens om att det kommer att gå alldeles utmärkt. Jag tror att vi även på andra platser i Bohuslän än i Brofjorden kan förebygga riskerna och tillvarata de naturtillgångar som finns i form av hamnar och djupa vatten.

När det gäller Bohusbanan vill jag erinra herr Ahlmark om att jag här i riksdagen vid åtskilliga tillfällen väckt motioner både om att Bohusbanan skall få vara kvar och om att den skall förlängas in i Norge för att bli tillräckligt bärkraftig.

I fråga om järnvägsstationernas vara eller icke vara kommer vi att vända oss till kommunikationsministern och framföra våra synpunkter, och jag tror att han kommer att hjälpa oss så långt det är möjligt. Jag ställer mig givetvis helt bakom tanken på att en järnväg genom Bohuslän skall finnas kvar och att den skall få den service som är nödvändig för att i framtiden vara bärkraftig.

Herr GÖSTA GUSTAFSSON i Göteborg (s):

Fru talman! I avvaktan på resultatet av Länsplanering 1974 skulle jag bara vilja tala om vad vi i övrigt varit oroade över på Västkusten.

Om någonting varit miljövänligt och setts som ett hot mot miljön är det inte industrin. Vad vi många gånger irriterats över är bristen på industri, som medfört någonting annat i stället. Vi har fått en mängd skyltar: "Privat område", "Enskild väg", "Genomfart förbjuden", "Angöring av bryggan ej tillåten". Om inte regeringen, som jag sade tidigare, så förtjänstfullt fattat beslutet 1970 om Scanraff, hade en sådan här utveckling varit att vänta över hela kusten.

Till Brofjorden kan nu vem som helst – jag vill understryka vad herr Magnusson i Tanum tidigare har sagt – komma och svalka sig i de salta böljorna. Herr Ahlmark är också välkommen att ta sig ett dopp där. Men vi undanber oss för många ord om miljöfarlig industri, eftersom vi i stort hittills inte har sett någon industri alls.

Detta var vad jag skulle vilja ha sagt som slutreplik i avvaktan på redovisningen av Länsplanering 1974. Jag tror att den kommer att ge oss ett realistiskt underlag för en helt annan debatt om sysselsättningen i fortsättningen.

Herr AHLMARK (fp):

Fru talman! Jag håller med herr Gösta Gustafsson när han talar om skyltelänet. Jag är helt på det klara med att det fortfarande är ett stort problem i stora delar av våra kustområden. Delvis är dessa skyltar av sådan art att de inte har någon laglig grund.

När det gäller Brofjorden har vi uppenbarligen helt skilda meningar. Jag anser ju att det var fel att fatta beslutet om Brofjorden innan riksplaneringen var färdig. Jag anser också att man tar oerhörda risker för en väldig oljekatastrof när man låter supertanker för olja gå in genom Dynabrottet.

Men det var i och för sig inte detta som den här debatten skulle handla om, utan om de områden som inte öppnats för miljöfarlig industri. Det gläder mig att herr Magnusson i Tanum är beredd att kämpa för Bohusbanan, och att han kommer att kontakta kommunikationsministern i det syftet. Jag önskar honom all framgång, liksom jag önskar alla andra framgång som jobbar för det målet.

Jag blev litet ledsen på herr Magnusson i Tanum när han inte hade några oljekällor att berätta om. Jag blev hemskt nyfiken efter det första anförandet och är något besviken efter hans andra.

Däremot måste jag få säga till herr Magnusson i Tanum – vi har haft diskussioner tidigare om det här – att han inte kan vara i god tro när han påstår att jag har ändrat mening. Nu, liksom i en rad tidigare riksdagsdebatter, har jag slagit fast att statsmakterna har ett stort ansvar för sysselsättningen i norra Bohuslän. Jag har ju haft det här dubbelgreppet i alla de diskussioner vi har fört; vi skall hindra miljöfarlig industri att komma till de delar av Bohuskusten som i dag är skyddade och bör vara skyddade. Men det innebär ett extra ansvar för statsmakterna att stimulera icke miljöfarlig industri att lokalisera sig just till dessa områden.

Jag har ständigt kopplat ihop de här två greppen. Det är ohållbart att bara ta det ena och strunta i det andra. Jag vet inte hur många gånger jag för herr Magnusson i Tanum har försökt att förklara det här, uppenbarligen utan att ha lyckats.

Nu säger alltså herr Magnusson i Tanum att jag har ändrat mening. Jag antar att det som han anser vara det mest anstötliga jag gjort i den här frågan är boken Sveket mot kusterna, där jag bl. a. protesterar mot handläggningen av Brofjordenbeslutet. Låt mig då citera ur Sveket mot kusterna som kom ut för drygt tre år sedan (s. 89–90):

”Västkusten och Bohuslän kan naturligtvis inte hållas fria från all industri därför att miljö- och fritidsintressen ställer krav på en oförstörd skärgård. Det gäller i stället att se till att miljöfarlig industri samlas till få områden. ---

Men på samma gång bör statsmakterna söka stimulera miljövämlig industri till de områden där man avvisar farliga investeringar. Det finns något av en moralisk förpliktelse för en regering, som av miljöskäl avslår en ansökan om tänkt lokalisering, att hjälpa kommunen till andra, nya arbetstillfällen. ---

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

Här måste därför nya instrument skapas eller de som finns nyttjas mer målmedvetet: investeringsfonder, planbeslut, långivning och annat. Befolkningen i Bohuslän har rätt att ställa krav på nya industrier för att hindra uttunning och alltför stort beroende av turister och sommar-gäster. Men landets befolkning i dess helhet, och det ökande antalet utländska västkustälskare, har rätt att resa kravet att den här skärgården skyddas från stora risker och skonas från förstörelse.”

Jag sammanfattar i boken från 1971:

”Lösningen på dessa önskemål står alltså att finna *dels* genom att den nedsmutsande industrin samlas till få områden och i första hand till sådana som redan börjat byggas ut, *dels* att t. ex. raffinaderi-lokalisering inte nödvändigt måste ske i själva kustkanten, *dels* att man stimulerar annan industri som inte smutsar ned att investera i de ömtåliga områdena.”

Det här har varit mitt program i alla debatter vi har haft i riksdagen och utanför riksdagen år efter år. Jag har skrivit en rad artiklar om detta. Kom nu inte och säg att jag har ändrat mening! Ta tillbaka det, herr Magnusson i Tanum!

Herr MAGNUSSON i Tanum (s):

Fru talman! Jag framhärdar i mitt påstående att herr Ahlmark har ändrat åsikt i den här frågan.

Om ändå herr Ahlmark, som är sommargäst i Bohuslän, skulle ägna ett studium åt de förutsättningar Bohuslän har att ta emot industri! Vad är det som är värdefullt i Bohuslän som företagare söker när de önskar finna en plats där de kan ha sin verksamhet? Det är framför allt Väst-kusthamnarna som är isfria och ett läge i förhållande till världsmarknaden som gör att Västkusten har företräde framför andra delar av landet. Det är vidare graniten i berget. Det finns en rad sådana fördelar som gör Bohuslän betydelsefullt, och det är därför som företagare söker sig till Bohuslän.

Alla de företag som herr Ahlmark räknat upp i sin interpellation betraktar han som icke miljövänliga. Då återstår de rena industrierna. Jag har frågat vilka dessa industrier är som är beredda att placera sig i norra Bohuslän och i konkurrens med andra företag i samma bransch driva verksamhet. Det måste finnas ett ekonomiskt underlag om ett företag skall lägga sig inom ett område som inte ur alla synpunkter har de naturliga förutsättningarna.

När nu herr Ahlmark genom sin interpellation pekar på alla dessa företag som är beredda att söka sig till Bohuslän – detta uppfattas av befolkningen som positivt – vill han icke tillstyrka att de får etablera sig inom det här området. Det är detta jag önskar att herr Ahlmark klart och tydligt skall tala om, nämligen att han betraktar företag av typen Gränges Hedlund, som skall tillverka komponenter till oljeborrtorn, som en icke miljövänlig industri. I detta avseende har herr Ahlmarks partivänner i det här området en helt annan uppfattning. Om herr Ahl-

mark kan komma till Tanum och övertyga både partivänner och andra om att Gränges Hedlunds etablering vid Sannäs fjorden skulle ha medfört miljöstörningar – jag vill inte önska honom framgång och jag tror inte han får någon – då skulle han verkligen ha förmåga att förändra folks uppfattning.

Herr AHLMARK (fp):

Fru talman! Jag måste tyvärr säga att jag inte alls förstår herr Magnusson i Tanum. Jag har i den här interpellationsdebatten slagit fast – i likhet med innehållet i bostadsministerns svar – att vi måste respektera de principer och värderingar som riksplaneringen bygger på. Herr Magnusson i Tanum har inte gjort någon direkt invändning mot detta. Och så länge han inte gjort det utgår jag från att herr Magnusson i Tanum också står fast vid riksplaneringens värderingar och principer. Om denna utgångspunkt är riktig har vi alltså i detta avseende samma mening.

Mitt andra tema i den här debatten har varit att statsmakterna har ett större moraliskt ansvar att stödja placeringen av icke miljöfarlig industri i dessa områden när man säger nej till den miljöfarliga. Jag har uppehållit mig mycket utförligt vid herr Magnussons hemkommun Tanum. Jag utgår från att vi inte på den punkten heller har olika meningar.

Ändå ställer sig herr Magnusson i Tanum upp och säger gång på gång att jag har ändrat mening, att vi har olika uppfattning osv. Jag undrar då trots allt: tänker sig herr Magnusson i Tanum att en del av de ansökningar om nya industrier som är uppräknade i interpellationen verkligen skall godtas *på de områden av Bohuskusten som i dag inte är öppnade för miljöfarlig industri*? Menar herr Magnusson i Tanum att vi skall riva upp riksplanebeslutet och öppna hela Bohuskusten igen, även för de företag som hittills har benämnts som miljöstörande? De som rapporten om "Hushållning med mark och vatten" har nämnt som miljöstörande är ju kraftverk, oljeraffinaderier, kemisk industri, anläggning för uppberedning av kärnbränsle, skogsindustri, anläggningar för tillverkning av icke järnhaltiga metaller, ferrolegeringsverk, stålverk, varv och cementfabriker.

Menar herr Magnusson att vi skall riva upp riksplaneringen? Det är det enda sätt på vilket herr Magnusson kan få påståendet att vi har olika mening att gå ihop?

Herr MAGNUSSON i Tanum (s):

Fru talman! Jag tog till det värsta jag egentligen kunde hitta på. Om vi fann olja utanför den bohuslänska kusten skulle då herr Ahlmark anse att vi inte skulle ta den till vara på grund av att vi har en riksplan?

Men då säger kanske herr Ahlmark: Naturligtvis skall vi ta till vara oljan, men under betryggande omständigheter.

Ja, jag har fortfarande den uppfattningen att om vi bygger industrier, låt vara av vilket slag som helst, får de icke byggas utan att det finns betryggande försäkringar om att de icke kommer att skada miljön. Detta

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. lokaliseringen  
av industri till  
Västkusten*

Fredagen den  
29 november 1974

*Om förstatligande  
av Industri AB  
Euroc, m. m.*

är ett krav som jag aldrig kommer att ge avkall på. Vi har tillräckliga lagbestämmelser för att hindra industrierna att skada omgivningen.

Beträffande Gränges Hedlunds etablering har vi inte på något sätt kunnat finna att den skulle innebära något miljöstörande. Av den anledningen har vi i Tanums kommun varit angelägna om att få den industrin förlagd till kommunen. Det är just en sådan industri som vår kommun behöver, en tyngre industri med hyggliga löner och varaktig sysselsättning. Det är detta vi har arbetat för. Är också herr Ahlmark när det gäller Gränges Hedlund i dag beredd att säga att den industrin borde ha fått ligga i Sannäs, då tror jag att herr Ahlmark kommer nära den åsikt som han tidigare har företrätt, att vi skall hjälpas åt för att skaffa industrier till den här kommunen.

Gränges Hedlunds etablering i Sannäs är nu inte längre aktuell. Företaget kommer att färdigställa sina oljeplattformar i Strömstad, och herr Ahlmark har inte sagt vare sig ja eller nej till frågan huruvida det är lämpligt att man får bygga oljeborrtorn i Kosterfjorden. Ärendet behandlas av koncessionsnämnden, och herr Ahlmark har inte gjort några kommentarer. Västkustfiskarna är beredda tillstyrka att industrin får ligga där, men herr Ahlmark har inte gjort det.

Överläggningen var härmed slutad.

## § 5 Om förstatligande av Industri AB Euroc, m. m.

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr Olssons i Stockholm (vpk) den 16 oktober framställda interpellation, nr 103, och anförde:

Fru talman! Herr Olsson i Stockholm har frågat mig om regeringen ämnar ta upp frågan om förstatligande av eller vidgat inflytande över Industri AB Euroc och vilka åtgärder som har vidtagits för att lösa sysselsättningsfrågan för befolkningen i Hällekis samt om regeringen ämnar ge Euroc något generellt föreläggande med anledning av företags avskedanden i samband med omstruktureringen.

För snart ett år sedan träffade staten avtal med Industri AB Euroc, moderbolag till Cementa och Gullhögen, om försäljning av statens aktier i Gullhögen och köp av 5 procent av aktierna i Cementa. Redan tidigare hade Euroc förvärvat aktiemajoriteten i Gullhögen. Därigenom kom landets hela cementindustri att ägas av ett företag. En sådan fullständig samordning kan medföra nackdelar genom den marknadsdominans som uppstår. En förutsättning för statens medverkan var därför att staten fick en tillräcklig grad av inflytande över prispolitiken och strukturpolitiken för att kunna bevaka att företaget inte missbrukar sin ställning till förfång för kunder och anställda. Jag anser att staten i förhållande till sitt ringa aktieinnehav i Cementa har fått ett avsevärt inflytande i företaget. Staten tillsätter nämligen två styrelseledamöter och en revisor

jämte suppleanter för dem i Cementa och Gullhögen. Staten tillsätter även en styrelseledamot i moderbolaget Euroc.

Beträffande prissättningen på cement har Cementa förbundit sig att tillämpa en prissättning som innebär att företagets ställning på marknaden inte kommer att missbrukas. Cementa skall till statens pris- och kartellnämnd meddela och motivera planer på prishöjningar senast 30 dagar före ikraftträdandet. Cementa och SPK skall diskutera och förhandla om prisändringar.

Strukturpolitiken skall bedrivas så att vederbörlig hänsyn tas till de anställdas och samhällets intressen. Omstrukturering av cementindustrin skall genomföras enligt en kontinuerligt reviderad plan som fastställs av Cementas styrelse. Företrädare för de anställdas organisationer skall delta i strukturutredningsarbetet.

Jag anser att vi bör se hur den ordning fungerar som jag nu har beskrivit. Om det därvid skulle visa sig att ytterligare åtgärder behövs för att stärka samhällets och de anställdas inflytande över verksamheten kommer sådana att övervägas.

Inom Cementa har sedan ett års tid arbetat en strukturutredning som undersökt förutsättningarna för den svenska cementindustrin under resten av 1900-talet. Strukturutredningen föreslår bl. a. att cementproduktionen i Hällekis skall läggas ned 1978. I utredningen har deltagit representanter för de anställda.

Den struktumvandling som utredningen lagt fram förslag om anses vara nödvändig för att utveckla den svenska cementindustrin. Jag finner dock anledning att starkt understryka det ansvar som företaget – i detta fall Cementa – har gentemot de anställda och kommunen för att söka skaffa ersättningsindustri som kan trygga sysselsättningen i Hällekis. Samhället kan emellertid inte vara passivt i denna situation. Sedan i vintras håller därför en arbetsgrupp under landshövding Karl Frithiofson på att undersöka möjligheterna att skaffa ersättningssysselsättning till Hällekis vid en nedläggning av cementfabriken. Gruppen har kontakt med ett tiotal intresserade företag och mera seriösa diskussioner pågår med tre av dessa.

Genom sina styrelserepresentanter i Euroc och Cementa har staten möjlighet att följa utvecklingen och påverka den i önskad riktning. Det torde finnas goda utsikter att lösa sysselsättningsfrågan innan en nedläggning blir aktuell.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Fru talman! Jag tackar industriministern för svaret på min interpellation.

Det fördes en interpellationsdebatt för ungefär ett år sedan som i stort sett handlade om samma saker som jag har frågat om nu. Industriministern upprepar i dag ståndaktigt ungefär vad han då sade, dvs. nej till ytterligare samhällsingripanden mot cementmonopolet och dess behandling av de anställda. Industriministern upprepar också, förtäckt i

Fredagen den  
29 november 1974

*Om förstatligande  
av Industri AB  
Euroc, m. m.*

varje fall: Ja till fusionen, den var bra för samhället, osv.

Jag medger att industriministern kan replikera att samma frågor kräver samma svar. Men de fromma förhoppningar som då framfördes om att sysselsättningsfrågan i Hällekis skulle ordna sig har inte infriats. Dessa förhoppningar uttalas också nu men det finns inget konkret resultat.

Befolkningen i Hällekis är oroad. Den uppgår totalt till 1 000 personer och över 300 av dessa arbetar i cementfabriken. Nästan hela samhället, marken, affärs- och hyreshusen, gator, vatten och avlopp ägs av Cementa. För arbetarna och samhället Hällekis är fabriksnedläggningen ingenting mindre än en katastrof. Man måste ju konstatera att befolkningen i varje fall inte anser sig ha fått tillräckliga garantier för att frågan skall lösa sig.

När det gäller åtgärder för att trygga sysselsättningen för de anställda framför industriministern ingenting nytt i förhållande till förra året, då han uttalade att han utgick ifrån "att Cementa i första hand aktivt bidrar med etablerandet av annan sysselsättning på orten". I dag säger industriministern samma sak fast på annat sätt: "Jag finner dock anledning att starkt understryka det ansvar som företaget – i detta fall Cementa – har gentemot de anställda och kommunen för att söka skaffa ersättningsindustri som kan trygga sysselsättningen i Hällekis." Alltså en upprepnin g av tilltron till att ett företag som Cementa, som äger praktiskt taget all mark i Hällekis och som hittills använt detta ägande till att stoppa andra företag som velat etablera sig på orten och nu försatt samhället i kris, skall klara sysselsättningen på orten.

Vilket ansvar skulle Cementa ha? Skulle det vara lagligt eller kanske moraliskt? Finns det i så fall något exempel på att ett kapitalistiskt företag visat sådant ansvar mot andra än sina aktieägare?

Det nya som kommer fram i industriministerns svar är att en grupp under ledning av landshövding Karl Frithiofson undersöker möjligheterna att skaffa ersättningsindustri till Hällekis. Vidare sägs att tre företag är allvarligt intresserade. I förhållande till vad som kom ut av förra årets interpellationsdebatt är detta – jag hoppas industriministern ursäktar vad jag säger nu – i bästa fall en marginell förskjutning till förmån för invånarna i Hällekis. De är nämligen inte särskilt hoppfulla. Jag vill citera vad en reparatör Ekholm skrev till Aftonbladet. Först uttalar han att även om arbetet i cementfabriken var smutsigt var det ändå säkert.

Han skrev vidare:

"Idag säger ingen så mer. Idag är oron, ovissheten och missnöjet det allt överskuggande. Vi tror oss veta allesammans att vi arbetar på en industri som ingen chans har att överleva.

Vi känner oss ungefär som en råtta som fångats av en katt och i dess sista levnadsminuter får utgöra en leksak åt katten.

På samma sätt uppfattar vi Eurocs lek med oss, med våra familjer och våra egna hem. Vi känner en maktlöshet till vars proportioner det är svårt att ge uttryck. Denna plats, som vi alla känner så stark samhörighet med, som vi så gärna vill arbeta och bo på.

Med dessa våra känslor hunsar Sten Lindh, Sven Borelius och Rune Johansson som om (jag måste återkomma dit igen) vi vore den förut relaterade lekråttan.”

Han uppmanar sedan Eurocledningen och Rune Johansson: ”Lägg era papper på bordet, tala om idag hur framtiden skall bli för Hällekis.”

Även om det här brevet kan betraktas som tillspetsat, eftersom det är skrivet av en som själv är hotad, måste det ändå vara uttryck för en tämligen allmän oro, som har framkommit på många håll i pressen.

Varför skulle man inte kunna vända på frågeställningen om sysselsättning och frågan om man skall ge Euroc något generellt föreläggande? Kan man inte säga på följande sätt: ingen nedläggning innan ny sysselsättning har ordnats. Vore inte det en rimligare och riktigare ordning, som i varje fall skulle göra att invånarna i drabbade samhällen skulle känna sig lugnade? Det talas ibland ganska högstämt om Eurocs möjligheter och om hur många företaget sysselsätter. Ja, men tvinga då Euroc att skaffa den önskade industrin.

Vad det gäller vidgat inflytande från statens sida över Euroc sätter industriministern sin tillit till en minoritetsrepresentation, bestående av två representanter och en revisor i Cementa och Gullhögen. Han anser att staten med denna representation och med 5 procent av aktiekapitalet har skaffat sig ett inflytande i cementrörelsen som betraktas som avsevärt. Han sätter vidare sin lit till statens pris- och kartellnämnd och till att Cementas försäljningsvillkor skall vara öppna.

Jag måste då fråga statsrådet Rune Johansson om han är nöjd med nuvarande inflytande och anser att det är tillräckligt. Kan man i så fall tolka det så att industriministern är tillfredsställd med resultatet – dvs. att hela Hällekis är nedläggningshotat? Detsamma gäller Forsby kalkbruk, och andra orter drabbas hårt, exempelvis Köping, Limhamn och Södertälje. Jag kan lägga till att prishöjningarna på cement enbart i år har legat på över 30 procent.

Jag frågar också: Varför kan man inte förstatliga? Jag skall inte upprepa alla argument från tidigare interpellationsdebatt, men jag måste fråga varför socialdemokraterna är så rädda för samhällsringripanden. I stället för att gripa in gör regeringspartiet halt inför ett privatkapitalistiskt monopolvälde inom en av våra viktigaste basindustrier. Vore det inte bättre att bryta den allt snabbare integrationen inom byggämnes- och byggbranscherna med två av våra största banker i bakgrunden?

Det förefaller mig som om industriministern är en av regeringens främsta blandekonomer – och det handlar om en blandekonomi där de flesta och viktigaste industrigrenarna skall förbehållas kapitalisterna. Är ni möjligen rädda att staten inte skall lyckas driva företag? Jag hoppas att inte det är anledningen, för man måste fråga sig hur regeringen kan ta på sig ansvaret att leda en hel nation om staten inte tror sig kunna driva cementtillverkning.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Fredagen den  
29 november 1974

*Om förstatligande  
av Industri AB  
Euroc, m. m.*

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Det är ett par saker som jag tycker att vi kunde vara överens om.

Det avtal som träffades mellan staten och Euroc trädde i tillämpning den 1 juli i år. Vid bolagsstämma i augusti detta år utsågs de representanter som företräder staten i styrelsen. Det betyder att vi helt nyligen kommit med i verksamheten. Vid ett av de första sammanträdena presenterades den strukturplan som vi hade begärt och som vi krävde skulle utarbetas i samråd mellan företaget och de anställda. Jag har i mitt svar sagt att det väl är ganska rimligt att man något avvaktar de erfarenheter som vi får av i vilken omfattning det inflytande och den kontroll över verksamheten som kan utövas motsvarar de förväntningar vi ställt.

Man kan naturligtvis vid utövandet av samhällets inflytande och kontroll över företag och företagsverksamhet följa två olika principiella linjer. Det kan bl. a. ske genom ägande, dvs. genom en statlig företagsverksamhet där vi till hundra procent äger företagen och driver dem via Statsföretag, som dotterbolag eller på annat sätt. Det kan väl ändå inte ha undgått herr Olsson i Stockholm att vi under de senaste åren successivt utvidgat denna verksamhet i en takt som aldrig tidigare. Beslutet om Stålverk 80 innebär exempelvis ett av de längst gående samhällsliga engagemangen i företagsverksamhet. Vi för också diskussioner om statens aktiva medverkan i oljehanteringen, den petrokemiska industrin osv. Vi har ett huvudansvar för energiförsörjningen, som förutom vår medverkan i oljeindustrin och den petrokemiska industrin också kommer att ställa oss inför andra utomordentligt långtgående engagemang. Vi är alltså engagerade i basindustriella verksamheter av utomordentlig betydelse för landets ekonomi, för vår sysselsättning och för vår framtid.

Vi ställs självfallet inför en avvägning av i vilken omfattning vi skall engagera oss också i andra, nog så viktiga områden. Är det inte angeläget att vi då det gäller ägandet koncentrerar uppmärksamheten på de basindustriella områdena? Vi kan komma att ställas inför uppgiften att också gå in i företag inom andra sektorer. Jag tänker bl. a. på det verkstadsindustriella området, där vi bl. a. gått in i transportsektorn och där vi räknar med ett successivt växande engagemang.

Den ena linjen är alltså ett långtgående statligt ägarengagemang inom företagsvärlden. Den andra utvecklingslinjen är att utöva ett inflytande och en kontroll över företagen genom statliga representanter, exempelvis i stiftelser och investmentbolag. Det är då lika angeläget att se till att de anställda i företagen engageras och ges tillfälle att följa företagens utveckling inifrån. Lagen om styrelserepresentation och de företagsdemokratiska strävandena är delar i ett sådant utvecklingsarbete.

Vi har här ställts inför möjligheten att på denna väg vidga vårt inflytande och få en kontroll över en del av byggmaterialindustrin. Vi har valt denna väg för att se hur långt den är framkomlig. Dessutom uppvisar byggmaterialindustrin, åtminstone vissa delar av den, i dag såvitt jag förstår ingen lysande verksamhet. Det är ingen som i dag ropar efter

att vi skall ta över snickeriindustrin, som är en del av byggmaterialindustrin, och det kan jag förstå. Vi är visserligen redan delvis engagerade, men vad jag vill peka på är att byggbranschen som helhet arbetar under utomordentligt stora besvärligheter. Det är också fallet med stora delar av byggmaterialindustrin. I och med att byggandet har gått ned har också byggmaterialproduktionen minskat.

Det betyder inte att vi skall ställa oss kallsinniga inför allt det här, men vi måste se till realiteterna och fråga oss, om det är nu, i detta ögonblick, som det är mest angeläget att vi engagerar oss i den här uppgiften.

Vi har bedömt det annorlunda. Vi har varit inne i cementindustri-sektorn via vårt engagemang i Gullhögen. Vi kunde fullfölja de diskussioner som fördes omkring statens engagemang i den verksamhet som innefattar hela cementindustrin under Euroc. Riksdagen har godkänt denna form för inflytande och kontroll, och nu håller vi alltså på med den.

Men vad är motivet bakom det här, bortsett från intresset för att vara inne i byggmaterialindustrin? För mig har kanske det väsentliga motivet varit att försöka få en kontakt med utvecklingen inom ett område där vi kunde förutse långtgående strukturella förändringar. Cementa hade sin verksamhet fördelad på sex företag, och man kunde i funderingar över strukturfrågorna se nödvändigheten av att så småningom lägga ned en del av dessa företagsaktiviteter. Den tekniska utvecklingen skulle komma att erbjuda helt andra möjligheter och förutsättningar för framtiden. Det var den frågan vi ville reda ut – om vi skulle kunna följa upp en sådan omstrukturering och ta ansvaret för de anställda och för kommunerna, ifall det skulle bli en nedläggning.

Alternativet är att låta marknadskrafterna fritt verka, att låta nedläggningarna komma, att gå in efter det att nedläggningsbeskeden har kommit för att sopa igen spåren och för att i det läget bistå.

Nu var alltså, som jag sade tidigare, en av huvudpunkterna i vårt avtal att en strukturplan skulle läggas fram av Cementa i samarbete med de anställda. Den strukturplanen visar att nedläggning i Hällekis kan komma i fråga 1978. Herr Olsson i Stockholm resonerar som om den nedläggningen sker i morgon, men den ligger alltså fyra à fyra och ett halvt år framåt i tiden från den tidpunkt då vi kom in i diskussionen. Vi var redan från början inställda på att det här kan komma att hända i Hällekis, men vi hade då ungefärligen fyra och ett halvt år för att försöka klara en situation där en friställning skulle kunna komma.

Jag har sagt i mitt svar att en arbetsgrupp under landshövdingen i länet i kontakt med länsmyndigheter, kommunen, de anställda och olika företag har haft till uppgift att försöka hitta företag som skulle kunna etablera sig i Hällekis. Jag har meddelat att det är tio företag med vilka man har kontakt och att det är tre med vilka man nu för seriösa förhandlingar. Men varför bara tre? Jo, därför att de tre företagen – om förhandlingarna leder till resultat – kommer att sysselsätta ett större antal

Fredagen den  
29 november 1974

*Om förstatligande  
av Industri AB  
Euroc, m. m.*

människor än vad cementindustrin i dag gör.

Ett par av dessa företag ställer anspråk på att få komma in i lokaliteter som cementindustrin i dag förfogar över, kanske två år tidigare än en nedläggning skulle bli aktuell enligt Cementas strukturplan. Låt mig i det sammanhanget ge Cementa en liten blomma: man har ställt sig helt öppen för diskussioner om en tidigare nedläggning för att möjliggöra den successiva överföringen och omskolningen av arbetskraft från cementindustrin till de industrier som kan komma i fråga på orten.

Om det går bra med de här tre företagen – jag har ingen anledning att hysa någon pessimism i det fallet – kan slutresultatet alltså bli att de erbjuder 50–60 fler sysselsättningstillfällen i Hällekis än vad Cementa nu ger. Det är detta jag ser som positivt i sammanhanget – att vi skulle kunna skapa lugn och trygghet för människorna i ett företag och i en kommun, där en sådan omstrukturering ter sig oundgänglig, genom att ge dem möjligheter till ny sysselsättning, till större mått av valfrihet än vad de har haft tidigare. Det är det som kommer att ske.

Att jag nu säger att jag är beredd att ge något erkännande åt Cementa beror på att man från början varit beredd att medverka till markanskaffningen och har ställt – så långt jag vet – 80 hektar industrimark till förfogande för kommunen för att man där skall kunna placera in nya industrier och göra en kommunal plan för bostadsbyggande och servicebyggande. Det förfogande över vatten- och avloppsledning osv. som Cementa har haft har överflyttats utan kostnad till kommunen. Dessutom har man ställt ett inte föraktligt belopp till förfogande till kommunen för att underhållet skall kunna klaras.

Jag upprepar att det inte befriar Cementa från ett långtgående ansvar. Men jag har velat säga att företaget samtidigt i detta läge har fått klart för sig att samhället ställer detta anspråk och att företaget i någon mån söker motsvara det.

Herr talman! Jag tycker som sagt att det är rimligt att man nu avvaktar de erfarenheter som vi får av den här formen av inflytande och kontroll. Det är det mest långtgående inflytande i ett företag som vi har, bortsett från företag där vi är helägare eller hälftendelägare. Det är av utomordentligt intresse också när det gäller att välja i framtiden. Vi har anledning att räkna med vidgad samhälleligt företagsengagemang för framtiden. Det är inte bara min tro, det är min politiska uppfattning att utvecklingen erbjuder för att inte säga inbjuder till sådant engagemang i åtskilliga sammanhang för att vi skall kunna klara full sysselsättning, tryggad inkomst, fortsatta framsteg och välstånd för vårt land. Men vi skall vara försiktiga och inte ta på oss alltför mycket utan steg för steg gå vidare. Jag kommer tillbaka till det angelägna i att nu ägna uppmärksamhet åt omfattande basindustriella engagemang, där både kapital och människors kunskaper kommer att engageras för att utveckla dessa väsentliga områden.

I avvaktan på resultatet av ett sådant arbete måste vi följa utvecklingen i åtskilliga branscher – i vissa fall bistå industrier oberoende av ägare,

i vissa fall se till att vi får längre gående inflytande och kontakt med verksamheterna från statens sida, och inte minst att bereda de anställda sådana möjligheter att de kan påverka utvecklingen i de företag där de är engagerade.

Jag är nog rädd för att vi kommer att ställas inför åtskilliga strukturerproblem även framöver, att den tiden inte är förbi, att vi kommer att möta svårigheter inom många branscher, att nedläggningar hotar. Vi skall försöka utveckla en teknik från samhällets sida för att i så god tid som möjligt komma in i de diskussionerna för att kunna möta svårigheterna när de uppenbarar sig i stället för att vi bara skall komma in i efterhand. Här görs ett försök. Låt oss se vilket resultat vi kommer till!

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Låt mig ta upp några saker som industriministern här har talat om.

Beträffande hotet om den nedläggning som kommer först 1978 menar industriministern att jag skulle ha uttryckt mig som om nedläggningen skulle ske i morgon. Det var kanske i så fall en missuppfattning av vad jag sade. Men onekligen är de som bor i Hällekis väldigt oroade och räknar med den här nedläggningen. Att säga att fabriken försvinner 1978 är också ett ganska bra sätt att strypa ned en bygd.

När industriministern förra året svarade på en ungefär likalydande interpellation sade han dessutom:

”Beträffande de anställdas situation i Hällekis har jag erfarit att inga friställningar blir aktuella i Hällekis enligt den utredning som nyligen lagts fram om samkörning mellan Gullhögen och Hällekis.”

Det är alltså en förskjutning som skett, och man är väl inte någon stor pessimist om man tror att det kan bli ytterligare förskjutningar i fråga om löften och utfästelser.

När det gäller socialdemokratins olika vägar att styra näringslivet, så pekar industriministern på det han kallar för den andra vägen, inflytande och kontroll över företagen, och säger att det är den väg man valt i byggmaterialindustrin. Det innebär då att man nöjer sig med några styrelseledamöter plus att man har en mindre post aktier och anser att man därmed har tillräckligt inflytande. Om man är nöjd med det får man ju också vara med och bära ansvaret för nedläggningar osv. – jag menar kanske främst det moraliska ansvaret.

Beträffande strukturplanen, som visar på att det skall bli nedläggningar, fattar jag industriministern så att man från statens sida inte ville vara med riktigt och ta ansvaret inför kommuner, befolkning etc., utan man skulle låta företagen själva rationalisera och ta medel från dem. Men oavsett vad som händer och hur företagen än bär sig åt tycks det ju vara staten, kommunerna och invånarna som får bära ansvaret, även om man nu uppträder så ädelmodigt som Cementa tycks göra enligt industriministerns beskrivning.

Fredagen den  
29 november 1974

*Om förstatligande  
av Industri AB  
Euroc, m. m.*

Så ett par ord om detta att det inte är någon lysande affär att driva byggmaterialföretag nu för tiden och att det skulle vara en anledning till att staten inte skall ta över. Ja, vad vi har krävt från vpk:s sida är att man skall ta över den tunga industrin och inte små snickeriet. Att man skall ta över den tunga industrin – cement- och cementvaruindustrin – beror ju på den integration som finns. Och även om man kan visa på att det inte blir så feta vinster man når inom den här industrin, så har dessa företag tydligen ändå lyckats skaffa sig ett oerhört inflytande över hela byggprocessen, från markägande till färdig produkt. Man skaffar sig råvaror, man gör material och man säljer det strängt taget till sig själv eller till dotterföretag som sedan bygger fram till färdig produkt, dvs. ett färdigt hus. Man är alltså ägare hela vägen och gör spekulationer. I vilket led man sedan tar ut vinsterna är ju inte alltid så intressant.

Dessutom kan det invändas att under alla de lysande år som byggmaterialföretagen ändå haft skulle man ha klippt till. Ser vi det på ännu längre sikt är det väl inget fel att säga att inte har aktieägarna i byggmaterialindustrin behövt vara utan utdelningar – de har nog fått vad de skall ha och litet till.

Jag tog tidigare upp detta att statsrådet Rune Johansson inte är pessimist när det gäller sysselsättningen och att Cementa är så väldigt positivt och upplever sitt ansvar. Men det finns ändå inga konkreta resultat. Själva bakgrunden till det hela är ju att här får människorna veta att industrin skall försvinna 1978, och så säger man att det finns goda förutsättningar för att skaffa en ersättningsindustri. Det svarade statsrådet förra året, men än så länge har ingenting hänt. Jag får nu samma besked som gavs då, att vi skall avvakta utvecklingen. Hur länge skall vi göra det? Vi har gjort det under alla år som denna industri har härjat, och nu skall vi tydligen fortsätta med det. Hur länge?

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Först några ord om vad jag sade i fjol.

Då var vi i det läget att fusionen var klar, och avtal hade träffats som innebar en samordning mellan Gullhögen och Cementa. Jag sade då att i avtalet ingick att en strukturplan skulle utarbetas och att vi hade att avvakta och se vad den planen skulle ge för upplysningar. Det var i det sammanhanget som jag sade att inga friställningar var aktuella vid sammanläggningen mellan Cementa och Gullhögen, dvs. i samband med samkörningen mellan de två företagen. Detta var också helt riktigt då.

Strukturplanen är en annan sak. Vi kunde ana oss till att det framöver kunde bli fråga om nedläggningar, därför att den tekniska utrustningen och standarden inom Cementa var av sådan art och karaktär att man kunde förvänta att det kunde bli nödvändigt att förnya och göra om hela strukturen. Nu har vi fått en plan som visar att vår bedömning i fjol var riktig. Och, herr Olsson i Stockholm, vi kan ställa vilka anspråk vi vill på staten som företagsägare, men även statliga företag måste arbeta

Fredagen den  
29 november 1974*Om förstatligande  
av Industri AB  
Euroc, m. m.*

effektivt och rationellt för att framställa produkterna till lägsta kostnader. Inte minst inom byggnadssektorn har vi anledning att ställa krav på att produkterna framställs till så låga kostnader som möjligt. Och även om vi hade tagit över cementindustrin hade vi ställts inför uppgiften att granska produktionsförutsättningarna. Förmodligen hade vi då också kommit fram till ungefär samma resultat som man gjort nu i den presenterade strukturplanen.

Jag är inte böjd för att bara säga att vi godtar den planen utan vidare. Vi har satt in sakkunnigt folk i Cementas styrelse – Fabriksarbetareförbundets ordförande och en av direktörerna i BPA – och sagt att de kan räkna med all den expertis som de behöver anlita för att granska strukturplanen och dess riktighet. Vi skall medverka till att de får det. De diskussionerna har börjat i höst. Jag upprepar alltså: Inom vilka företagsområden har vi möjligheter att på ett så nära sätt följa utvecklingen i ett företag? Från statens sida har vi knappast några sådana utomordentliga möjligheter på annat håll. Och då är det väl ganska rimligt att avvakta vad detta inflytande och denna kontroll över utvecklingen kan ge.

Eftersom de representanter jag här nämnt först i höst har inträtt i verksamheten tycker jag det är rimligt att de får tillfälle att närmare gå in i diskussionen och följa utvecklingen och konstatera om de anser att våra anspråk är tillgodosedda. Jag har inte sagt att vi är nöjda. Jag har sagt att vi här prövar oss fram och avvaktar resultatet av en sådan granskning. När vi har fått större erfarenhet och kunskap skall vi pröva hela frågan igen. Och skulle det då visa sig att detta inte är tillräckligt – ja, då är jag beredd att diskutera åtgärder av annan karaktär. Den möjligheten håller vi öppen.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Bara några kommentarer.

Industriministern säger att även statliga företag måste arbeta rationellt – vilket ju är självklart – och han tillade att inte minst inom byggnadsmaterialsektorn måste produkterna bli billiga. Får jag tolka industriministerns ord så, att han menar att de produkterna är speciellt billiga? I så fall vill jag invända att hyresutvecklingen visar på något helt annat. Monopolen inom byggmaterialindustrin har tvärtom lett till höga priser och höga hyror. Att hänvisa till att man måste ha privat företagsamhet för att pressa kostnaderna är därför, såvitt jag förstår, inte särskilt gångbart när det gäller byggmaterial. Och jag tror att jag har majoriteten av landets hyresgäster bakom mig när jag säger det.

Jag vill inte bestrida att privata företag kan vara rationella. Frågan är bara var vinsterna hamnar: om de genom produkten kommer konsumenterna till godo eller om aktieägarna tar hand om dem.

Industriministern redogjorde återigen för det inflytande som staten har i Cementa och frågade: Inom vilket annat område har vi så fina möjligheter att kontrollera företagen? Jag kan kanske inte visa på något

Fredagen den  
29 november 1974

*Om förstatligande  
av Industri AB  
Euroc, m. m.*

annat sådant område, men det är om något ett underbetyg till en regering som suttit vid makten i så många år. Det är ett underbetyg till regeringen att den inte skaffat sig ett bättre grepp om och ett större inflytande över företagen. Jag kan inte se det på annat sätt.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Det är en väldig glidning i herr Olssons argumentation. Det är hopp från tuva till tuva. Jag har talat om hur vi med ett hundraprocentigt ägande av företagen utvecklar vår företagspolitik. Det är klart att vi där har ett inflytande som innebär fullständig kontroll över företagen, tillgodosedd via bolagsstämma, styrelsrepresentation, osv. Men det behöver jag väl inte stå här och tala om. Jag ställde frågan: I vilka företag, där vi inte har ett hundraprocentigt ägande eller är hälftendelägare, har vi så långtgående inflytande och kontroll som just inom detta företag? Jag sade att detta är ett försök att utveckla en teknik för att se till vilka resultat vi kan komma.

Det kan inte vara herr Olsson obekant att lika stor vikt som vi lägger vid statligt företagsengagemang i ena eller andra formen, lika stor vikt tillmäter vi de anställdas möjligheter till inflytande och påverkan i de företag i vilka de är anställda – genom styrelsrepresentation och genom företagsdemokrati. Vidare pågår diskussioner om arbetstagarkonsulter, och vi förbereder eller, under alla omständigheter, diskuterar en lagstiftning om de anställdas möjligheter till samråd i samband med fusioner osv. Här sker ett ständigt fortgående arbete av sådan omfattning och karaktär att det inte finns något land utanför Öststatsområdet där samhället och de anställda har ett så långtgående inflytande över företagen som i vårt land. Det kan herr Olsson inte komma ifrån.

Det är menlöst att säga att den socialdemokratiska regeringen som verkat i landet under så många årtionden inte har kommit längre. Vi befinner oss mitt uppe i det mest aktiva utvecklingsskede då det gäller den ekonomiska demokratin som något demokratiskt land kan uppvisa. Det tycker jag är ett talande bevis för vad den gemensamma arbetarrörelsen fackligt och politiskt har åstadkommit.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Jag delar inte industriministerns uppfattning om att vi befinner oss i ett så aktivt demokratiseringsskede här i landet. Jag tycker att tendenserna på många håll är de motsatta: monopolen blir större och mäktigare.

Man måste fråga sig: Om allt detta inflytande och all denna företagsdemokrati bara leder till fler monopolbildningar och företagsnedläggelser, är det då någon mening med den, eller i varje fall, är den tillräcklig? Den frågan måste man ställa sig.

Industriministern säger att jag hoppar från tuva till tuva i min argumentation. Jag vill replikera att industriministerns ivriga utläggning

här i dag då inte har lugnat någon angående sysselsättningen i Hällekis, allra minst dem som bor där.

Överläggningen var härmed slutad.

## § 6 Ang. försäljningen av svensk atomkraftsteknik till utlandet

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara fru *Hambraeus'* (c) den 16 oktober framställda interpellation, nr 116, och anförde:

Herr talman! Fru *Hambraeus* har frågat mig, om jag anser att svensk atomkraftindustris försäljningsansträngningar utomlands är förenliga med den restriktiva inställning till kärnkraften som riksdagens beslut den 15 maj 1973 och den följande opinionsutvecklingen innebär.

Låt mig först erinra om ordalydelsen i riksdagens beslut. I sitt av riksdagen godkända betänkande uttalade utskottet bl. a.: "Inga beslut att bygga ut kärnkraften ytterligare bör fattas förrän ett nytt, allsidigt beslutsunderlag, innefattande bl. a. information om forskningsresultat och utvecklingstendenser, har förelagts riksdagen."

Riksdagens beslut gäller uteslutande frågan om uppförande av ytterligare kärnkraftverk här i landet. Riksdagen har såvitt jag kan finna inte uttalat sig i frågan om den svenska kärnkraftindustrins export.

Med anledning av fru *Hambraeus'* interpellation vill jag beröra frågan, hur kontrollen av den svenska exporten av klyvbart material och nukleär utrustning är uppbyggd.

Sverige har biträtt fördraget om icke-spridning av kärnvapen. I artikel III:2 b fördraget sägs att varje stat som är fördragspart förbinder sig att icke tillhandahålla utrustning och material som har särskilt konstruerats eller iordningställts för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material till någon icke-kärnvapenstat för fredliga ändamål med mindre det särskilt klyvbara materialet underkastas kontroll enligt avtal med det internationella atomenergiorganet i Wien (IAEA).

Enligt atomenergilagen (1956:306) krävs tillstånd av Kungl. Maj:t för utförsel av klyvbart material, dvs. uran, plutonium och torium. Därjämte kan Kungl. Maj:t föreskriva att utförsel av utrustning eller material som har särskilt konstruerats eller iordningställts för bearbetning, användning eller framställning av särskilt klyvbart material inte får äga rum utan tillstånd av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer.

Inom industridepartementet utarbetas för närvarande en kungörelse som närmare anger vad utförselkontrollen skall omfatta.

Som villkor för tillstånd till export av klyvbart material eller viss nukleär utrustning krävs att importlandet godtar kontroll av det klyvbara materialet eller av sådant klyvbart material som framkommer eller bearbetas med hjälp av utrustningen i fråga. Detta gäller dock inte vid export till de fem kärnvapenmakterna, som inte är underkastade kontroll

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

enligt fördraget.

Läget är således i korthet följande. Vi tillverkar kärnkraftverk och viss nukleär utrustning i landet. Vid export förvissar vi oss om att materialet och utrustningen endast används för fredliga ändamål. Andra exportör-länder tillämpar motsvarande regler enligt ingångna internationella överenskommelser. Vid de förhandlingar som den svenska reaktorindustrin för med kunder i andra länder framhålls att IAEA-kontroll av det klyvbara materialet i enlighet med icke-spridningsfördragets bestämmelser utgör ett absolut villkor för att avslut skall kunna träffas.

Av det jag nu har sagt framgår att vi vid exportaffärer med klyvbart material och utrustning för kärnkraftverk noga ser till att vi följer våra förpliktelser enligt internationella överenskommelser. Någon annan grund för restriktioner för sådana exportaffärer finns enligt regeringens åsikt inte.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr industriministern för svaret på min interpellation.

I detta svar tonar bilden fram av en handlingsförlamad regering, som inte vill gå längre när det gäller att arbeta för fred och mot atombombs-spridning än de bräckliga internationella överenskommelserna tvingar dem till och inte vill ta ett större ansvar för medborgarnas trygghet än årgamla riksdagsbeslut tvingar dem till. I själva verket är det ju re-geringen som har resurserna att systematiskt skaffa fram de fakta som behövs för att ta nya initiativ.

I RIFO:s studiegrupp Synpunkter på vägar till ett nytt kulturmönster talade Sven Lindqvist om Sveriges nuvarande dubbelroll, hur det finns motsägelser i vårt sätt att agera internationellt. Jag tycker att följande är ännu ett exempel: Inga Thorsson och Alva Myrdal före henne har skaffat Sverige anseende som en nation som gör allt vad den förmår för nedrustning och för att stoppa spridningen av atomvapen. Men sam-tidigt ligger vårt industridepartement så lågt som möjligt och ser inte någon annan grund för restriktioner för atomkraftexportaffärer än att vi följer de internationella överenskommelser som vi i andra sammanhang anser otillräckliga!

Industriministern säger att han inte kan finna att riksdagen har uttalat sig i fråga om den svenska kärnkraftsindustrins export. Detta innebär en så snäv tolkning som möjligt av riksdagsbeslutet den 15 maj 1973.

I sitt av riksdagen godkända betänkande nr 49 år 1973 behandlar nä-ringsutskottet förutom riskerna i samband med avfallet från kärnkraft-verk också frågan om riskerna för militärt utnyttjande av kärnkraftstek-niken. Utskottet framhöll på s. 18 och 19:

”En andra fråga som internationellt blivit föremål för en omfattande debatt är riskerna för militärt utnyttjande av kärnkraftstekniken. Enligt många kritiker är det förenat med betydande risker att sprida den civila användningen av atomkraften. Kunskaperna på detta område anses näm-

ligen med lätthet kunna omsättas i framställning av kärnvapen.”

Med hänsyn till dels denna risk, dels andra risker med kärnkraften drog utskottet följande slutsats:

”Utskottet anser sig sakna tillräckligt underlag för ett bestämt ställningstagande i denna fråga. Den kritik som framförts mot satsningen på kärnenergin är dock så allvarlig, att den tills vägande motbevisning kunnat föreläggas eller tills tekniken vidareutvecklats inte får förbigås.”

Vidare uttalade utskottet som industriministern påpekar:

”Inga beslut att bygga ut kärnkraften ytterligare bör fattas förrän ett nytt, allsidigt beslutsunderlag, innefattande bl. a. information om forskningsresultat och utvecklingstendenser, har förelagts riksdagen.”

Det hade inte behövts mycket av god vilja för att av detta riksdagsbeslut kunna läsa ut en uppmaning att avvakta med all sorts kärnkraftsarbete och målmedvetet verka för att få fram kunskap om alternativ till kärnkraft. I stället har regeringen valt att tolka beslutet så att det bara gällde om vi skall ha kärnkraftsutbyggnad utöver det nu aktuella programmet. Ja, man har tolkat det på ett så snävt sätt att ingen inskränkning behöver göras alls i det pågående snabba utbyggnadsprogrammet av kärnkraften. Man arbetar och planerar vidare som om ingenting hade hänt.

Regeringen lägger t. o. m. fram propositioner om försörjning med kärnbränsle för åtskilliga årtionden framåt också för ännu inte beslutade kärnkraftsaggregat, senast i propositionen 170 i år beträffande Svensk kärnbränsleförsörjnings AB. Regeringen vill här att vi skall satsa 800 miljoner kronor för att bl. a. bidra till att USA skall kunna bygga anriksanläggningar för kärnkraftsbränsle.

Regeringen har dock tillsatt många utredningar med anledning av riksdagsbeslutet, men dessa har fått domineras av kraftindustrins intressen och regeringen har vägrat att ställa tillräckligt mycket resurser till förfogande för dem som skulle kunna poängtera möjligheterna och sättet att undvika kärnkraften. Trots upprepade anmodanden från näringsutskottet vägrar energiprognosutredningen att också se på den praktiska innebörden och genomförbarheten av ett s. k. nollalternativ, dvs. ett läge med icke ökande energikonsumtion. Dessa uppmaningar finns i näringsutskottets betänkande nr 49 s. 15 och nr 71 s. 5 år 1973. Det är närmast skandal att inte denna fråga har utretts ordentligt inför det beslut som riksdagen skall fatta om energipolitiken våren 1975.

Efter riksdagsbeslutet i maj 1973 har åtskilligt hänt som gör det önskvärdt att stoppa all kärnkraft i landet så fort som möjligt. Man ifrågasätter t. o. m. kärnkraftens ekonomi och effektivitet. På kort sikt innebär inte kärnkraften heller någon som helst oljebesparing.

Beträffande riskerna vill jag framhålla följande.

För det första har ingenting framkommit som kan verka lugnande när det gäller kärnkraftverkens säkerhet.

För det andra kan man konstatera att avfallsfrågan inte är löst. Inte ens uppberedningsanläggningarna tycks fungera. I USA fungerar för närvarande ingen uppberedningsanläggning. Eurochemics anläggning i Bel-

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

gien, där Sverige är delägare, har fått stängas.

För det tredje har människorna blivit medvetna om riskerna och reagerar mot att tvingas ta sådana utan att det ens tycks vara några fördelar med dem.

För det fjärde växer det fram en allt starkare opinion i vårt land och i hela världen mot att vår generation skulle ha rätt att bestämma risker för kommande generationer som de måste klara av antingen de kan eller vill.

För det femte blir medvetenheten allt starkare om det unika i riskerna med radioaktivitet. Det finns stor fara för att radioaktiviteten åstadkommer cancer och fosterskador och genetiska skador utan att vi märker det.

Kärnkraften är alltså ingen lösning av vår energiförsörjningsfråga, varken på kort eller lång sikt. Kärnkraften hindrar oss däremot från att i tid bygga upp den långsiktiga lösningen. Om allt kapital, såsom för närvarande sker, koncentreras till kärnkraften finns det inte utrymme för de alternativ som skulle kunna ge oss energiförsörjning både nu och i framtiden. Då finns det inte heller pengar nog till investeringar i industri och hushåll för energibesparing. Och man kommer att vara mån om att hålla efterfrågan uppe när det gäller den energi som kärnkraftverken beräknas leverera och på grund härav obenägen att stimulera efterfrågan på alternativ energiteknik, vilken också skulle innebära en besparing av energi.

En annorlunda teknik skulle ge många nya och intressanta arbetsuppgifter inom vår nuvarande industri. SAAB skulle t. ex. kunna börja bygga vindkraftverk i stor skala, både små och stora kraftverk. Bilindustrin som i hela världen möter stora problem – även i de länder som fortsätter att bygga ut kärnkraften – skulle kunna börja bygga värmepumpar, något som Vattenfall nu sent om sidos börjat intressera sig för.

En sådan teknik, som alltså även innebär en lägre energianvändning, skulle göra oss oberoende av oljan, antagligen fortare än vad kärnkraftsförespråkarna hoppas på vid användning av kärnkraft. En sådan teknik skulle också vara lämplig att exportera till andra länder. Den skulle innebära att man inte behöver utbilda en speciell sorts tekniker för att klara de fruktansvärda riskerna med kärnkraften. Den skulle säkerligen också vara mycket lättare att förena med många länders traditioner.

Det är alltså mycket som talar för att riksdagen stoppar kärnkraften i år. Ett nedbantat kärnkraftsprogram – något som har föreslagits i debatten – omfattande de kraftverk som inte uttryckligen förbjudits av riksdagen kräver nog export för att man skall kunna behålla den kunniga personalen inom atomkraftsindustrin. Det skulle betyda att vi utomlands försöker sälja det som vi själva inte tror på. Anser industriministern att det är rätt att sälja en teknik som vi stoppar i vårt eget land därför att den är för riskfylld?

Redan riksdagsbeslutet 1973 tog upp den ofrånkomliga kopplingen mellan atomkraft och atombomber. Mycket har hänt sedan dess. Indiens

atomsprängning har väckt oro i vida kretsar. FN:s atomenergiorgan IAEA överväger frågan om det är förenligt med dess ansträngningar att arbeta för fred att samtidigt göra reklam för den s. k. fredliga atomkraften. SIPRI – det internationella fredsforskningsinstitutet i Stockholm – varnar för det tydliga sambandet mellan den krigiska och fredliga användningen av atomteknik och för riskerna med produktionen av alltmer plutonium som det blir allt svårare att kontrollera.

Industriministern säger i svaret: "Vid export förvissas vi oss om att materialet och utrustningen endast används för fredliga ändamål." Hur är det möjligt att förvissa sig om en sådan sak. I Canada trodde man antagligen att man hade förvissat sig om det när man sålde sin kärnkraftsteknik till Indien. Som utrikesministern påpekade här förra fredagen kan den nu befintliga internationella kontrollen bara registrera och anmäla överträdelser när sådana sker, men den har ingen möjlighet att förhindra att de sker. Dessutom kan vi, såvitt jag förstår, aldrig kontrollera hur man använder de kunskaper som vår fredliga utrustning ger. Dessa kunskaper kan också användas för vapenframställning.

Herr talman! Jag ber att få ställa två följdfrågor till herr industriministern:

1. Anser industriministern att det är rätt att exportera något som vi finner för riskabelt att använda i vårt eget land?
2. Hur kan vi förvissa oss om att det atommaterial och den teknik vi exporterar endast används för fredliga ändamål?

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Den internationella kontrollen av det klyvbara materialet och den civila kärnkraften som sådan är ett utomordentligt angeläget problem som vi måste lösa. Jag vill klart påstå att bland de risker och nackdelar med den civila kärnkraften som diskuteras är just de internationella problemen de allt överskuggande. Det är dessa problem som verkligen är stora i framtiden och där vi i dag inte har fått fram praktiska lösningar.

Fru Hambræus sade att avfallsfrågorna över huvud taget inte har fått någon teknisk lösning. Jag vill påstå, efter ett långvarigt arbete i den s. k. AKA-utredningen, att det finns lösningar. Några tekniska problem bör det inte vara att förvara själva avfallet, men där kvarstår naturligtvis hela frågan om plutoniumproduktionen.

Vi har, herr talman, ett omfattande problem redan i dag, vilket många glömmer bort i debatten när det gäller klyvbart material. Som fru Hambræus konstaterade finns det ett antal kärnvapennationer, dit man väl får räkna även Indien efter deras s. k. fredliga sprängning i våras. Från deras kärnvapenprov kommer mycket stora mängder avfall, framför allt plutonium. Plutonium som naturligtvis kan återanvändas och som utgör en allvarlig fara rent potentiellt. Hur stora dessa mängder kan vara är mycket svårt att säga, men att det rör sig om åtskilliga hundratusen kubikmeter, förvarade på olika ställen i Europa, Sovjetunionen och Ame-

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

rika är uppenbart. Denna lagring har dessutom under både 1950- och 1960-talen varit bristfällig – det har rapporter utvisat.

Detta visar hur litet observant man har varit beträffande dessa problem så länge det gällde kärnvapenproduktionen. Där finns alltså i dag en stor mängd radioaktivt avfall, framför allt plutonium, som under många år framåt, även om den civila kärnkraften expanderar, kommer att överstiga avfallet från civil kärnkraft i total mängd. Men det är naturligtvis, herr talman, obestridligt så att då det fredliga utnyttjandet av kärnkraften utvecklas och expanderar så ökar även mängden klyvbart material.

Jag vill nu säga att det är felaktigt att inbilla människorna i detta land att det finns en direkt och nödvändig koppling mellan civil kärnkraft och kärnvapen. Att framställa kärnladdningar från det reaktorplutonium som produceras är visserligen teoretiskt möjligt men i praktiken utomordentligt svårt. Jag vill hänvisa till den utredning som försvarets forskningsanstalt har gjort nyligen och där man mycket ingående studerat dessa olika problem. Om man vill framställa en kärnladdning är det teoretiskt möjligt med reaktorplutonet men knappast praktiskt genomförbart. Det finns enligt FOA dess värre enklare vägar att gå. Här vill jag, fru Hambraeus, framför allt peka på de uppgifter som kommit om relativt små anläggningar, där man med ganska små resurser kan ta fram det uran man vill för direkt vapenframställning. De sägs existera på flera ställen redan i dag i Mellanöstern.

Herr talman! Med detta vill jag ha sagt att kärnvapenframställning redan i dag är ett allvarligt problem för oss och att det är livsviktigt att den internationella kontrollmekanismen utvecklas. Men jag tycker att det är missvisande att göra en automatisk koppling mellan det plutonium som reaktorerna producerar och en eventuell framtida vapenframställning.

Det är naturligtvis ändå allvarligt nog med plutonet. Det är extremt giftigt, det vet vi, och det är klart att ett illegalt innehav av plutonium i sig innebär en terrorrisk för ett samhälle, ett utpressningsvapen som skulle kunna vara mycket effektivt. Samtidigt skall man vara medveten om att det är ett mycket svårt ämne att handskas med. Det är inte bara att ta med sig plutonium hem i köket, som det ibland verkar. Men det är angeläget att vi får till stånd den internationella kontroll som både industriministern och fru Hambraeus var inne på. Där kan vi väl vara helt överens.

Jag vill speciellt apostrofera det arbete som Inga Thorsson gör i FN-organet vid nedrustningsförhandlingarna i Genève. Det är ett utomordentligt angeläget arbete. Hela denna fråga har ytterst med icke-spridningsavtalet att göra. Stormakterna har naturligtvis ett utomordentligt stort ansvar. Så länge vi inte får notabla framgångar i försöken att begränsa kapprustningen mellan stormakterna på detta område och så länge Frankrike, Kina och Indien vägrar att acceptera begränsningar lär vi inte heller få den stora acceptans av avtalet som krävs av en mängd nationer i världen i dag, där vi på flertalet håll har politiska regimer som inger

farhågor och där vi har instabilitet.

Allt detta rör primärt en utveckling utanför Sverige. Därför är det svårt för oss här hemma, trots de goda kontrollregler som håller på att skapas och det kontrollavtal som är på gång mellan Sverige och IAEA, att direkt påverka utvecklingen. Kontrollen måste primärt gälla skydd av anläggningarna, transportererna av klyvbart material samt även regler för hur de internationella kontrollmyndigheterna skall kunna gå in och inspektera befintliga anläggningar. Det måste också, menar jag, finnas noggranna föreskrifter om personalens utbildning m. m. och det måste finnas ett effektivt informationssystem för hur den enskilda kärnkraft-anläggningen på ett effektivt sätt skall informera det internationella kontrollorganet om vart det klyvbara materialet tar vägen, hur det hanteras och används.

Dessa kontrollmekanismer fungerar inte tillfredsställande i dag. Det finns alltför många nationer som inte har anslutit sig till NTP-fördraget, och det är nu en huvuduppgift för oss att på olika sätt försöka skynda på denna anslutning. Här måste vi trycka på och agera.

Herr talman! Jag vill avsluta med att komplettera den frågearsenal som fru Hambraeus hade med en något annorlunda fråga. Det räcker inte, menar jag, med dessa kontrollregler – vi måste ha någon form av sanktionsregler också. Vad hjälper det att vi i sinom tid, när ett större antal nationer har anslutit sig, sitter i Wien och konstaterar att en viss mängd klyvbart material har kommit på avvägar? Vi måste också ha tillgång till sanktionsregler från det internationella kontrollorganet som upplevs som allvarliga på sikt för att dessa kontrollregler verkligen skall efterlevas.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag skall svara direkt på de två frågor som fru Hambraeus ställde.

Beträffande den första frågan, om jag anser att de risker som föreligger inte är av den arten att vi bör avstå från att exportera kärnkraftverk som vi själva har stoppat, vill jag säga att fru Hambraeus lever litet före sin tid. Vi har ännu inte stoppat arbetet med våra kärnkraftanläggningar.

Fru Hambraeus kan ju ändå inte vara ovetande om att den debatt som förs i vinter, grundad på utredningsmotivet och sakkunnigutlåtanden, och de studier som bedrivs i studiecirklar och rådslagsgrupper skall ge oss en mätning på opinionen och bilda underlag för det slutliga ställningstagandet i frågan om utbyggnad av kärnkraften i vårt eget land. Det har ännu inte skett något i fråga om ställningstagandet till de pågående arbetena i landet som ger oss anledning att stoppa verksamheten i de företag som arbetar med kärnkraft och som har rätt att konkurrera och tävla på den internationella marknaden.

Menar fru Hambraeus att vi nu omedelbart skulle avbryta vår export till Finland av det kärnkraftverk som ASEA-Atom bygger där och som

är den första beställningen utanför vårt lands gränser? Det vore ju ett avtalsbrott, och vi fick väl se vad det skulle innebära. Rent praktiskt kan jag tänka mig att man från den finska regeringens och den finska beställarens sida skulle vända sig till Sovjetunionen med motsvarande beställning och få den utförd så småningom.

Vi har medgivit att ASEA-Atom är med i förhandlingar och eventuellt lägger ut en offert i Iran. Tidigare har den tyska kärnkraftsindustrin med den tyska regeringens medgivande tagit emot beställningar på att bygga – om jag är riktigt underrättad – två reaktorer i Iran. ASEA-Atom har tillfrågats om man vill komma in med en offert och delta i konkurrensen med framför allt franska och tyska kärnkraftsindustrier om ytterligare två reaktorer. Det är klart att vi kan dra oss ur detta. Då får man en konkurrent mindre i Iran och det blir mera fritt fram för tysk och fransk kärnkraftsindustri. Det är ungefärligen det vi skulle uppnå.

Parallellt med detta har vi inte invänt emot att ASEA-Atom får ta upp överläggningar med Nordkorea som också har vänt sig till den svenska industrin. Hur det kommer att gå med detta vet vi i dag ingenting om. Men det vore helt felaktigt att, från den utgångspunkt som fru Hambræus använde sig av, säga att vi själva skulle ha stoppat utbyggnaden och att vi därför skulle bestämma oss för att omedelbart avbryta ofertgivning och konkurrens på den internationella marknaden. Regeringen följer gällande lag och förordning, och det är från den ståndpunkten som jag har deklarerat att svensk industri tills vidare deltar i konkurrensen om byggande av kärnkraftverk utanför landets gränser.

Beträffande den andra frågan – hur vi förvissas oss om att användningen kommer att inriktas på fredliga ändamål – så vill jag framhålla att vi ställer anspråk på att vederbörande land godtar de internationella avtal och förpliktelser som gäller. Parallellt med detta – och där understryker jag bara vad inte minst herr Wijkman här talat om – arbetar vi i de internationella sammanhangen, fru Inga Thorsson i FN, statsministern vid sina besök i Canada och i andra länder, med att få fram längre gående överenskommelser om en övervakning av framför allt plutoniumhanteringen. De ansträngningarna skall vi självfallet enträget fortsätta med. Jag tror det är utomordentligt viktigt för att eliminera de eventuella risker som kan förekomma att man använder i detta fall plutonium i krigiskt syfte eller för terrordåd.

Fru Hambræus började med att tala om en handlingsförlamad regering. Det tycks finnas så mycket mer handlingskraft hos centern, som nu ställer anspråk på att vi omedelbart, om jag förstått centerpartiledaren rätt, skall avbryta byggandet av de kärnkraftverk som är beslutade och stoppa dem som kommit i gång. Det hade självfallet varit intressant om herr Fälldin i så fall i sammanhanget tagit upp frågan om hur vi inom de närmaste åren skall klara energiförsörjningen för den industri som är i verksamhet och för den industri som planerar en utbyggnad i syfte att skapa sysselsättning och inkomster åt vårt lands befolkning.

Jag vågar i likhet med herr Wijkman hävda att den kortsiktiga av-

fallshanteringsfrågan är löst. Med de avtal som Oskarshamnsverket har träffat med det engelska företaget har man löst problemet för tiden fram till 1980. Vårt kärnkraftbolag förhandlar med ett internationellt företag för de kärnkraftverk som nu kommer att sättas i gång. AKA-utredningen arbetar med den långsiktiga lösningen av problemet. Man har så långt jag kan förstå en skiss till en mera definitiv lösning av frågan om den slutgiltiga förvaringen av avfallet. Det finns ingenting, säger AKA-utredningen enhälligt, som motsäger att vi kan klara avfallshanteringsproblemen.

Fru Hambraeus talar om riskerna. Vi underskattar inte riskerna, fru Hambraeus. Riskerna kan föreligga, och det ger oss anledning att så långt det över huvud taget är möjligt söka bygga upp ett säkerhetssystem som eliminerar riskproblemen. Jag vågar hävda att den erfarenhet som vi hittills har visar på att detta är möjligt att klara. Fru Hambraeus arbetar med hypoteser om risker. Tekniskt är det rimligt att göra så. Det kan finnas ett riskproblem. Men vi vet att kärnkraftverk hittills har varit i verksamhet 20–25 år, och man har alltså erfarenhet av drift och hanteringen av avfall. Vi arbetar alltså inte bara med hypoteser i det här sammanhanget.

Jag läser i en skrift, Nyheter från Sovjetunionen, en artikel om jubileum för kärnkraftverk: I år är det 20 år sedan kärnkraftverket i Obninsk togs i drift. – Jag skall inte läsa mer; jag bara noterar att man där högtidlighöll 20 års drift och vad den betytt för landets energiförsörjning.

Det är därför jag skulle vilja ha in litet mer av allvar och realism i den här debatten – så att inte enbart känslorna rusar i väg utan man försöker se till vad det är som skett, vad det är för problem som vi ställs inför. De är stora, det skall vi vara medvetna om, och vi skall se till att vi kan lösa dem.

Vi har alltså skärpta, långtgående säkerhetskrav och anspråk, som innebär att den minsta störning vid uppkörningen av de svenska kärnkraftverken nödvändiggör att de stängs. Men så långt vi har kunnat kontrollera har ingen av de störningar som föranlett stopp i kärnkraftverken inneburit någon som helst risk för radioaktiv spridning, fara för omgivningen eller för personalen som varit sysselsatt.

Det är med detta som bakgrund man har anledning att ställa in frågan i det totala energiförsörjningssammanhanget. Är det här en av vägarna att klara vår energiförsörjning för framtiden? Det är den mycket allvarliga frågan som vi studerar och diskuterar; det är för att få svar på den som vi har engagerat kanske 70 000–100 000 människor i studiecirklar, rådslagsgrupper. Vi har bett dem att delge oss de resultat de kommer fram till i sina studier – parallellt med att vi själva söker bilda oss en uppfattning, grundad på det sakmaterial som presenteras från utredningar, i symposier osv.

Är det då inte rimligt att vi avvaktar resultatet av dessa våra gemensamma studier, diskussioner och opinionstestningar innan vi är färdiga med vår ståndpunkt? Skall vi inte göra det innan vi är beredda att säga

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

att de beslut är felaktiga som riksdagen har fattat, inte i denna lokal, herr talman, men som den svenska riksdagen har fattat sedan 1956 och framöver till de beslut som innebär att vi nu planerar för och bygger elva kärnkraftreaktorer? Skall vi inte avvakta resultaten innan vi är beredda att säga att vi slopar allt detta, därför att vi räknar med att det hypotetiskt finns en risk, som i dag inte är mätbar men som vi tror finns? Många säger: Vi kan klara riskproblemen; vi har erfarenhet från 20–25 års verksamhet med de kommersiella kärnkraftreaktorerna; vi har erfarenhet av avfallshantering från militära anläggningar. Den hanteringen har inte alltid varit välskött, men den erfarenhet man har vunnit har gett ökade förutsättningar att klara de problem som kan uppstå.

Det vore rimligt om den som i dag säger att vi omedelbart skall stoppa kärnkraftverken talar om att 10 000 personer i dag är sysselsatta med byggverksamheten och med anläggningsarbeten i den industri som arbetar med kärnkraftverken. Jag riktar inte beskyllningar mot någon utan säger bara att det vore rimligt, att innan man slungar ut påståenden om att man är beredd att omedelbart stoppa allt detta gjorde klart, vilka konsekvenserna skulle bli för dem som är sysselsatta på området. Det är, som jag sagt, 10 000 direkt sysselsatta, och indirekt berörs åtskilligt fler. Kostnaderna för den hittillsvarande verksamheten uppgår till 11 å 12 miljarder kronor. Nu skulle vi bara säga att de beslut som fattats om denna verksamhet kommit till därför att vi var okunniga och inte visste vad vi gjorde – nu skulle vi veta det. Det är en säkerhet i attityden som är litet – jag vill gärna säga det – skrämmande.

Det är väl också rimligt att man ställer sig frågan: Vad är alternativet i fråga om energiförsörjningen? Vi har exempelvis inom skogsindustrin önskemål om en utbyggnad av förädlingsverksamheten. Vi har räknat fram att det, vid bifall till de ansökningar om koncession för utbyggnad enbart inom skogsindustrin som för närvarande föreligger till avgörande, skulle krävas en nettoökning av energiproduktionen på drygt 9 miljarder kWh, sedan vi tagit hänsyn till tillskottet av energi som skogsindustrin själv förmår generera. Siffran 9 miljarder kWh kanske inte säger så mycket, men låt mig ge en bild av vad detta skulle innebära. Vi kan få fram ca 9 miljarder kWh genom att bygga ut Kalixälven och Torneälven till deras hela effekt. Vi kan alternativt bygga två ytterligare reaktorer i Forsmark med en kapacitet av ca 900 MW vardera.

Man kan naturligtvis säga att vi skall avstå från att bygga dessa två kärnreaktorer och i stället bygga ut älvarna. På det sättet skulle vi alltså kunna tillgodose skogsindustrins aktuella investeringsanspråk. Men när vi har byggt ut dessa älvar har vi tagit vara på åtskilligt av de vattenkraftsresurser som återstår.

Ett tiotal av de stora svenska företagen har glädjande nog långtgående investeringsprogram. LM Ericsson har häromdagen presenterat ett sådant, som jag skulle tro innebär en investering på ca 1 1/2 miljard och som kommer att ge sysselsättning för 2 000 å 3 000 människor. SAAB-Scania arbetar med en motsvarande plan och Fagersta, Uddeholm och

Fredagen den  
29 november 1974*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

SKF har presenterat investeringsplaner för belopp som överstiger miljarden. Alla dessa planer avser den närmaste femårsperioden.

Jag skulle tänka mig att den utbyggnaden kommer att kräva energi motsvarande åtskilliga miljarder kilowattimmar. Det är ganska rimligt om den svenska industrin i det läge där den tar ställning till planerna nu ställer frågan: Kan vi få garantier för att den energi som behövs för att vi skall klara den industriutbyggnad vi är beredda att göra kommer att stå till förfogande?

Det är en fråga som inte heller fru Hambraeus, eller herr Fälldin som centerpartiets ledare, kan vifta bort med hänvisning till att den inte spelar någon roll. Vi kan bygga ut vindkraften eller kanske solenergin och vi kan öka våra forskningsanslag på de områdena. Det skall vi göra, ty vi behöver också det. Men vi kan inte räkna med att dessa möjligheter ligger bakom hörnet och att det är på dem som vi skall kunna grunda våra besked till industrin om att den kan bygga ut och effektivisera sina verksamheter för att skapa sysselsättning åt människorna, trygghet för deras försörjning och möjligheter till ett rimligt välstånd i vårt land.

Ni kommer inte förbi de här frågorna, och ni kommer heller inte förbi att ge besked till de svenska medborgarna om hur försörjningsproblemen beträffande energin skall klaras.

Vi kommer att behöva vända oss till det svenska folket, till industrierna, till våra myndigheter och säga: Ni måste vara med och spara energi! Det är en förhoppning som vi har att efter kanske 15 år med avtagande ökningstakt komma fram till ett nolläge. Det tror jag är möjligt att klara. Jag tror också på svenska folkets beredvillighet att medverka. Men den som i dag går ut och säger att vi skulle kunna komma ner till ingen ökning nästa år vet inte riktigt vad han talar om; det har jag anledning att konstatera.

Fru Hambraeus har ondgjort sig över att vi inte utreder frågan om ett nollalternativ. Vi har begärt av energiprognosutredningen att den skall utreda lägre alternativ än vad som ligger i en spontan utveckling. Utredningen har kommit fram till att vi skulle kunna gå ner till 2 procents ökning de närmaste åren och efter 1985 komma något lägre, och den har angett vad det kommer att innebära i form av besparingsansträngningar och alternativa lösningar. Jag tycker att det är en rimlig utgångspunkt för diskussionen: Hur långt klarar vi det? Och jag har personligen sagt att det är möjligt att vi kan pressa oss ytterligare något under vad energiprognosutredningen har ställt upp som mål; vi får se till vilket resultat vi kommer.

Att detta kommer att kräva en långtgående omställning av vårt samhälle har jag förklarat i åtskilliga sammanhang, och upprepar det. Det kommer att krävas mer av planmässighet, mer av styrningsmöjligheter för samhället för att vi skall klara den uppgiften. Jag hoppas att också anhängarna av de fria marknadskrafternas spel skall vilja delta i de ansträngningarna, för de kommer att behövas.

Herr talman! Jag har ingen färdig, slutgiltig ståndpunkt. Regeringen

kommer till våren att presentera den uppfattning som vi har kommit fram till efter överväganden, efter studier, efter testning av opinionen, så långt vi har kunnat bedöma. Därför skall vi också försöka avhålla oss ifrån att nu tillkännage en mera slutgiltig ståndpunkt. Det vore en meningslös uppfordran till alla de 10 000-tals människor som är engagerade i uppgiften att deklarerat sin mening, om vi skulle säga att vi redan är klara, för det är vi inte. Jag tycker att den här attityden skulle kunna vara ganska klädsam också för centerpartiets vidkommande; jag hoppas att jag inte då begär för mycket.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Industriministern påpekade att regeringen har begärt att energiprognosutredningen skall undersöka ett lägre alternativ än den spontana utvecklingens. Riksdagen har uttryckligen sagt att den förutsätter att energiprognosutredningen utreder ett nollalternativ. Jag tycker det är egendomligt att inte regeringen följer en så tydlig och klar önskan från riksdagen.

Industriministern tog upp frågan om att ändra mening när det gäller kärnkraften. Det skulle vara egendomligt på något sätt att man kunde byta uppfattning från 1956. Jag tycker att det verkligen inte är någon skam att ändra sin inställning på de här åren, då så otroligt mycket nytt har kommit fram. 1956 visste ingen vad kärnkraften skulle komma att innebära. Riksdagen fattade ett beslut om att satsa på den i god tro. Sedan dess har ju så otroligt mycket kommit fram som gör att det finns alla skäl att ompröva sin inställning.

Industriministern talar om att det här finns en lång erfarenhet, och han tar upp erfarenheten från Ryssland. Det finns också erfarenhet från USA och det övriga Europa i fråga om kärnkraftverk. Han säger att erfarenheten visar att det har gått bra och att riskerna alltså är hypotetiska. Det är ett konstigt sätt, tycker jag, att använda ordet hypotetisk. Alla är överens om att här finns risker.

Sedan har våra tekniker varit mycket skickliga att bemästra dessa risker hittills. Man är helt övertygad om att riskerna är mycket stora i driften – att det kan bli olyckor där – och att de är större ju mer avfall, ju mer utbrända bränsleelement som finns, ju mer plutonium som finns i världen. Det är ganska troligt att vi också har haft tur. Alla är överens om att det kan bli en fruktansvärd olycka i framtiden och att det alltid är risker med plutonium, som man skapar genom kärnkraften. Riskerna är alltså ett faktum, inte någon hypotes.

Avfallsfrågan är löst, säger industriministern. Det är faktiskt inte sant. Jag vill inte säga att frågan ens är tekniskt löst. Man menar att det kanske finns tekniska lösningar på den. Men för det första är det ingen tekniker som säger att man är säker på att ha en teknisk lösning som skulle kunna vara för evigt – vilket det är fråga om här. För det andra visar erfarenheten, som industriministern åberopade i sitt föregående resonemang, att dessa tekniska lösningar har varit mycket vanskliga i prak-

Fredagen den  
29 november 1974*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

tiken. De har funnits i teknikernas paradiset, men i praktiken har de visat sig inte fungera som man har tänkt sig.

Jag tog upp i mitt tal här att inte ens det första steget när det gäller att ta hand om avfallet tycks fungera särskilt bra, nämligen upparbetningen, där alltså de utbrända bränsleelementen omvandlas kemiskt för att man skall kunna skilja på det som är värdefullt – uran och plutonium – och de avfallsprodukter som man måste förvara under alla omständigheter. Ingen sådan station fungerar i Amerika. Eurochemic, som vi själva har varit med om att arbeta i, har fått lägga ned verksamheten efter åtta år. Man kan fråga sig varför. Det är tydligen inte så lätt även om det finns en teknisk lösning; i praktiken verkar den inte fungera.

Industriministerns svar på frågan, om det är rätt att exportera någonting som vi anser vara för riskabelt att använda i vårt eget land, vill jag gärna tolka så att industriministern menar att om vi beslutar oss för att dra ned vårt eget program, och alltså därmed säger att detta är en form av energiproduktion som vi själva känner oss mycket tveksamma inför, då kommer vi inte heller att tillåta sådan export.

För övrigt tycker jag inte att jag har fått något svar på den andra frågan – hur vi egentligen kan vara säkra på att inte den teknik som utnyttjas för våra exportansträngningar, vilka pågår just nu, skulle kunna användas också för icke fredliga ändamål. Industriministern berör helt flyktigt att vi ju arbetar för att få dessa internationella överenskommelser. Men herr Wijkman har förut här visat att det fortfarande finns oerhört svåra problem att lösa i samband med detta.

Jag tycker också, som en replik till herr Wijkman, att den skiss som han nu målar upp innebär en värld där vi skall kontrollera varandra, där vi skall ha sanktioner, där vi måste ha utbildad personal som på allt sätt ser till att vi klarar dessa saker. Det är en värld som inte verkar särskilt attraktiv – det är inte någonting att sträva efter. Och detta för att få fram energi, som man alltså kan få fram på annat sätt.

Jag är inte säker på, herr industriminister, att reaktionen skulle bli sådan som herr industriministern skisserade, om vi drog oss undan. Naturligtvis får vi iaktta de bestämmelser som finns i undertecknade avtal osv. Antag att vi säger till dessa länder att nu har vi i vårt land kommit fram till att det här är ingen önskvärd energikälla och att vi samtidigt erbjuder samarbete kring andra energikällor. Då är jag inte alldeles säker på att deras reaktion blir att prompt insistera just på kärnkraften från andra länder, om de inte har andra avsikter med kärnkraften. Det kanske finns anledning tro att det kan vara dubbla syften med att skaffa kärnkraft i en del länder.

Herr industriministern talade mycket om sysselsättningen i samband med energiproduktion – dels om dem som nu är direkt sysselsatta med att få fram den här sortens energiproduktion och skapa kärnkraftverk, dels om vår industris behov av energi i framtiden. Det är ju oerhört många problem som vi här försöker diskutera samtidigt. Jag vill bara säga att först och främst tror jag att det finns all anledning att se frågan

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

så här: Om man i en blandekonomi som vår stoppar en sorts energikälla och samtidigt ger möjligheter att tillfredsställa ett verkligt behov på alla möjliga andra sätt kommer innovationsförmågan hos industrin att blomstra som aldrig förr. Man kommer att sätta i gång med och få efterfrågan på all den här andra sortens teknik som kan tillfredsställa det verkliga energibehov vi har.

Samtidigt kommer det faktum att det då blir intressant att se på energibesparingsmöjligheter inom industrin att skapa sysselsättning. Industrins eget utredningsinstitut har visat att det finns stora möjligheter härvidlag om man ser den här frågan som någonting för framtiden och utgår från att vi har att leva med att det blir svårare att få fram energi. Har man den utgångspunkten och alltså inte bara tänker sig en kortsiktig neddragning och besparing kommer man att kunna spara på energin och investera i anläggningar som gör det möjligt att helt enkelt använda mycket mindre energi i framtiden.

Men till allt detta behövs pengar. Och så länge vi satsar flera miljarder varje år på en enda metod, nämligen kärnkraften, finns det inte pengar över för alternativ teknik, som skulle kunna förse oss med energi, och inte heller på energianvändningssidan, alltså när det gäller att se till att både hushåll och industrier gör sådana investeringar att de inte behöver så mycket energi för framtiden. Det är alltså en fråga om begränsning av resurser, begränsning av kapital, och så länge vi bara satsar på kärnkraften blir det svårt för oss att rikta in oss på de långsiktiga lösningarna av energiförsörjningsproblemen.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall försöka fatta mig mycket kort.

Orsaken till att jag över huvud taget yttrar mig i den här debatten, som ju väckts genom fru Hambræus' interpellation, är att jag tycker att hela det här komplexet är så viktigt att vi i alla fall skall försöka sortera ut de klara överdrifterna och koncentrera oss på de verkliga problemen. Avsikten med mitt inlägg var bl. a. att försöka se de verkliga problemen med det klyvbara materialet och icke-spridningsavtalet och inte uppfinna nya problem. Jag menar inte att fru Hambræus precis har gjort detta i sin interpellation, men massmediadebatten har givit upphov till sådant under senare tid.

Vi skall ju, som herr industriministern sade, inte ta entydig ställning i dag. Men det finns anledning, tycker jag, att i hela energidebatten även plocka fram de stora miljörisker som de fossila bränslena för med sig. Och där måste jag erkänna, herr talman, att jag är väldigt orolig för climateffekter och för folks fysiska hälsa på grund av användningen av olja och kol. Orsaken till att jag inte, i motsats till fru Hambræus, entydigt vill avskaffa kärnkraften och verkligen seriöst arbetar för att försöka hitta tekniska lösningar på de säkerhetsrisker som finns är att jag inte, fru Hambræus, för de närmaste decennierna kan se något annat realistiskt alternativ än att fortsätta att förlita sig på olja och kol.

Jag tror inte att vi kommer ifrån en ökad kolimport. Jag tror också att vi måste bygga ut litet vattenkraft. Jag tror att vi måste ha en mix. Det blir svårt att ersätta alla de kärnkraftverk som vi i dag håller på att bygga.

Eftersom jag har deltagit i en del av de energiutredningar som genomförts vill jag nämna att fru Hambraeus har fel när hon säger att det saknas nollalternativutredningar. Läser man bl. a. energiprognosutredningens betänkande på ett riktigt sätt kommer man fram till att nollalternativet är omöjligt att genomföra för så vitt man inte vill äventyra sysselsättningen. Och inget parti har ännu sagt att man vill ta en hög arbetslöshet under en övergångsperiod för att tvinga sig ned till nolltillväxt. Däremot tycks alla vara ense om att nolltillväxt på sikt är någonting att sträva efter.

Så några ord om den tekniska lösningen av avfallsfrågan. Det är inte så att Eurochemic har lagts ned på grund av några problem med driften. Efter vad jag förstått av tekniker och politiker som har sysslat med dessa frågor har Eurochemic hela tiden fungerat fullt tillfredsställande, men tyvärr har de nationer som varit inblandade inte blivit ense om den vidare finansieringen. Så tråkigt och tragiskt är det. Nu får vi bara hoppas att belgierna tar hand om och driver verksamheten, som i sin lilla skala har givit en mängd värdefull information.

Vad sedan gäller avfallsfrågans rent tekniska sida vill jag påstå att det faktiskt existerar tekniska lösningar, och sedan är det mera en filosofisk fråga om man accepterar dem. Man kan naturligtvis inte säga någonting med säkerhet om hur världen ser ut om 500 år, men eftersom tekniken går ut på att sänka ner avfallskoncentratet inkaplat i glasmassor till ungefär 1 000 m djup, alltså helt utanför all mänsklig verksamhet i dag, har jag för min del accepterat metoden som en rimlig teknik att arbeta med. Jag kan för mitt liv inte begripa varför mina barnbarns barnbarns barnbarn skulle hämta upp radioaktivt avfall från det djupet. Jag har alltså accepterat metoden rent moraliskt och filosofiskt. Att säga att tekniken inte finns framtagen är faktiskt att göra ett felaktigt påstående.

Fru HAMBRAEUS (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wijkman tog här upp den viktiga frågan om de fossila bränslena. Ibland har man i diskussionen försökt få det att verka som om vi, som inte tycker att kärnkraft verkar vara en möjlig lösning på våra energiförsörjningsproblem, i stället vill ha fossila bränslen längre än kärnkraftanhängarna. Detta är faktiskt inte sant. De som vill bygga kärnkraftverk räknar med att använda fossila bränslen lika länge som vi, som inte vill bygga sådana kraftverk. Ingen av oss anser att vi omedelbart kan stoppa användningen av fossila bränslen, eftersom ju hela vår kultur är uppbyggd på dem. I båda lägren är man ense om att vi i det långa loppet måste göra oss oberoende av de fossila bränslena, men kärnkraftanhängarna vill använda en stor del av dem för att bygga upp

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

kärnkraften, medan vi som inte anser att kärnkraften är någonting för framtiden vill använda samma mängd olja för att förverkliga de långsiktigt möjliga lösningarna.

Vidare sade herr Wijkman att nollalternativet är omöjligt, och att man kan utläsa det ur energiprognosutredningens betänkande. Det är ett påstående som herr Wijkman helt enkelt inte kan bevisa. Fil. dr Sten Lindeberg – som till helt nyligen har varit verksam på IVA – har gjort en beräkning som visar att det mycket snart kan bli möjligt att med den samhällsstruktur vi har i dag få fram ett nollalternativ. De beräkningarna har dr Lindeberg fått göra på sin fritid. Om regeringen hade ställt resurser till förfogande för att studera dessa problem ordentligt, så borde vi rimligtvis nu ha stått på en mycket stabilare grund och kunnat föra fram våra förslag och garantera all den trygghet som svenska folket har rätt att begära. Men att nollalternativet skulle vara omöjligt kan man definitivt inte utläsa av energiprognosutredningen.

Slutligen tycker jag att herr Wijkmans uttalande att Eurochemic lagts ned av ekonomiska skäl är mycket intressant och skrämmande. Det finns liknande tankegångar i USA. Där har man tidigare trott att uppbyggnaden av de utbrända bränsleelementen skulle vara en lönande affär, men nu har man konstaterat att det inte är det, och därför lägger man ned verksamheten av ekonomiska skäl. Och vad innebär det? Jo, det betyder att man låter bli att ta ansvaret för den energi som vi i dag producerar, och under sken av att detta är tekniska frågor som man kanske kan lösa längre fram låter man helt enkelt nästa generation ta hand om hela saken. Den som fattar beslut om att inte ta hand om avfallet i dag och att stå för kostnaderna i samband därmed kanske är pensionerad när det är dags att ta itu med frågorna på allvar.

Detta är en av de frågor som det vore mycket intressant att få belysta.

Herr WIJKMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig börja bakifrån, när jag nu replikerar fru Hambræus.

Även jag tycker att det är tråkigt att Eurochemic läggs ned. Det sade jag också i mitt förra inlägg. Men jag kanske inte tolkar nedläggningen på precis samma sätt som fru Hambræus. Såvitt jag vet var det helt enkelt på det sättet att Frankrike och Västtyskland redan satt i gång egna projekt på uppbyggnad och återvinning, och därför ville man i de länderna inte fortsätta att betala till Eurochemic, eftersom de hade andra och mycket större projekt på gång. Då fann sig övriga stater inte kunna komma överens om hur mycket de skulle bidra med. Vi vet ju att det tyvärr har varit svårt att åstadkomma internationellt samarbete på det ekonomiska området i en mängd olika fall. Detta är hela sanningen bakom mysteriet Eurochemic. Det finns inga konspirationer bakom det beslutet, fru Hambræus!

Jag vill säga några ord bara också om nollalternativet, så att vi klarar ut det. Jag talar om nollalternativ och nolltillväxt på kort sikt. Jag tror

inte att ett sådant nollalternativ är möjligt utan utomordentligt hårda regleringar och ransoneringar, hög arbetslöshet och betydande problem i samhället i dess helhet, om vi inte får en mjuk bromssträcka, där vi successivt arbetar oss in i en annan energistruktur. Den kan vi nå kanske om 15–20 år; Det skall vara målsättningen. Herr Lindeberg må ha gjort sina egna utredningar – jag tror ändå att både Fordstiftelsens och en mängd andra både svenska och utländska utredningar övertygande bevisar detta, fru Hambraeus. Jag tror inte vi vidare behöver diskutera möjligheterna att utan svåra friktioner, motsättningar och problem åstadkomma en nolltillväxt på mycket kort tid.

Fru Hambraeus säger att de som vill bygga ut kärnkraften – och därmed buntar hon liksom ihop alla de människorna – också vill använda fossila bränslen. Vi är alla – vad vi än har för uppfattning – pinsamt medvetna om att vi inte kan komma ifrån de fossila bränslena, att de har miljöeffekter, osv. Men, fru Hambraeus, om vi kommer överens om en viss mjuk bromssträcka, så måste man, om de får bestämma som vill riva dagens kärnkraftverk och inte utnyttja dem ens kortsiktigt, importera många miljoner ton olja eller kol mer fram till slutet av 1980-talet än vad som annars skulle behövas – om man inte vill bygga ut varenda meter orörd älv i vårt land, och det tror jag inte är centerns mening.

Herr talman! Jag skall inte förlänga den här debatten. Jag gick ursprungligen in i den för att betona de utomordentligt viktiga aspekterna angående kontrollen av det klyvbara materialet internationellt. På den punkten vill jag avslutningsvis uttrycka förhoppningen att fru Thorssons arbete skall vinna ökad anslutning även i andra länder. Detta är ett komplicerat problem, och det är glädjande att det i dag råder total enighet över partierna åtminstone i den frågan.

Fru HAMBRAEUS (c) kort genmäle:

Herr talman! Vad herr Wijkman sade om hur samhället skulle se ut med ett nollalternativ må vara uttryck för herr Wijkmans tro. Jag anser definitivt inte att det finns större anledning att ha den tron än att lita till de beräkningar Sten Lindeberg gjort, och han har kommit fram till att det går mycket bra att förverkliga ett nollalternativ utan att förändra strukturen i vår blandekonomi. Också Fordstiftelsen har mycket intressanta förslag när det gäller hur man skulle kunna åstadkomma ett bättre samhälle med ett nollalternativ.

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag begärde ordet när industriministern sade sig citera Thorbjörn Fälldin. Vad han i själva verket citerade var en rubrik i Expressen. Det är en god princip när man läser tidningar att inte bara läsa rubriken utan också läsa artikeln. I Expressenartikeln återgavs det nämligen helt korrekt vad Thorbjörn Fälldin hade sagt, vilket inte var det som industriministern här relaterade. Thorbjörn Fälldin har naturligtvis inte sagt att man med omedelbar verkan skall riva ned de kärnkraftverk

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

som finns. Vad han har sagt är att om riksdagen i vår kommer fram till att vi inte kan acceptera kärnkraften som energikälla, så måste den slutsatsen också gälla de elva kärnkraftverk som finns eller är under uppbyggnad och om vilka riksdagen alltså tidigare fattat beslut. Detta tror jag är en logik som även herr industriministern måste instämma i. Är de tretton ännu inte beslutade kärnkraftverken farliga, så är förmodligen också de elva beslutade kärnkraftverken lika farliga.

Industriministern säger att om man säger nej till kärnkraften måste man också visa hur vi i framtiden skall klara energiförsörjningen. Det är naturligtvis ett rimligt påståande. Men nu är det ju så – och det vet naturligtvis industriministern mycket väl – att det nettotillskott av energi som kärnkraften kan ge oss under det närmaste decenniet, och kanske under längre tid än så, är högst blygsamt. Det diskuteras t. o. m. om det över huvud taget är fråga om något nettotillskott, eftersom utbyggnadsarbetet för kärnkraften kräver så mycket energi. Att kompensera den nettoskillnaden – om den över huvud taget finns – blir alltså inte särskilt svårt. Därmed faller ju också herr Wijkmans resonemang om att det skulle behövas import av enorma mängder olja, ifall man avstår från kärnkraften. Det stämmer alltså inte; den där stora skillnaden i nettoutrymme av energi finns inte mellan de här bägge alternativen.

Det var intressant att höra på industriministerns utläggningar över de våldsamma konsekvenser som skulle uppstå, om vi skulle avstå från kärnkraften. Vi fick klart för oss att samhället mer eller mindre skulle lamsläs och att vi skulle få massarbetslöshet. Industriministern ger alltså svenska folket två alternativ. Det ena är utbyggnad av kärnkraften och det andra är ett lamslaget näringsliv, som inte kan investera, och dessutom massarbetslöshet. I samma andetag får vi emellertid reda på att industriministern inte har tagit ställning – han avvaktar diskussionerna i rådslagsgrupper och studiecirklar. Det innebär alltså att han ännu inte har bestämt sig för om vi skall ha massarbetslösheten och det lamslagna näringslivet eller om vi skall bygga ut kärnkraften, men med kännedom om industriministerns ansvarskänsla är det klart att man kan misstänka att han kanske innerst inne ändå redan har bestämt sig för kärnkraften. Det är nog i alla fall en slutsats som det ligger nära till hands att dra för människor ute i rådslagsgrupper och studiecirklar. Som jag sagt tidigare tror jag dock att den här motsatsställningen, som industriministern försöker utmåla, inte stämmer med verkligheten, eftersom kärnkraften under det närmaste årtiondet inte kommer att ge oss dessa stora nettotillskott av energi.

Intressant att konstatera var också att industriministern sade att han kunde tänka sig att acceptera att vi på 10–15 års sikt hamnar i ett läge med nolltillväxt. Anlägger man verkligen det perspektivet, har jag svårt att förstå vad man över huvud taget skall med kärnkraften till, eftersom man i det läget, när kärnkraften börjar ge oss väsentliga nettotillskott av energi, enligt industriministerns bedömningar redan har uppnått nolltillväxtläget. Det är naturligtvis rimligare att i stället utnyttja den tid

vi har på oss till att utveckla de alternativa energikällorna: vindkraft, solenergi, viss vidareutbyggnad av vattenkraften, som inte tar i anspråk några nya Norrlandsälvar, osv. Det är också helt klart att om vi gör den satsning på kärnkraften som föreslås, kommer vi också att försumma möjligheterna att vidareutveckla andra alternativa energikällor.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Låt mig beträffande avfallshanteringen säga till fru Hambræus att de bedömningar som har gjorts klart visar – jag upprepar det – att frågan om avfallshanteringen på kort sikt – kort sikt är 15 å 20 å 25 års tid – är löst. Det har också herr Wijkman här talat om.

Vi har även att vänta ett förslag från avfallshanteringsutredningen om hur vi mera slutgiltigt skall klara problemet, och för några dagar sedan redovisades i radio AKA-utredningens tankegångar i den här frågan, varför jag inte skall ytterligare gå in på dem nu – herr Wijkman har redan nämnt om dem.

Jag har hävdat att vi har erfarenhet – vilken inte bygger på hypoteser utan på ren erfarenhetsbasis – från hanteringen av avfall, eftersom vi har haft kärnkraftverk för kommersiellt ändamål i drift 20–25 år med den avfallshantering som därvid har varit nödvändig. Det är alldeles riktigt att något av de företag på den europeiska marknaden som har skött detta arbete har upphört med den kommersiella verksamheten – herr Wijkman har anfört skälen därtill, och det stämmer att det har varit av ekonomiska skäl, eftersom Frankrike och England nu har byggt upp egna anläggningar. I Europa finns det bara två anläggningar, en i Frankrike och en i England. Därmed har det enligt Eurochemics egen uppfattning inte blivit kommersiellt lönande att driva verksamheten, men denna anläggning kommer i fortsättningen att drivas för avfallshantering i internationell regi. Man kommer alltså att ta vara på de erfarenheter som man har fått.

Beträffande nollalternativet, som fru Hambræus efterlyste, vill jag komplettera vad som har sagts tidigare. I näringsutskottets betänkande förutsattes att energiprognosutredningen skulle belysa ett nollalternativ. Utredningen anser att den har gjort detta genom de räkneexempel som finns i den särskilda bilagan. Exemplen avser olika områden. Någon total sammanställning har inte gjorts, eftersom utredningen anser det omöjligt.

Herr Granstedt var en smula förvånad över att jag har den uppfattningen att vi om kanske 15 år borde kunna vara framme vid en nolltillväxt. Jag grundar denna min uppfattning på att vi har en hög energikonsumtion, att vi enligt de föreliggande planerna – och det är dem som jag arbetar efter – kommer att bygga ut vår energiförsörjning. När herr Granstedt säger att jag redan har tagit ställning är det ett resonemang som saknar underlag. Jag arbetar med de planer som föreligger, de beslut som riksdagen har fattat och som innebär att vi skall bygga 11 kärnkraftsreaktorer, vilket arbete pågår.

Herr Granstedt säger nu att ”det där betyder ingenting, det blir inget

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

energitillskott". Herr Granstedt, det blir 53 miljarder kilowattimmar 1981 när de här 11 reaktorerna är i funktion. Det ger oss möjlighet till en samkörning mellan vattenkraft och kärnkraft som innebär att vi kan bygga ut effekten i en del av de 11 kärnkraftverk som hittills har tagits i anspråk. Det är ju den energimängden vi diskuterar, som vi räknar med i vår planering och som vi skall bygga ut vår industri på. Vad frågan gäller är om vi skall fortsätta en utbyggnad. Det är ju detta som vi överväger. Är det rimligt eller inte? Kan vi klara energiförsörjningen på annat sätt?

Jag har träffat åtskilliga som hörde centerpartiledaren i TV, och vi skall begära att få en utskrift av vad han sade. Han hade den mycket bestämda uppfattningen, även om han i efterhand har sagt att det är hans personliga uppfattning, att man omedelbart bör stoppa utbyggnaden. Men all right, skjut upp beslutet till nästa vår, när ni nu redan har en ståndpunkt som jag förmodar kommer att innebära att ni för fram dessa förslag. Men ställs ni då inte inför uppgiften att svara på hur man skall klara energiförsörjningen framöver med borttagande av de i planeringen inlagda 50 miljarderna kilowattimmar? 50 miljarder kilowattimmar kan vi förmodligen få fram genom att ta in ytterligare 5 å 6 miljoner ton olja på bekostnad av u-ländernas levnadsstandard och möjlighet till energiförsörjning, på bekostnad av vår valutabalans. Ytterligare 5 å 6 miljoner ton olja kommer med dagens priser att kosta oss ca 2 miljarder ytterligare i import. Vi vet att vår kostnad i år har ökat med 8 miljarder kronor i förhållande till i fjol, vilket innebär att vi kommer att få ett underskott i vår handelsbalans på 2 å 3 miljarder kronor. Tror ni att vi utan vidare kan lägga på 1 eller 2 miljarder kronor på vårt underskott? Vilken situation hamnar vi inte då i! Kanske i samma som Danmark och Italien upplever. Ni kommer inte förbi att för de svenska medborgarna tala om vad alternativet innebär och vad det kostar.

Ja, men det är ju enkelt, säger ni. Kosta på litet mer pengar på forskning av vindkraftens och solenergens möjligheter! Vi lägger ut åtskilliga miljoner för forskning på dessa områden. De hittills presenterade förslagen har det ännu inte funnits möjligheter att utnyttja praktiskt. Det är tänkbart att det blir möjligt i framtiden, och den saken skall vi undersöka. Vi är enligt min uppfattning skyldiga att undersöka varje alternativ möjlighet för energiförsörjningen.

Jag tycker att det vore rimligt att dra vissa slutsatser av den erfarenhet som Norge har gjort. I Norge har man som bekant hittat otroliga mängder av olja och naturgas utanför sina kuster. Om två år kan man ur Nordsjön kanske ta fram ca 40 miljoner ton olja och – omräknat i ton – lika mycket naturgas. Men på grund av att man missat sin energiförsörjning genom återhållsamhet i vattenkraftsutbyggnaden ställs man inför problemet att man inte kommer att ha tillräckligt med energi under de närmaste tio åren. Detta innebär ingen kritik mot våra grannar, utan det är bara en upplysning som det i sammanhanget är värdefullt att ta del av. Det är möjligt att vi i våra samtal om oljeimport från Norge kan komma

fram till att vi skall bistå våra grannar till dess de hunnit bygga ifatt sin energikonsumtion. Men jag upprepar: Trots tillgången på dessa mängder av olja och naturgas ställs man i Norge under en tioårsperiod inför dessa svårigheter.

Det är sådant jag menar att man i alltför stor utsträckning underskattar. Vi har en planering för vår industris utbyggnad. Industrin har anledning att räkna med att vi skall kunna klara den energiförsörjning som ingår i planeringen. Kan vi inte göra det är det vår skyldighet att säga till industrin, att den inte har möjlighet att bygga ut i den omfattning som planerna förutsätter. Vi skall då också ha djärvheten att säga att det betyder att vi inte kan ge medborgarna i vårt land beskedet att det bör vara möjligt att klara sysselsättningen och en dräglig inkomst även om strukturomvandlingen fortsätter att slå ut människor från verksamheter som de i dag är sysselsatta med. Men det är sådant jag anser att ni i alldeles för hög grad nonchalerar. Vi måste här allvarligt diskutera samhällets utveckling, möjligheterna till sysselsättning, inkomster och försörjning. I den diskussionen är energifrågan ett utomordentligt viktigt element.

Skulle vi komma fram till att riskerna med den form av energi som vi är beredda att försörja industrin och andra konsumenter med är så stora att vi är beredda att stoppa utbyggnaden, är det vår skyldighet antingen att erbjuda alternativ eller att säga att vi väsentligt måste skära ned vår standard.

Jag läser med stort intresse de remissvar på energiprognosutredningen som kommer in. Jag tog häromdagen del av TCO:s yttrande. På fyra sidor – om jag minns rätt – talar man om hur nödvändigt det är att vi har möjligheter att också framöver erbjuda människorna sysselsättning och en förbättrad standard, helt i överensstämmelse med de krav som ställs i den aktuella lönerörelsen. Slutklämmen är dock något av en västgötaklimax i så måtto som man säger att vi skall vara försiktiga i fråga om utbyggnaden av atomkraften. Jag anser att det ena har samband med det andra. Det är möjligt att vi kan klara det genom en annan lösning, och om någon sådan anvisas, får vi diskutera den.

Jag återvänder till sist, herr talman, till den konklusion som herr Granstedt drog av mitt uttalande att vi så småningom bör kunna klara en nolltillväxt. Jag upprepar vad jag sade: Jag förväntar mig en fortsatt ökning men en avtagande ökningstakt. Det innebär att vi med en ca tvåprocentig utveckling under de närmaste åren fram mot nolltillväxt år 1990 skulle komma upp i en total konsumtion som ligger 25 å 30 procent över vår nuvarande totala energikonsumtion på 400 miljarder kilowatt-timmar. Jag tror att vi därefter har möjligheter att klara nolltillväxten. Min beräkning och bedömning skiljer sig inte från den som amerikanerna har gjort att man efter en 15-årig bromssträcka kan komma fram till en nolltillväxt.

Det kommer att krävas mycket av såväl den svenska industrin som de svenska medborgarna – det har jag sagt tidigare. Det kommer att

**Nr 131**

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. försäljningen  
av svensk atom-  
kraftsteknik till  
utlandet*

kräva åtskillig planering och omställning av vårt samhälle för att vi skall kunna vänja oss vid att energimängden inte fortsätter att bara öka – och därmed också våra möjligheter till konsumtion. Jag tror att vi är mogna för att under en övergångstid arbeta oss fram till det resultatet. Om vi nästa vår skulle komma fram till att detta bör vara möjligt – jag säger *om* vi gör det, och vi ställer in oss på det – då tror jag också att utbyggnadsprogrammet inom kärnkraftens område kan bli försiktigare än det som CDL har presenterat. Vi bör då kunna få möjlighet att efter nästa år avvakta några år innan vi tar ställning till *om* det blir nödvändigt att bygga ut fler anläggningar eller lokalisera till någon ny plats. Forsknings- och utvecklingsarbetet kanske då också kan ge oss mer upplysningar om alternativa energikällor, upplysningar på vilka vi om tre eller fem år – 1978 eller 1980 – kan grunda våra beslut om energiförsörjningen för 1990-talet. Nu är det vår skyldighet att nästa år ge anvisningar om hur vi skall försöka klara energiförsörjningen – som jag hoppas – fram till år 1990.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Hur mycket pengar och hur mycket olja har det kostat att få fram den energi som man hoppas att kärnkraften skall ge oss år 1980? Om vi hade använt dessa pengar och den oljan dels för besparingsåtgärder, dels till att få fram alternativ energiteknik, som utgör en långsiktig lösning, hade vi inte då mycket stor anledning att känna oss trygga inför att det går att få fram energi på det sättet i stället? Vore inte det ett mycket bättre sätt?

Det är onekligen lättare för ett parti i regeringsställning än för oppositionen att få fram det beslutsunderlag som verkligen behövs. Industriministern kräver här att oppositionen och miljögrupper utan andra resurser än vad som medborgarna samlar ihop på frivillig väg skall lägga fram alla färdiga alternativ som behövs för att vi skall slippa den lösning som regeringen planerat, nämligen kärnkraften. Självfallet borde det vara regeringens sak att genom att skaffa fram det beslutsunderlaget verkligen se till att vi har en valfrihet.

Beträffande avfallsfrågan säger industriministern att denna är löst på kort sikt så till vida att man vet vad man skall göra med avfallet i 15 år. Om man skapar ett material som måste hållas isolerat i biosfären i evighet och tror att man på det sättet kan klara avfallsproblemet i 15 år men inte längre, så kan jag inte tycka att problemet är löst. Erfarenheten har dessutom visat att det inte gått särskilt bra att lösa problemet med de metoder regeringen har tänkt sig. I Hanford i USA har avfallstankar läckt ut högaktivt avfall i marken, och detta avfall har börjat komma ut i biosfären. Vi vet inte vad som på lång sikt kommer att hända som resultat av detta. Erfarenheten har alltså hittills varit negativ.

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Industriministern talade om att kärnkraften kommer att ge oss 50 miljarder kilowattimmar i mitten av 1980-talet. Det är naturligtvis riktigt, men det är en bruttosiffra. Det resonemang jag förde var emellertid inte ett bruttoresonemang utan ett nettoresonemang om hur mycket energi vi får från kärnkraften sedan vi dragit bort den energi det kostat att bygga upp den. Det är en väsentlig skillnad. Ur detta perspektiv blir det nettotillskott vi får från kärnkraften under det närmaste årtiondet ganska marginellt.

Industriministern lovade att begära en avskrift av vad Thorbjörn Fälldin sagt i TV. Det är en klok åtgärd. Då kanske felciteringar kan undvikas i fortsättningen. Rubrikerna i Expressen är inte någon särskilt pålitlig källa.

Vi fick reda på att åtskilliga miljoner satsats på forskning om alternativa energikällor. Det stämmer naturligtvis också, men det skulle vara roligt att veta hur mycket, uttryckt i promille, av det som satsats på forskning kring kärnkraft som satsats på forskning om alternativa energikällor. Det går säkert att få reda på den siffran utan alltför stort besvär. Vad som i varje fall är värt att notera är att siffran förmodligen får anges i promille. Jämfört med satsningen på kärnkraft är det alltså en väldigt blygsam andel.

Om de elva kärnkraftverken byggs ut kan de vid mitten av 1980-talet eller framemot 1990 svara för ungefär tio procent av vår energiförsörjning, vilket enligt industriministerns egna siffror skulle betyda ungefär hälften av den tillkommande energin. Huvuddelen av denna mängd går emellertid bort för att bygga upp kärnkraften. Det hävdas emellertid att vårt näringsliv står och faller med tillskottet från kärnkraften. Man brukar beskylla kärnkraftens motståndare för att bedriva skrämselfpropaganda, men enligt min uppfattning är den typ av beskrivningar av ett lamslaget samhälle med massarbetslöshet som lämnats i denna debatt verklig skrämselfpropaganda.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag har inte försökt mig på någon skrämselfpropaganda. Jag har inte sagt att det blir massarbetslöshet. Men jag har sagt att de aktuella investeringsprojekt som skogsindustrin och åtta – tio av våra största företag har presenterat kräver åtskilliga miljarder kilowattimmar – för skogsindustrin 9 miljarder, och för de andra industriföretagen ungefär samma mängd, skulle jag gissa. Om vi inte kan säga att det i våra planer för de närmaste fem – åtta åren finns utrymme för de energitillskott som möjliggör dessa produktionsökningar – och de berör bara en smal sektor av näringslivet – så ställs vi inför problem. Företagen lär då få begränsa sina utbyggnadsplaner eller förverkliga dem i andra länder. Det är inget hot. Det är bara de realiteter vi har att räkna med i den debatt vi för. Vi talar ändå om expansiva företag som förväntas ge sys-

selsättning i moderna, effektiva industrier i områden där annars strukturomvandlingen slår ut åtskilligt av annan industriell verksamhet och ställer människorna inför arbetslöshet och svårigheter.

Jag har inte försökt mig på någon kvantifiering. Det tycker jag tillkommer industrin för att ställa oss inför alla de realiteter vi har att beakta i fråga om energiförsörjningen.

Fru Hembraeus och herr Granstedt säger att de 50 miljarder kilowattimmar som kärnkraftreaktorerna kommer att producera 1982 inte är något nettotillskott. Vattenfalls beräkningar gäller det tillskott som kommer att tillföras vår energiförsörjning, 53 miljarder kilowattimmar för att vara mer exakt. Då frågar fru Hembraeus: Hur mycket energi har det kostat att ta fram kärnkraften? Jag svarar: Inte mer energi än att vi under uppbyggnadstiden har haft tillräckligt utrymme för att bereda våra medborgare i huvudsak den ökning i energikonsumtionen som de har ställt anspråk på. Den industriella utvecklingen har kunnat fortgå med tillskott av energi, även med en ökning av energimängden. Utbyggnaden av kärnkraften har därför inte från energisynpunkt varit en faktor som dragit ner våra möjligheter att fortsätta utvecklingen i vårt samhälle. Det har samband med den planering för energiförsörjningen som legat som underlag.

Däremot har vi väl anledning att ställa oss frågan: Skall vi också fortsättningsvis för vår energiframställning till drygt 75 procent vara beroende av oljan, och detta med de kostnader som oljeimporten för med sig, med den ändlighet i tillgången som vi ändå måste räkna med och med de bekymmer för ungefär två tredjedelar av jordens befolkning som kostnadsstegringarna innebär? Har vi rätt att bara ta för oss? Är det inte vår skyldighet att undersöka om vi har möjligheter till alternativa lösningar av energiförsörjningen? Jag delar den uppfattningen att vi skall undersöka vilka möjligheter vinden, solenergin och det geotermiska området har att erbjuda. Ännu har dock ingen kunnat visa på att en avgörande del av vår försörjning skulle kunna hämtas därifrån.

Herr Granstedt säger – jag tyckte nästan att jag uppfattade en biton av ironi – att 50 miljoner kilowattimmar år 1990 kanske utgör 10 procent av den totala energimängden. 10 procent är inte heller så litet. Det beror naturligtvis också på vilka beslut vi kommer att fatta under nästa år. Om utbyggnadsprogrammet fullföljs så att vi har de här elva reaktorerna tillgängliga 1982, skulle jag tro att de kommer att representera drygt 15 procent av vårt totala energibehov. Men det ger oss också möjligheter till uranförsörjning från våra Ranstadsanläggningar, dvs. att vi blir mer eller mindre självförsörjande på detta område. Det skulle tillsammans med de vattenkraftstillgångar vi har ändå ge oss ett visst mått av självförsörjning och ett ökat oberoende, även om vi måste vara på det klara med att vi även efter år 1985 och 1990 kommer att vara ytterst beroende av tillgång på olja och naturgas. Det är detta problem vi ställs inför och måste diskutera så allvarligt som möjligt.

Jag hoppas att vi i de diskussioner vi nu för och kommer att föra

under vintern och våren skall hitta lösningar som för de svenska medborgarna kan befinnas vara acceptabla.

Överläggningen var härmed slutad.

## § 7 Om åtgärder för ökad sysselsättning i Norrbotten, m. m.

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr Lövenborgs (vpk) den 17 oktober framställda interpellation, nr 121, och anförde:

Herr talman! Herr Lövenborg har frågat mig dels vilka åtgärder jag överväger för att åstadkomma full sysselsättning och regional balans i Norrbotten, dels om man snart kan vänta en plan för nya statliga industriinvesteringar utöver det redan beslutade Stålverk 80.

Sysselsättningsfrågorna i Norrbotten är föremål för regeringens ständiga uppmärksamhet och åtgärder. Först och främst har vi de mycket långtgående statliga stödformerna som kommer till användning vid lokaliseringar inom det inre stödområdet. Vi har gjort stora ansträngningar att med bl. a. dessa lokaliseringsstöd som grund söka förmå industrin att etablera sig i norra Sverige. Jag måste tyvärr konstatera att den privatägda industrin hittills inte visat ett tillräckligt intresse för etablering till Norrbotten.

Ansvaret för sysselsättningen i Norrbotten har sålunda till sin huvuddel fått falla på de statliga företagen och de affärsdrivande verken. Inom LKAB, NJA och ASSI har sedan 1970 investerats mellan 2,5 och 3 miljarder kronor i Norrbotten. Detta innebär att Statsföretagsgruppen under senare år svarat för 75–80 procent av de totala industriinvesteringarna i länet. Ytterligare mycket stora investeringsbelopp är att vänta under den närmaste femårsperioden. Stålverk 80 intar därvid en framträdande plats.

Jag är väl medveten om inlandskommunernas problem. Av stort intresse för Pajala och kringliggande kommuner är möjligheterna till brytning av Kaunisvaaramalmen. Det gäller dock att kunna exploatera denna malm till sådana kostnader att den kan konkurrera med andra malmer på världsmarknaden. Som bekant har Kaunisvaaramalmen hög svavelhalt vartill kommer problemen med att transportera malmen till utskopningshamnarna. För närvarande pågår inom LKAB, på uppdrag av nämnden för statens gruvegendom, en företagsekonomisk studie över möjligheterna att exploatera Kaunisvaaramalmen. Resultatet av denna studie beräknas föreligga under sommaren 1975. Bedömningen av brytningsmöjligheterna kommer också att göras i ett samhällsekonomiskt perspektiv om det företagsekonomiska resultatet blir negativt.

Vad beträffar skogsråvaran är denna knapp, såväl inom som utom landet, vilket begränsar skogsindustrins expansionsmöjligheter. Inom domänverket görs omfattande försök att genom skogsvårdsinsatser öka till-

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

*Om åtgärder för  
ökad sysselsättning i  
Norrbotten, m. m.*

Fredagen den  
29 november 1974

*Om åtgärder för  
ökad sysselsättning i  
Norrbotten, m. m.*

växten och därmed också sysselsättningen i skogen och i industrin. Sysselsättningshöjande effekt kan också de försök få som syftar till att förbättra utbytet av råvaran när den kommer till industrin. Viktigast för sysselsättningen är dock strävandena mot en ökad vidareförädling. Inom ASSI undersöker man möjligheterna härvidlag. I Norrbotten utreder ASSI för närvarande möjligheten att genom tillvaratagande av hyggesavfall och gallringsvirke skapa underlag för utbyggnad av boardtillverkningen.

Stålverk 80 kommer att bli den största industriella satsning som någonsin gjorts i detta land. Enligt mitt förmenande bör denna kunna ge en sådan grund för den industriella verksamheten i Norrbotten att behov av följdinvesteringar naturligen bör kunna uppstå inom länet. Jag tänker härvid på vidareförädlingsindustri, transportföretag, serviceföretag osv. Inom industridepartementet kommer vi att kontinuerligt följa projekteringen och uppbyggnaden av Stålverk 80 med särskild inriktning på att studera förutsättningarna för följdindustri inom länet. Dessutom har en särskild arbetsgrupp tillsatts med landshövdingen i Norrbottens län som ordförande och med representation från industri- och arbetsmarknadsdepartementen. Gruppens uppgift är att i ett kortare tidsperspektiv undersöka vilka konkreta åtgärder som kan vidtas för att förbättra sysselsättningssituationen i Tornedalskommunerna.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min interpellation. I svaret sägs inledningsvis att sysselsättningsfrågorna i Norrbotten är föremål för regeringens ständiga uppmärksamhet och åtgärder. Den frasen känner man kanske igen även från tidigare då utflyttningen av norrbottningar mer hade karaktären av ett lämmeltåg.

Det fanns inte så mycket konkret i statsrådets svar, men en del saker bör dock uppmärksammas. Dit hör bl. a. den klara deklARATIONEN att frågan om gruvbrytning i Kaunisvaara skall prövas samhällsekonomiskt. Där nämns också problemen med kommunikationerna. Det hade kanske i det sammanhanget varit av intresse om statsrådet hade utvecklat sina synpunkter på de detaljerna litet mer. Skall man satsa på en pipe-line, som uteslutande kan användas för att transportera malm, eller skall man gå in för ett järnvägsbygge som kan bli till nytta för större delar av Tornedalen och som kan få en näringspolitiskt stimulerande effekt i vidare bemärkelse? Skall man i så fall dra en järnväg över till Övertorneå eller till Svappavaara? Det är frågor som diskuteras, och det hade varit bra om statsrådet något hade utvecklat den problematiken när kommunikationsfrågorna i alla fall nämndes. ASSI utreder boardtillverkning genom tillvaratagande av hyggesavfall, och statsrådet ställer stora förhoppningar på effekten av Stålverk 80 som kan innebära att följdinvesteringar uppstår i andra delar av området. Det är i koncentrat det materiella innehållet i svaret på min interpellation.

Interpellationen ställdes faktiskt inte i något kverulantiskt syfte om jag får uttrycka mig så. Jag vill på intet sätt förringa den stora statliga

insats som sker i och med uppbyggnaden av Stålverk 80. Det var ett rejält handtag till Norrbotten och insatsen blir inte av mindre värde även om man gör reflexionen att denna kraftiga utökning av järnförädlingen borde ha kommit långt tidigare.

Statsrådet har räknat upp några beslutade planeringsåtgärder. Men summerar man ihop allt detta blir man ändå inte särskilt lugnad. I interpellationen sägs: "I Norrbotten krävs ytterligare, mycket omfattande, statliga insatser för att trygga sysselsättningen och hindra fortsatt utarmning av stora länsdelar." Detta är fortfarande en bister realitet.

Statsrådet kanske kan tycka att det verkar otacksamt och otåligt att man från norrbottnisk sida, strax efter miljardsatsningen i Luleå, återigen ställer nya stora krav.

Men, herr statsråd, vi har mycket att ta igen – många decennier av utplundring. Från vår del av landet har strömmen av rikedomar till statskassan, till storfinansen, till alla möjliga profitörer, varit strid och bred. Hittills, trots Stålverk 80, är det bara en liten rännil som har gått den motsatta vägen.

Våra skogar har plundrats så att de på sina håll ser ut som månlandskap, våra älvar har tömts och tappats på energi utan att kraftverkskommunerna fått något igen av varaktig sysselsättning. Man har idkat och idkar fortfarande rovbrytning av våra kända malmtillgångar på ett sätt som utgör ett livsfarligt hot mot Kiruna och Gällivare kommuner. Man har tagit tusenden och åter tusenden av våra ungdomar som har stoppats in i produktionsapparaten i de områden av Sverige där storfinansen funnit det förenligt med sina intressen att lokalisera företag. Man har tömt stora delar av Norrbotten på dess produktiva arbetskraft.

Man har genom åren utsatt länet för en ohämmad rovdrift riktad mot såväl naturtillgångarna som människor. Mot den bakgrunden måste man förstå att vi där uppe inte så lätt faller i trans av tacksamhet över miljardsatsningen i Luleå utan tycker att vi kan ställa ytterligare långtgående krav på stora statliga investeringar. Om man är bestulen känner man sig inte nöjd om man får tillbaka en liten del.

Faktum är att i stora delar av Norrbotten finns det nu en växande oro över utvecklingen. Alla värderar satsningen på NJA som något mycket positivt, men man är också medveten om att den kan innebära en befolkningskoncentration inom detta stora län, som kan bli ödesdiger för andra länsdelar.

Planerade och pågående investeringar vid NJA kommer att ge en sysselsättningseffekt på ca 8 000 arbetstillfällen. Det innebär i själva verket en befolkningsmässig expansion som är mer än dubbelt så stor.

Jag har med min interpellation velat aktualisera den fråga som allt fler ställer sig: Hur skall det bli med det övriga länet? Skall Luleå och den s. k. Fyrkanten bli en säck, där länets befolkning i stort förr eller senare hamnar? Det finns också kortsynta, partitaktiska propagandister som försöker inge folk den föreställningen att Stålverk 80 kommer att lösa alla Norrbottens problem. I dag börjar emellertid de flesta förstå

Fredagen den  
29 november 1974

*Om åtgärder för  
ökad sysselsättning i  
Norrbotten, m. m.*

att så ligger det inte till. Det är inte sant! Visst skall Stålverk 80 läggas upp så att spridningseffekten blir den största möjliga, men sunda förnuftet säger ifrån att en rad kommuner inte kommer att bli hjälpta av den stora satsning som nu sker i den norrbottniska residensstaden. Det har för övrigt också NJA:s disponent klargjort vid ett offentligt framträdande, där han framhöll att utanför tiomils radie är legotillverkning knappast tänkbar.

Då måste man ju fråga sig: Vad skall ske i Tornedalen, Arjeplog, Arvidsjaur, Jokkmokk, nordöstra Norrbotten? Statsrådet har i svaret räknat upp en del konkreta saker som planeras men torde vara lika medveten som jag om att detta inte klarar problemen i stort.

Hur har man egentligen tänkt att det skall bli i Övertorneå? Därifrån skickade ju kommunalmännen ett formligt nödrop för ett par veckor sedan. Det är så belysande för hur man ser på situationen att jag skall läsa in en liten del därav i kammarens protokoll. Det speglar nämligen den halvt desperata situation som sätter sin prägel på stämningen i den kommunen, och den stämningen hittar man också i en rad andra inlandskommuner.

Så här skriver Övertorneås kommunalt ansvariga bl. a.: "Nu måste brådskande åtgärder insättas för att bereda trygga, varaktiga arbetstillfällen åt den unga arbetskraften. En bygd utan barn och ungdom har ingen framtid. Skall en levande tornedalsk gränsbygd bestå så måste ovillkorligen något göras snabbt för att den i Länsprogram 1970 angivna målsättningen 900 nya arbetstillfällen förverkligas. Vi befinner oss redan nu i tidsnöd.

Utflyttningen innebär att Övertorneå kommun sedan 1950-talet minskat sin befolkning med ca 4 000 personer jämsides med att ett födel-seöverskott på ungefär samma antal människor också utflyttat. Under de senaste fem åren, 1969–1973, har kommunens flyttningsunderskott, som redan omnämnts, uppgått till 1 098 personer. Av dessa var 925 personer i produktiva åldrar, varav 850 personer i åldrarna 18–34 år. Denna utflyttning har fortgått ännu under år 1974. Under årets 1–3 kvartal har nettoutflyttningen varit 176 personer. Av de under första halvåret utflyttade 109 personerna var 95 i åldrarna 18–34 år varför det är sannolikt att kommunen redan under årets 1–3 kvartal förlorat 150 personer i åldrarna 18–34 år. Mot bakgrund av att antalet födda i stort motsvaras av antalet döda under samma tid är det uppenbart att den stora utflyttningen ej kan fortgå utan synnerligen allvarliga följder för den därav drabbade bygden."

Sedan fortsätter man:

"Att en hel del därefter hänt i Norrbottens län kan icke förnekas. Inom den s. k. Fyrkanten men även i malmfältskommunerna och Kalix kommun har redan skett betydande investeringar i nya företag. Att Arvidsjaur får sitt fredsförband torde nu vara klart. Beslutet om Stålverk 80 är en satsning som länet bör till övervägande del få glädje av. I varje fall blir den s. k. Fyrkanten genom den satsningen det fullvärdiga stor-

stadsalternativ, som man så innerligt hoppats på bl. a. i Länsprogram 1970. Men om man ser på utvecklingen i länets glesbygd så har ingenting väsentligt inträffat. Här har man i stället för positiva effekter av satsningen på kustbygden redan nu fått erfara, innan Stålverk 80 ens befinner sig riktigt i startgroparna, ett ökande sug från Fyrkanten på yrkeskunnig arbetskraft. Ofta upplevs erbjudanden om arbete i Luleå som ett ökat tryck på den arbetssökande att också flytta dit. Denna utflyttning har nu tagit en sådan omfattning, att större delen av den tornedalska gränsbygden står inför en befolkningskatastrof, om icke omedelbara åtgärder sätts in för att motverka den ökande folkflykten.

Med anförda citat från olika utredningar, som berört och även uppmärksammat inlandets speciella problem, har vi velat belysa bakgrunden till kommunfullmäktiges spontana reaktion vid dess sammanträde den 7 oktober 1974 då fullmäktige beslöt att i en skrivelse till regeringen hemställa om skyndsamma åtgärder för att rädda bygden. Utredningskommittéer, arbetsgrupper och besök av expertdelegationer har vi ingenting emot men nu finns ej längre några tidsmarginaler över för ytterligare utredningar och planeringar."

Sådana där nödrop kunde samtliga Tornedalskommuner skicka i väg. Det är 20 år sedan den s. k. Tornedalsutredningen presenterades. Men det är ett jubileum som inte är särskilt värt att uppmärksamma. Utredningen lades fram med pukor och fanfarer som ett av medlen att rädda Tornedalen, men det blev pannkaka av det mesta. Den gav arbete åt utredare men knappast någonting mer.

I dag är de här kommunerna i en långt sämre situation än på 1950-talet, och redan då betraktades läget som ganska katastrofalt.

I svaret hänvisas till den utredning som pågår om gruvdrift i Kaunisvaara. Det är nu också ett projekt som har utretts och undersökts i decennier och fortfarande håller man folk på halster trots att man vet att det finns malm.

Den uppmaning man vill ge till regeringen och till LKAB är därför: Sätt i herrans namn i gång. Tänk på det gamla ordspråket att "medan gräset växer dör kon". Men också i detta fall måste man säga precis som om Stålverk 80: Det är bra projekt, men det löser inte alla problem. Gruvdrift i Kaunisvaara är en stor sak, det ger jobb åt 300-400 man, men ingen skall inbilla sig att Tornedalen räddas av gruvan i Kaunisvaara. Den räcker inte ens för Pajala kommun.

Skall man sätta stopp för folkminskningen och ge Pajala kommun samma sysselsättningsgrad som genomsnittet för det övriga landet krävs det 1 700 nya arbetstillfällen.

Så är det reella läget, och någon annan målsättning än att skapa full sysselsättning utan avfolkning kan ur vår synpunkt inte godtas.

Vi har sådana kommuner som Arjeplog, Arvidsjaur och Jokkmokk. Det är kommuner som knappt har näsan ovanför vattenytan. Arvidsjaur har fått ett fredsförband, men dess lokaliseringspolitiska verkningar är begränsade. I Arjeplog har man praktiskt taget ingenting fått. Jokkmokk

Fredagen den  
29 november 1974

*Om åtgärder för  
ökad sysselsättning i  
Norrbotten, m. m.*

präglas av en kommunal förvirring som väl ytterst har sin grund i de väldiga problem som kommunen brottas med. Vatenfalls roll som storföretagare minskar drastiskt och vad som skall komma i stället är högst oklart.

Den här genomgången kunde jag hålla på med mycket länge.

Man kan också fråga: Vad händer med kommuner som just nu har det relativt hyfsat? Jag tänker på det problem som tas upp i min interpellation och som bl. a. rör malmfältskommunerna Kiruna och Gällivare. Hur skall det bli med dem när malmen sinar? Ämnar man fortsätta med samma vansinniga brytningstakt? Skall det hela gå ut på att även i fortsättningen öka malm-brytningen undan för undan?

Statsrådet ger inget klart svar på den frågan, men LKAB:s planer vet vi. Man förutsätter en mycket hög malmexport även i framtiden. Det talas om dubbling och tredubbling av malmuttaget. Ingen vet riktigt hur länge malmen räcker. När det gäller Malmberget talas om 30–40 år, och i Kiruna har man kanske ett något längre tidsperspektiv.

Det där är allvarliga frågor, och man kan ju inte fortsätta så här. Skog växer igen, men aldrig malm. Då måste det naturliga vara att man går in för ökad järnförädling, dels för att åstadkomma bättre hushållning med malmen, dels för att trygga framtiden för de här samhällena. Vi vet att 2 miljoner ton järn ger lika mycket inkomst som 25 miljoner ton malm, och de siffrorna blir ännu mer positiva om man går vidare på förädlingens väg.

Ur norrbottnisk synpunkt finns det all anledning att vända sig mot den nuvarande brandskattningen av malmtillgångarna och som alternativ ställa kravet om dels ökad förädling, dels öppnandet av nya gruvor.

Det är lika viktigt att man på träsidan gör slut på den hämmingslösa exporten av massa, plank och bräder. Varför skall inte den statliga träindustrin tillverka tidningspapper som världen ropar efter? Varför skall man inte gå in för en långtgående förädling i stället för att i huvudsak satsa på råvaruexport och halvfabrikat? Det är på den punkten vi måste komma fram till ett nytänkande. Vad som behövs är, såvitt jag förstår, en strukturell förändring av hela det norrbottniska näringslivet om man skall kunna åstadkomma tre viktiga saker:

1. en förnuftig hushållning med våra råvaruresurser
2. regional balans
3. full sysselsättning utan avfolkning i varje kommun.

Jag är medveten om att det här inlägget blev ganska långt – längre än jag egentligen hade tänkt mig – men problemen är stora trots Stålverk 80. Sanningen är att utöver Stålverk 80 måste länet ganska snabbt få fram minst 20 000 nya arbetstillfällen, och de måste skapas i de regioner som nu inte får del av den stora satsning som statsrådet nämner. Och det är bråttom, det finns, som man skriver i brevet från Övertorneå, inga tidsmarginaler.

Jag vill upprepa min fråga: När får vi en sysselsättningsplan för hela länet? Det är det som behövs – en plan som omfattar hela Norrbotten

och som går ut på att i varje kommun skall staten träda in som företagare på ett sådant sätt att avfolkningen stoppas och en positiv utveckling garanteras. Något annat sätt att skapa regional balans och förhindra ytterligare uttunning av stora länsdelar finns inte. Det tycks också statsrådet vara helt på det klara med. Man har förlorat hoppet om att en ändring till det bättre skall kunna ske genom privat initiativ.

Jag vill slutligen fråga – eftersom det inte framgår av interpellationssvaret – om statsrådet delar den oro som jag och många andra känner när det gäller malmfältens framtid och om det finns några planer på att minska malmexporten till förmån för ökad förädling också i malmfälten, exempelvis genom uppbyggnaden av ett andra statligt järnverk.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Herr Lövenborg sade själv att hans anförande var långt. Det har jag nu inte tänkt anmärka på – herr Lövenborg är i sin fulla rätt att tala länge – men jag gjorde en liten stillsam reflexion. Jag var, herr talman, häromdagen uppe i Haparanda och invigde en skidfabrik. Den som tackade för maten kom från Tornedalen och han talade rätt länge. Han sade då bl. a. att det i laestadianska kretsar ansågs att den som talade mindre än en timme egentligen inte hade mycket att säga. Frågan är om inte herr Lövenborg är i någon mån smittad av laestadiansk anda.

Men det är väl riktigt att problemen är stora där uppe. Jag vågar emellertid ändå hävda att vi är och har varit medvetna om det och att vi försöker vidta åtgärder för att förändra situationen. Om herr Lövenborg ser till vad som hänt under de senaste 10 à 15 åren, måste han ändå säga sig att det är en helt förändrad situation som man nu upplever där uppe. Jag såg i länsstyrelsens plan för 1980–1990 att man förväntade sig en nettoinvandring fram till 1980 på 2 000 personer och att man fram till 1990 räknade med ett nettoinflöde, framför allt av arbetskraft, på 6 000 personer. Det är en förändring av utvecklingsbilden som vi nu har anledning att känna viss tillfredsställelse över.

Det betyder inte – jag upprepar det – att det inte finns problem. Man skall ändå inte glömma bort att det inte bara är i Fyrkanten som det händer någonting. Jag har anfört en del i mitt interpellations svar. När jag var i Luleå läste jag i de lokala tidningarna att ASSI har planer på att bygga en kartongfabrik i Kalix, som man beräknar kommer att kunna ge sysselsättning för 300 personer. Jag hoppas man skall kunna förverkliga de planerna. Det framgick vidare att man i NJA överväger att etablera en byggmaterialfabrik, också den i Kalix, där 150 personer kan anställas. Man skall inte glömma den militära lokaliseringen till Arvidsjaur, även om herr Lövenborg nu underskattade den, Eisers beslut – sedan staten gått in i detta företag – att förlägga en konfektfabrik till Gällivare med 1 200 anställda och beslutet att en spånskivefabrik skall förläggas till Jokkmokk. Det är visserligen där fråga om en utbyggnad av en befintlig fabrik, men denna har hittills inte givit mycket av sysselsättning.

Fredagen den  
29 november 1974

*Om åtgärder för  
ökad sysselsättning i  
Norrbotten, m. m.*

Jag tycker ändock, herr Lövenborg, att det är rimlig anledning att uppmärksamma vad som pågår och vad som är planerat inom detta område. Tyvärr förekommer inte samma grad av aktivitet i flertalet andra län som vad som just nu är fallet i Norrbotten. Det är visserligen glädjande för Norrbotten, men vi är också medvetna om att det behövs mer. Torne-dalen har problem, och vi har därför också tillsatt en speciell grupp, som ägnar sig åt dessa. Både arbetsmarknadsdepartementet och industridepartementet är involverade i det arbetet. Det gäller därvid att hitta uppslag och möjligheter. NJA-chefen tror att det så småningom skall vara möjligt att förlägga en verksamhet också till Haparanda, och vi ställer förhoppningar till eller kanske rent av anspråk på att han skall göra detta.

Det finns naturligtvis olika uppslag, och herr Lövenborg kan ju fram till våren – när jag förväntar mig att vi skall ta upp en mera slutgiltig diskussion om energiförsörjningen – fundera på om vi inte skall bygga ut Kalixälven. En sådan utbyggnad kan ge 1 100 arbetstillfällen under en tioårsperiod. Det är ett uppslag som det också i sysselsättningssammanhang är värt att fundera över. Jag har i dag ingen uppfattning om huruvida en sådan utbyggnad skall ske. Jag är medveten om det beslut riksdagen fattat, men i diskussionen om energiförsörjning och sysselsättning får vi väga in också de möjligheter som kan ge tillskott i två riktningar.

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten, men jag har velat framhålla att åtskilligt görs i den här regionen som nu ändå företer en så förändrad bild. Det är möjligt att det ligger en sanning i att missnöjet är framstegens drivkraft, men det kan också vara rimligt att i någon mån tackla problemet med missnöjets kvantitativa omfattning.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Jag kan försäkra statsrådet att laestadianismens inverkan på min person torde vara lika liten som jag förmodar att den är när det gäller statsrådet själv, även om jag kommer från Norrbotten.

Industriministern räknade upp nya och planerade industriella aktiviteter. En del är kända saker, och alla kommer kanske inte till utförande. Jag vill säga ungefär som jag sade tidigare: Vi värderar varje positiv insats, och vi har värderat satsningen på Stålverk 80 mycket högt. Men fortfarande saknar man helheten – den länsomfattande och för övrigt också den landsomfattande planeringen av hela näringslivet, som tar med hela kakan i bilden.

Det behövs mellan 25 000 och 30 000 nya jobb i Norrbotten, om man skall klara problemen på det enda godtagbara sättet: att alla skall kunna garanteras arbete, att vi uppnår full sysselsättning i ordets verkliga bemärkelse och att alla tvångsförflyttade norrbottningar så småningom får chansen att återvända. Det är en mycket ambitiös målsättning jag här uttalar, men den är inte överambitiös. Den är möjlig att genomföra, om staten verkligen går in på bred front.

Vad är det vårt näringsliv ägnat sig åt i Norrbotten? Det är i huvudsak råvaruexport och tillverkning av halvfabrikat, och det förhållandet ändras inte i grunden av att vi har viss filialtillverkning av bilkarosser, att vi har Bulten i Kalix, att vi har Sieverts i Piteå och att vi kanske också får upp några andra former av industriaktivitet. Det är bra, men det har inte inneburit den strukturella förändring som jag anser måste komma. Det dominerande är fortfarande råvaruexport och tillverkning av halvfabrikat, och det är det man måste försöka ändra på.

Vad som är viktigt i det här sammanhanget, och vad som förändrar matematiken litet när man ser till slutresultatet på plus och minus när det gäller sysselsättningen, är att de traditionella basnäringarna fortsätter att minska. Utredningar visar att färre kommer att sysselsättas inom jordbruket, och sysselsättningen i skogsnäringen går också fortfarande ner. Det behövs alltså massor av nya jobb också av det skälet.

Låt oss, herr statsråd, betrakta Stålverk 80 som en mycket god och positiv sak, som en god början, men inte mer! Lägg ut så många legoindustrier från NJA som möjligt, men planera också för nya statsindustrier i både stort och smått format! Tänk på att i Norrbotten tillverkas inte ett kylskåp, inte en frysbox, inga verktyg, ingen elektronisk materiel osv.! Fältet för nya, stora statliga initiativ är mycket vitt, men det krävs en planmässighet som ännu saknas. Punktinsatser är bra, men de är inte tillräckliga.

När jag ändå talar om punktinsatser vill jag ställa en konkret fråga. I ett frågesvar till mig den 7 november upplyste statsrådet Johansson om att man i mars skall få en slutrapport om huruvida det finns utrymme för ytterligare en aluminiumanläggning utöver den som Gränges redan har beslutat bygga i Sundsvall. Statsrådet var då inte beredd att säga något om en möjlig lokalisering, och det var kanske naturligt. Men om det nu skulle bli ett besked att det inte finns ett sådant behov av ytterligare aluminiumanläggningar, eller om man av något skäl kommer fram till att en ny enhet inom aluminiumbranschen icke bör lokaliseras till Jokkmokk, som nu är aktuellt i diskussionen, då måste jag fråga: Finns det någon beredskapsplan för en snabb lokalisering till Jokkmokk av annan typ av industri?

Det råder nervositet i Jokkmokks kommun, och det är förklarligt. Problemen håller på att växa kommunen över huvudet, och man har verkligen moralisk rätt att kräva en rimlig återbäring för alla de vattenkraftskronor som kommunen under årens lopp har lämnat ifrån sig. Jag tycker nog inte att statsrådet, ens med hänvisning till den energidebatt som har förts, kan koppla ihop ett sådant projekt med frågan om Kalixälvens utbyggnad.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Låt mig kort säga att energiförsörjningen har sin stora betydelse för etablering av industri. Om vi skall bygga ut en ytterligare aluminiumfabrik med kapacitet av ca 70 000 ton, så krävs det 1 miljard

Fredagen den  
29 november 1974

*Om åtgärder för  
ökad sysselsättning i  
Norrbotten, m. m.*

kilowattimmar.

Men vi är ännu inte färdiga med bedömningen av frågan om aluminiumfabriken. Vi har en utredning som är presenterad av industriverket och som har talat om att det bör finnas ett utrymme. Det är den utredningen som vi för närvarande diskuterar, och innan de diskussionerna är klara är jag inte beredd att ha en ståndpunkt i frågan. Vi kommer emellertid att beakta varje möjlighet till etablering också för Jokkmokks vidkommande.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Jag är klar över att man i det här landet behöver energi och att nya industrier måste få ökad energi. Men jag har tidigare kritiserat industriministern för den sammanblandning han försöker göra av frågan om Kalixälvens bevarande och Jokkmokks berättigade krav på ersättningsindustri.

Regeringen har verkligen haft tid på sig att se till att kommunen skulle få sin sysselsättning garanterad. Det har ju inte kommit som en blixtnedslag från klar himmel att Vattenfall skulle minska sin arbetsstyrka till ett minimum jämfört med vad den har varit. Det har alla vetat, även regeringen. Men lika fullt har man på den punkten suttit med armarna i kors till dess att all nåd nu börjar vara ute.

Då använder man tillfället – och jag tycker med förlov sagt att det är ganska osympatiskt – till att öva utpressning mot de krafter som tycker att Kalix älv borde bevaras. Helt plötsligt har aluminiumverket i Jokkmokk blivit en fråga om ja eller nej till utbyggnad av Kalix älv. Hos mig väcker faktiskt den taktiken en – låt mig säga – stilla vrede. Men i Jokkmokks kommun, som väl bara använder en promille av den energi som produceras i kommunen, måste industriministerns argumentation på den punkten närmast väcka löje.

I denna energirikaste av alla kommuner skulle man alltså av energiskäl inte kunna få den ersättningsindustri man så väl behöver. Det är en genomskinligt dålig och falsk argumentering, och jag tycker verkligen att industriministern borde hålla sig för god för så billiga trick.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Herr Lövenborg argumenterar mot någonting som inte alls är sagt. Jag har inte gjort någon sammankoppling mellan Kalixälvens utbyggnad och aluminiumverket. Herr Lövenborg förde ett resonemang om de allmänna sysselsättningsförutsättningarna i Norrbotten och planeringen för denna sysselsättning. Jag talade om att vi har en rad projekt som pågår, och jag sade till herr Lövenborg: Det kan väl också i det sammanhanget vara värt att fundera över om en utbyggnad av Kalixälven skulle kunna aktualiseras. Och jag angav hur mycket av sysselsättningsmöjligheter som det skulle kunna medföra. Detta skedde i det tidigare inlägget, där jag inte med ett ord berörde aluminiumverket.

Sedan ställer herr Lövenborg frågan om aluminiumverket. Då ger jag

den faktiska upplysningen om energibehovet för ett sådant aluminiumverk och förklarar att man måste ha sambandet mellan energiförsörjning och industriutbyggnad klart för sig. Det borde också herr Lövenborg ha.

När jag var i Norrbotten vid ett tillfälle, uppmärksammade jag att såväl centerpartiets distriktsorganisation som vänsterpartiet kommunisterna gjorde uttalanden med krav på att det skulle byggas ett aluminiumverk i Jokkmokk, samtidigt som man uttalade sig emot en utbyggnad av Kalixälven för att få energi.

Jag tillät mig då säga att det är svårt att både äta upp kakan och ha den kvar. Detta får man ta med i en realistisk bedömning.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Den här sammankopplingen mellan Kalix älv och ett eventuellt aluminiumverk i Jokkmokk har statsrådet redan tidigare gjort i offentliga sammanhang i Norrbotten, om man får tro tidningarna; och deras uppgifter är väl inte helt falska på den punkten.

Jag förstår också att man inte både kan äta kakan och ha den kvar. Men jag vill nog inte överföra den logiken på den aktuella debatten om Kalix älv och aluminiumverket. Jag är medveten om att det krävs energi och att den måste skaffas fram på olika sätt. Vi skall kanske inte ha en ny energidebatt i kammaren, men det finns andra energikällor som kan ge betydligt större energitillskott än det marginella tillskott man kan få fram genom att bygga ut exempelvis Kalix älv.

Nu har man tillåtit Gränges att bygga ut aluminiumproduktionen i Sundsvall. Då fanns det ingen sammankoppling med Kalix älv. Eller menade industriministern att ett aluminiumsmältverk inte kräver lika mycket energi om det ligger i Sundsvall som om det skulle ligga i Jokkmokk?

Men vi kan möjligen föra den här debatten åt sidan. Av interpellationssvaret framgår i vart fall att någon bred sysselsättningsplan för hela Norrbotten inte finns, och detta tycker jag är det allvarliga i sammanhanget.

Att man har satsat på Stålverk 80 är bra, men det utgör inget försvar för en passivitet när det gäller det övriga länet. Vi skall vara klara över att det krävs mycket snabba insatser i övriga delar av länet och en principiellt ny inriktning – en länsomfattande plan vars yttersta mål är att förvandla Norrbotten från ett råvaruproducerande till ett högindustrialiserat län. Det är detta det handlar om.

Överläggningen var härmed slutad.

## § 8 Ang. strukturförändringen inom eldistributionen

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att besvara fru Andrés (c) den 31 oktober framställda interpellation, nr 144, och anförde:

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. strukturför-  
ändringen inom  
elddistributionen*

Herr talman! Fru André har frågat mig om jag med hänsyn till råkraftföretagens uppköp av små privata eldistributionsföretag är beredd att vidtaga åtgärder för att förhindra den utveckling som pågår och som innebär att stora råkraftföretag får ett allt större inflytande över eldistributionen och vilka åtgärder jag är beredd att vidta för att öka det kommunala inflytandet över eldistributionen.

Detaljdistributionen av elkraft till de enskilda förbrukarna omhändertas av ca 600 företag. Av dessa är nära hälften föreningar. Återstoden utgörs av privata bolag, kommunala elverk och bolag samt vattenfallsverket med dotterbolag.

Ser man till antalet abonnenter dominerar de kommunala företagen. Av landets 4,2 miljoner abonnenter har de kommunala företagen ca 65 procent. Vattenfallsverkets andel uppgår till ca 8 procent, kooperativa distributionsföreningars andel till ca 7 procent och övriga privata företags andel till ca 20 procent.

Bestämmelser om statlig koncession för utförande av starkströmsledningar infördes första gången genom 1902 års ellag. Genom ändringar i ellagen år 1957 fick staten ökade möjligheter att påverka organisationen i fråga om eldistributionen.

Koncession får inte överlåtas utan tillstånd av statens industriverk. Tillstånd får meddelas endast om överlåtelsen är förenlig med en ändamålsenlig elförsörjning. Ellagen innehåller däremot inga bestämmelser som reglerar försäljning av eldistributionsföretag. Jag är medveten om att detta är en brist i lagstiftningen och att det i vissa fall kan medföra problem när det gäller att få till stånd en ändamålsenlig eldistribution.

Såväl sistnämnda fråga som frågan om det kommunala inflytandet över eldistributionen kommer att bli belyst genom elutredningens arbete. Utredningen har till uppgift att överväga bl. a. organisationen av eldistributionen. I uppdraget ingår att pröva hur långt strukturomvandlingen bör drivas. Utredningen har att föreslå de åtgärder som behövs för att omvandlingen skall kunna genomföras smidigt och effektivt. Utredningen skall också utarbeta förslag till lämpliga organisationsformer inom den företagsstruktur som förordas. Direktiven förutsätter att huvudansvaret för distributionens ordnande skall åvila staten och kommunerna. Utredningen skall således bl. a. överväga hur det kommunala inflytandet på eldistributionen skall kunna säkras. Utredningens organisationsförslag skall innefatta regler om sammanslagning och inlösen av företag. Jag anser inte att situationen är sådan att det finns anledning att vidta särskilda åtgärder, innan resultatet av utredningens arbete föreligger.

Fru ANDRÉ (c):

Herr talman! Jag tackar industriministern för svaret på min interpellation.

Av svaret framgår att industriministern är medveten om att det är en brist i lagstiftningen att inga bestämmelser finns som reglerar försäljningen av eldistributionsföretag. Denna brist har onekligen varit känn-

bar och givit upphov till besvärliga konkurrensförhållanden. Då lokala distributionsföretag varit till salu har ofta råkraftföretag bjudit över kommunen och därmed blivit ägare till anläggningarna. Detta förhållande är inte tillfredsställande, eftersom det kommunala inflytandet på eldistributionen därigenom försväras. Efter kommunsammanläggningarna är situationen inom många kommuner den, att i centralorten är det kommunalt huvudmannaskap för distributionen medan denna i de mindre tätorterna och på landsbygden handhas av mindre elföreningar eller råkraftföretag. Som en följd härav råder olika eltaxor.

Det måste då vara riktigt att kommunerna, när mindre distributionsföretag utbjuds till försäljning, inköper dessa. Därigenom skapas förutsättningar för att kunna tillförsäkra invånarna enhetliga och lägsta möjliga eltaxor. Dessutom är det angeläget att eldistributionen integreras i den övriga kommunala planeringen, så att man på det sättet kan åstadkomma en rationell energiförsörjning. Fördelar kan också vinnas genom att det då skapas möjligheter till samordning med andra allmännyttiga servicefunktioner. I de fall där det visar sig lämpligt bör givetvis också samarbete kunna ske med angränsande kommuner. Det finns således många skäl som talar för att huvudprincipen bör vara att kommunerna handhar eldistributionen.

Flera utredningar har under årens lopp arbetat med dessa frågor. Den senaste, som industriministern hänvisar till i interpellationssvaret, tillattes 1971. Någon tidpunkt då den beräknas vara klar har inte angivits. Även om jag har viss förståelse för att detta inte är några lättlösta frågor måste jag beklaga att det nu inte finns några handlingslinjer att arbeta efter. Kommunerna befinner sig i en besvärlig situation i och med att detta konkurrensförhållande råder med råkraftföretagen. Utan tvivel är det ett irritationsmoment. Också för industriverket, som har att handlägga koncessionsfrågor, måste förhållandet vara otillfredsställande.

Industriministern säger sig vilja avvakta elutredningens arbete innan åtgärder vidtas. Detta kan naturligtvis vara riktigt i princip, och eftersom industriministern är medveten om bristen i lagstiftningen på detta område utgår jag från att utredningen gör allt för att påskynda sitt arbete. Men ju fler distributionsföretag som försäljs till råkraftföretag desto svårare blir det att komma fram till den för kommunerna och kommuninvånarna bästa lösningen. Jag vill därför ställa den kompletterande frågan om inte industriministern kan tänka sig möjligheten att låta industriverket avvakta med att lämna områdeskoncession på de platser där det har varit en konkurrenssituation mellan kommuner och ett råkraftföretag.

Jag tror att om den möjligheten förelåg, så skulle detta vara en fördel för den fortsatta planeringen. Man skulle på så sätt kunna förhindra att ytterligare svårigheter uppstår innan utredningens betänkande läggs fram och en eventuell ny lag är klar.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag vill helt kort svara att vi väntar oss att få en lä-

*Om ersättning från  
den allmänna  
försäkringen för  
statliga myndighe-  
ters utgifter för sjuk-  
och föräldrapenning*

gesrapport från elutredningen i början av 1975. Jag kan därför inte inse att det finns anledning att vidta några särskilda åtgärder. Vi får avvakta rapporten, och sedan se vad som behöver göras.

Överläggningen var härmed slutad.

### **§ 9 Om ersättning från den allmänna försäkringen för statliga myndigheters utgifter för sjuk- och föräldrapenning**

Herr statsrådet LÖFBERG erhöll ordet för att besvara herr *Wijkmans* (m) den 19 april framställda interpellation, nr 73, och anförde:

Herr talman! Herr *Wijkman* har frågat mig om jag är beredd att medverka till en sådan ändring att statliga myndigheters lönekostnader under de anställdas sjukdom och barnledighet ersätts – i första hand av den allmänna försäkringen.

Som svar på interpellationen vill jag anföra följande.

Enligt lagen om allmän försäkring erhåller arbetstagare under sjukdom och barnledighet sjuk- eller föräldrapenning från försäkringskassan. För flertalet statligt anställda arbetstagare gäller genom kollektivavtal bestämmelser om s. k. arbetsgivarinträde. Det innebär att det vid sjukdom och barnledighet och vissa andra fall i stället för sjuk- eller föräldrapenning utgår lön från arbetsgivaren. Den sjuk- eller föräldrapenning som enligt lagen om allmän försäkring tillfaller arbetstagaren uppbärs vid arbetsgivarinträde av statsverket. Den del som hänförs till anställda vid de affärsdrivande verken tillgodoförs respektive myndighet.

Denna ordning innebär som också framgår av interpellationen att myndigheterna kan komma att få betala i stort sett dubbel lön under arbetstagarens sjukledighet, i den mån vikarier behövs.

I interpellationen görs gällande att detta förhållande skulle göra myndigheterna mindre benägna att anställa personal som kan komma att bli tjänstledig på grund av bl. a. barnsörd. Reglerna för återbetalning av arbetstagarnas sjuk- respektive föräldrapenning skulle därför inbjuda till diskriminering av kvinnlig arbetskraft.

Frågan om att låta myndigheterna i någon form tillgodogöra sig sjuk- eller föräldrapenning, som hänförs till arbetstagare vid myndigheten, har utretts vid flera tillfällen. Sålunda har senast lönekostnadspåläggsutredningen bl. a. föreslagit att statsverket skulle ha ett generellt ansvar att bestrida alla utgifter för sjuklön. En sådan ordning skulle enligt utredningen komma till stånd genom en höjning av lönekostnadspålägget med en riskpremie motsvarande sjuklönekostnaden.

Förslaget avvisades år 1971 med hänvisning till att någon generell kompensation för utbetald sjuklön inte kunde anses påkallad eftersom myndigheternas anslag var beräknade med hänsyn till en normal sjukfrånvaro (prop. 1971:1 bil. 2, FiU 5, rskr 39). Behov av kompensation kunde endast föreligga vid relativt små enheter. Föredragande statsrådet

Fredagen den  
29 november 1974

*Om ersättning från  
den allmänna  
försäkringen för  
statliga myndighe-  
ters utgifter för sjuk-  
och föräldrapen-  
ning*

framhöll att stora administrativa vinster hade skett genom det statliga arbetsgivarinträdet i sjukförsäkringen.

Vad som anfördes år 1971 är fortfarande giltigt. Att kretsen av arbetstagare för vilka arbetsgivarinträdet gäller därefter har utvidgats förändrar inte detta förhållande.

Det finns inte anledning tro att myndigheterna skulle undvika att anställa kvinnlig arbetskraft med hänsyn till reglerna om arbetsgivarinträde. Det skulle dessutom direkt strida mot de bestämmelser som utfärdats senast år 1973 och som förbjuder könsdiskriminering vid tjänstetillsättning av statligt reglerad tjänst. Beträffande de små myndigheterna där trots allt vissa problem kan tänkas uppstå då tjänstemän blir tjänstlediga på grund av sjukdom eller barns börd får frågor om kompensation lösas i det särskilda fallet. Några särskilda åtgärder för att komma till rätta med sådana tillfälliga svårigheter torde inte behöva vidtas.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Min interpellation rör följande:

Anställda vid privata företag eller statliga affärsdrivande verk får ersättning från sjukkassan vid sjukdom och barnledighet. För övriga statligt anställda med ordinarie eller extra ordinarie tjänst gäller, som herr statsrådet Löfberg har anfört, arbetsgivarinträde, dvs. deras sjuk- eller föräldrapenning betalas ut direkt från den anställande myndighetens anslag.

Eftersom statligt anställda betalar sin sjukförsäkringsavgift precis som alla andra skulle man kunna tro att den anställande myndigheten sedan får ersättning från riks-försäkringsverket. Denna överföring sker emellertid inte. De pengar som statligt anställda personer betalar in till sjukkassan bokförs helt enkelt som inkomst i riksstaten.

Problemet kan verka subtilt; det är ju bara fråga om en omflyttning mellan statliga konton. För den enskilda myndigheten kan det dock medföra högst påtagliga konsekvenser.

Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min interpellation och vill anföra följande.

Om en anställd blir sjuk eller har barnledigt får antingen arbetet vila i väntan på hans eller hennes återkomst, eller – vanligen – måste en vikarie anställas, varvid myndigheten får betala ut dubbel lön från oförändrat anslag. Myndigheterna får visserligen, som statsrådet anförde, ett visst påslag på lönesumman för att täcka sådana kostnader, men det innebär trots allt problem särskilt för mindre myndigheter. Det är lätt att inse vilken effekt principen om arbetsgivarinträde kan ha när det gäller att anställa t. ex. kvinnor och sjukliga personer. En myndighet med begränsade anslag har helt enkelt inte råd att anställa någon ur dessa "riskgrupper".

Nu har problemet komplicerats av att även arvodesanställda omfattas av principen om arbetsgivarinträde. Den gruppen fick tidigare ersättning vid sjukdom eller barns börd direkt från sjukkassan. Arvodesanställning är bl. a. vanlig vid åtskilliga vetenskapliga institutioner liksom i samband

Fredagen den  
29 november 1974

*Om ersättning från  
den allmänna  
försäkringen för  
statliga myndighe-  
ters utgifter för sjuk-  
och föräldrapenning*

med allehanda forskningsprojekt. Bara vid Karolinska institutet finns ett stort antal arvodesanställda vid olika institutioner – var och en av dessa institutioner har högst begränsade anslagsramar.

Herr talman! Två olika typer av problem föreligger: dels vid de s. k. mindre myndigheterna eller institutionerna, dels vid projekt där personalen avlönas med donationsmedel. I bägge fallen tär sjukfrånvaro hårt på budgeten. Konsekvenserna av längre sjukdom eller barns börd kan bli förödande för verksamheten. Det är då naturligt att befara att konsekvenserna av nuvarande ordning på sikt också kan verka diskriminerande mot kvinnor och mot personer som är sjuka. Jag har också, herr talman, exempel på fall när man undvikit att anställa kvinnor just av den anledningen.

När det gäller donationsmedel är problemet dubbelsidigt – dels föreligger en besvärlig situation gentemot donatorn, dels är det problem att fullfölja ett projekt med de medel som ställts till förfogande. Det är ett märkligt system för t. ex. anställda på donationsmedel, vilka ju betalar in sjukförsäkringsavgift och där arbetsgivaren betalat lagstadgade avgifter, att om dessa individer blir sjuka, skall ersättning inte utgå från försäkringskassan för de kostnader som arbetsgivaren haft! Var finns logiken? Donatorn har ju inte rimligtvis donerat pengar för just den här typen av ändamål, dvs. för att täcka sjuklön och eventuell lön i samband med barnledighet. Det är ett rationellt system, säger statsrådet Löfberg. Kanske det, men det är orättvist i det här sammanhanget, och man kan inte utesluta en diskriminering av kvinnor.

Låt mig ge ett exempel från Karolinska institutet! Där arbetar nära 400 personer på donationsmedel, sammanlagt en lönesumma på över 15 miljoner kronor. Skulle vi ta med hela landet, rör detta många tusen som är anställda på motsvarande sätt. Tryggheten för dessa människor är densamma som för alla andra, men respektive verksamhet riskerar att inte kunna utföras på ett rimligt sätt, och på många håll garderar sig därför respektive institution successivt genom att välja ut människor där risken tycks vara liten för att vederbörande kommer att ha hög frånvaro.

Jag vill alltså sluta med att fråga statsrådet om Ni verkligen anser att systemet fungerar som det skall. Och borde inte åtminstone donationsmedel oavkortade få gå till avsett ändamål? Det är i hög grad inkonsekvent att inte försäkringskassan träder in i dylika fall. Statsrådet menar att enskilda problem i sammanhanget får lösas i särskild ordning. Hur då? Jag har i min bänk en skrivelse från en professor Wilhelm Holmqvist, som sysslar med fornlivsforskning. Han har haft kostnader för år 1973 på ca 20 000 kronor för sjukersättningar. Han begärde hos utbildningsdepartementet restitution, dvs. att försäkringskassan skulle ersätta hans forskningsanslag med motsvarande summa, men han fick nej utan några som helst motiv. Hans anslag består till stor del av donerade medel.

Kan vi verkligen fortsätta med ett sådant system, som visserligen i

sin helhet fungerar bra, men som på de här enskilda punkterna inte är tillfredsställande?

Herr statsrådet LÖFBERG:

Herr talman! Herr Wijkman talar i sin interpellation om, och han upprepar det i sitt inlägg, att det finns en risk för att det här systemet skall verka könsdiskriminerande. Låt mig för att undvika varje missförstånd på den punkten få deklarerat klart och bestämt, att jag givetvis är emot varje form av könsdiskriminering och beredd att stödja alla åtgärder som är ägnade att öka jämställdheten mellan män och kvinnor.

Det var mot den bakgrunden som jag för ett par år sedan tillsatte en utredning med uppgift att se över kvinnornas ställning på det statliga området, kartlägga situationen och se om ytterligare åtgärder skulle kunna göras för att förbättra kvinnornas ställning. I direktiven till den utredningen framhöll jag mycket klart att de offentliga arbetsgivarna har ett stort ansvar för utvecklingen till jämställdhet mellan män och kvinnor på arbetsplatsen. Och jag sade att staten som arbetsgivare inom ramen för sin personal- och lönepolitik bör pröva vilka ytterligare åtgärder som kan behöva vidtas i syfte att skapa jämställdhet mellan män och kvinnor. Jag gjorde alltså ett mycket klart ställningstagande i dessa direktiv, och det står jag givetvis för alltjämt.

Om nu den teknik som vi använder för återbetalning av arbetstagarnas sjuk- och föräldrapenning skulle inbjuda till könsdiskriminering, vilket herr Wijkman i varje fall antyder, vore det en mycket allvarlig sak – det är jag den förste att erkänna. Jag har emellertid inte i mina undersökningar kunnat finna något som helst belägg för detta, och därmed faller efter vad jag kan förstå det väsentligaste skälet för herr Wijkmans förslag om en ändring av detta system.

Systemet, som jag har redogjort för i interpellationssvaret, är helt enkelt en teknisk metod som vi använder och som har lett till stora administrativa vinster. Vi har inte funnit någon anledning att ompröva det. Som jag sade i svaret prövade riksdagen så sent som för bara några år sedan den här frågan och tog den ståndpunkt som jag nu har givit uttryck åt.

Jag har emellertid framhållit att trots att denna teknik i stort sett fungerar tillfredsställande kan den ibland medföra problem för de små myndigheterna. Men dessa får vi möta när de uppkommer, och där finns det då olika möjligheter till överföringar mellan anslag och överskridanden. Så inte heller på den punkten föreligger det något behov av ett helt nytt system.

Herr Wijkman tog i sitt inlägg också upp frågan om forskningsanslagen. Jag vill erinra om att i samband med den proposition som jag tidigare har åberopat och som riksdagen så sent som 1971 tog ställning till berördes också frågan om forskningsprojekten och donationsmedlen. Där framhölls bl. a. att i samband med anslagsgivningen till de skilda forskningsprojekten avsätter medicinska forskningsrådet årligen ett beräknat totalt ram-

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

*Om ersättning från  
den allmänna  
försäkringen för  
statliga myndighe-  
ters utgifter för sjuk-  
och föräldrapenning*

Fredagen den  
29 november 1974

*Om ersättning från  
den allmänna  
försäkringen för  
statliga myndighe-  
ters utgifter för sjuk-  
och föräldrapenning*

anslag för täckande av kostnader i samband med graviditeter, sjukledighet m. m. Avräkningen mellan berörda lärosäten och forskningsrådet görs sedan i efterhand. Så inte heller för forskningsrådet kunde man finna att problemen var av det slaget att man hade anledning till några ändringar.

Av vad jag här har sagt framgår att det inte finns tillräckliga skäl för att ändra detta system.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Det är möjligt att man inte skall ändra hela systemet – det kan jag hålla med om. Jag tror att vi har samma utgångspunkt och samma målsättning: vi skall inte ta några system som vare sig i stort eller i smått inbjuder till könsdiskriminering. Jag tror helt enkelt att det är beklagliga, mindre missförhållanden i det här systemet som jag har påtalat. Det är alltså inte så att systemet genomgående skulle inbjuda till könsdiskriminering, och det har jag inte heller påstått.

Jag betvivlar inte alls att statsrådet står för sina gamla uttalanden och direktiv om att könsdiskriminering skall motarbetas. De uttalandena respekterar jag, och de står naturligtvis fast.

Men jag tror alltså att tekniken är olycklig när det gäller mindre myndigheter och framför allt när det gäller donationsmedel.

När jag väckte denna interpellation fick jag flera brev från forskare som baserar sin verksamhet på donationsmedel. Professor Holmqvist, som jag talade om i mitt första inlägg, hade alltså begärt restitution på sammanlagt 20 000 kronor – det är visserligen ett litet belopp, men det är stora pengar för hans fornlivsforskning – för de sjuklöneutbetalningar han gjort under år 1973. Men han har fått blankt nej från utbildningsdepartementet. Han anser att det är fullkomligt omöjligt att gå tillbaka till den fond han fått pengarna ifrån och begära mera pengar med motiveringen att han betalt ut sjukersättningar; han har fått vissa anslag, och det skulle tas mycket illa upp.

Detta är alltså ett problem som man bör titta på. Jag har från Karolinska institutet hört berättas om fall där man faktiskt låtit bli att anställa unga forskarkvinnor därför att man haft ont om anslag och baserat en del av verksamheten på donationsmedel. Det har alltså faktiskt förekommit könsdiskriminering. Det rör ett inte så litet antal människor inom t. ex. den medicinska forskningen – bara i Stockholm är det fråga om några hundra personer.

Herr talman! Jag får väl återkomma i ärendet med en motion till våren. Jag tror att det är bra att frågan tagits upp på detta sätt. Jag vill alltså uppmana statsrådet att ånyo titta på dessa mindre problem som kan uppkomma i de små myndigheterna i samband med donationsmedel. Framför allt skulle jag vilja be herr statsrådet att ta upp professor Holmqvists fall – jag skall efter debatten till statsrådet överlämna handlingarna i ärendet – och titta på det genom förstoringsglas. Man kanske på det sättet kan komma någon vart även i ett sådant detaljärende.

Herr statsrådet LÖFBERG:

Herr talman! Det står tydligt inte kvar så mycket av skiljaktigheter mellan herr Wijkman och mig. Det väsentliga i hans interpellation var misstanken om könsdiskriminering, och den saken tycker jag att vi nu har klarat upp. Jag har erkänt att problem kan kvarstå när det gäller mycket små myndigheter, och jag har också redogjort för att det finns en teknik för att komma till rätta med detta problem. Detta gäller också forskningsråden.

Nu har herr Wijkman i sitt senaste inlägg nästan helt koncentrerat sig på donationsmedlen. Jag vill inte alls bortse från att det kan vara angeläget att titta ytterligare på den frågan. Men om det var detta som var avsikten med interpellationen, tycker jag att herr Wijkman borde ha koncentrerat interpellationen till denna fråga. Jag skulle då haft möjligheter att ge den en mera grundlig belysning än vad jag nu kunnat göra.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! När jag framställde interpellationen kände jag inte till att en så stor del av forskningen i vårt land baserar sig på både statliga anslag och, till viss del, donationsmedel. Jag kände inte heller till den speciella problematik som gäller för donationsmedlen. Jag tog upp denna sak i mitt första inlägg, men herr statsrådet gick inte in på problemet i anslutning härtill.

Vi tycks emellertid vara överens om att man skall försöka undvika de problem som kan uppstå vid de små myndigheterna. Nu finns det alltså anledning att hoppas på att herr statsrådet kommer att se över även detta problem med donationsmedlen.

Överläggningen var härmed slutad.

## § 10 Ang. importen från u-länderna

Herr handelsministern FELDT erhöll ordet för att besvara herr *Granstedts* (c) den 12 november framställda interpellation, nr 152, och anförde:

Herr talman! Herr Granstedt har frågat dels hur jag ser på den framtida utvecklingen av vår import från u-länder, dels om jag instämmer i principerna att u-länderna i största möjliga mån bör kunna förädla sina egna råvaror och utnyttja sin kapacitet till livsmedelsproduktion för egna behov och dels vilka åtgärder jag är beredd att vidta för att påverka varufördelningen av vår import från u-länderna.

Beträffande den första frågan vill jag svara att utvecklingen av vår import från u-länder i ett grundläggande avseende avgörs av samma faktorer, som bestämmer vår totala import. Och det är den allmänna efterfrågeutvecklingen på den svenska marknaden, som den formas av inkomstutveckling och värderingar samt beslut av enskilda konsumenter

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. importen från  
u-länderna*

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. importen från  
u-länderna*

och förbrukare. Att göra en tillförlitlig prognos för hur denna process skall komma att utvecklas i framtiden är inte möjligt. Några för u-landsimporten särskilt betydelsefulla drag i efterfrågemönstret kan emellertid urskiljas.

De livsmedelsprodukter vi köper från u-länderna är till alldeles övervägande del tropiska konsumtionsvaror, exempelvis kaffe, kakao och vissa frukter och fruktkonserver. Vi har knappast att förutse några betydande förändringar i våra konsumtionsvanor på det området.

Värdet av vår import av råvaror har ökat kraftigt under senare tid. Detta hänger visserligen främst samman med prisökningarna på olja, men priserna på en rad andra råvaror har också ökat, vilket lett till förstärkning av exportintäkterna för en vid krets av u-landsexportörer.

När det gäller utvecklingen i framtiden är det med hänsyn till de många faktorer som påverkar importen av olika råvaror svårt att göra några generella förutsägelser. Vår import av mer bearbetade produkter från u-länderna har successivt ökat och kommer säkert att göra så även i framtiden.

Vad beträffar den andra frågan instämmer jag i principen att u-länderna i största möjliga mån bör kunna bearbeta sina egna råvaror.

Hur u-länderna skall utnyttja sin kapacitet för livsmedelsproduktion – för egna behov eller för export – är framför allt en fråga för varje enskilt u-land att avgöra. Jordbruksministern framhöll i sitt anförande vid Världslivsmedelskonferensen i Rom att en ökning av livsmedelsproduktionen i u-länderna är den enda lösningen på lång sikt av livsmedelskrisen. Med detta är även u-länderna införstådda. Men det innebär självfallet inte att vi inte också på detta område skall ha ett varuutbyte med u-länderna. Denna syn ligger i linje med vad u-länderna själva hävdar i olika internationella organ. Vi måste med andra ord vara beredda att överväga u-ländernas önskemål även på detta område.

Detta leder mig till herr Granstedts tredje fråga om åtgärder för att påverka vår import från u-länderna.

Sverige verkar traditionellt för frihandel i det internationella varuutbytet. Samtidigt understryker vi att särskilda förmåner bör ges till u-länderna, där så är möjligt. Det är viktigt att de större industriländerna medverkar i dessa strävanden, eftersom ett enskilt land – i synnerhet med en så liten marknad som vår – skulle ha svårt att bära det importtryck, som blir resultatet av en ensidig liberalisering. Genom allmänna tullsänkningar och särskilda tullförmåner för u-länderna, s. k. preferenser, är i stort sett 85 procent av den totala importen från dessa länder i dag tullfri i Sverige. Då har jag bortsett från kaffe, där vi har en obetydlig tull som inte kan anses utgöra något hinder för importen. Några få procentenheter av den tullfria importen drabbas dock av våra importavgifter på jordbruksområdet.

I dag har vi i stort sett endast kvar tullhinder på textil- och konfektionsområdet. Trots detta är det importen av textil- och konfektionsvaror som ökat mest från u-länderna. Den snabba utvecklingen har gjort

Sverige till den största per capita-importören bland industriländerna av sådana varor och har också tvingat oss att av beredskapsskäl och för att uppnå en lugnare utvecklingstakt komma överens med ett fåtal länder om en mera balanserad importutveckling. Vi har också sett oss nödsakade att införa ett särskilt stöd för tekoindustrin.

Svårigheterna för u-länderna att öka sin färdigvaruexport har i de flesta fall andra förklaringar än förekomsten av handelshinder. Jag tänker här främst på en mycket ensidig produktionsstruktur, svårigheter att avpassa produkterna till marknadens krav och en bristande kunskap i marknadsföring. Det importkontor för u-landsprodukter som riksdagen fattat beslut om är en åtgärd som på detta område kan bli till stöd för u-ländernas export till vårt land.

Från svensk sida har vi också i internationella organisationer kraftigt understrukit behovet av en breddning av u-ländernas produktionsstruktur. En sådan utveckling kommer att ta tid men kan underlättas genom finansiellt och tekniskt bistånd. Kanske viktigast är att u-ländernas politiska oberoende följs av ekonomiskt oberoende som gör det möjligt för dem att utveckla sina ekonomier efter de egna behoven. Principen om permanent suveränitet över naturresurser, som erkänts i Förenta nationerna, kan få stor betydelse för utvecklingen i detta hänseende.

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag vill börja med att tacka handelsministern för svaret.

Det råder inget tvivel om att de handelspolitiska förhållandena och produktionsfördelningen i världen i hög grad är nyckeln till den ojämna ekonomiska fördelningen i världen i dag. Den nuvarande strukturen där u-länderna i huvudsak är råvaruproducerande medan i-länderna tar hand om den industriella produktionen har sina rötter i den gamla kolonialpolitiken. Det var just detta som var filosofin när västländerna gick ut och lade under sig huvuddelen av Afrika och Asien, att man skulle skaffa råvaror till sin industriella produktion och att man skulle få en marknad för sina färdigvaror. Den politiska frigörelsen har inte inneburit några mer vittgående förändringar i denna struktur. Vi kan konstatera att även Sverige, som i och för sig inte har något egentligt kolonialt förflutet, ändå i stort sett faller in i det här mönstret. Det finns bedömare som menar att de vinster som man gör i i-länderna genom denna snedvridna fördelning är väsentligt större än det flöde av bistånd som går till u-länderna.

Jag tror att man kan påstå att u-länderna svarar för ungefär hälften av världens råvaruproduktion, självfallet med stora variationer för enskilda varugrupper och varor. Samtidigt svarar de för en mycket liten del av förädlingen. Man kan också anta att i framtiden kommer u-ländernas andel av råvaruproduktionen att växa, eftersom huvuddelen av de ännu icke bearbetade fyndigheterna framför allt på mineralsidan ligger just i u-länder.

U-ländernas råvaruproduktion utgör alltså en mycket betydelsefull bas

för de rika ländernas industri. Ekvationen ter sig särskilt allvarlig om man tänker på att vi har att se fram emot en växande knapphet på en lång rad viktiga industriråvaror. Däri ligger ett dilemma på det sättet att om man ansluter sig till den princip som handelsministern glädjande nog anslöt sig till i interpellationssvaret, nämligen att u-länderna själva så långt som möjligt bör förädla sina egna råvaror, kan det få mycket vittgående konsekvenser. En sådan konsekvens måste bli en minskad råvarubas för de rika ländernas industri. En annan konsekvens måste bli en ökad konkurrens på industrivarumarknaden från u-länderna.

Det här är naturligtvis en utveckling som i-länderna i allmänhet inte är så förfärligt förtjusta i. Därför kan det ibland vara frestande att ifrågasätta allvaret bakom det system av tullpreferenser som håller på att utvecklas. Det finns också mycket riktigt viktiga förbehåll i tullpreferenssystemet. Man har från i-ländernas sida möjligheter att undanta vissa varor från tullpreferenser, om importen av de varorna leder till allvarliga marknadsstörningar. Preferenserna är givetvis begränsade, och det finns möjlighet till ensidig uppsägning från i-ländernas sida.

För Sveriges del är det ganska betecknande att de varugrupper som i dag är undantagna från dessa tullpreferenser är just sådana där u-ländernas konkurrensmöjlighet är som störst, nämligen textil-, konfektions- och lädervaror. Man kan kanske säga att vi tillämpar tullpreferenser i den utsträckning som de inte innebär något hot för oss. Vi ger tullpreferenser på de varor som u-länderna inte i någon större utsträckning kan producera, medan vi är mera restriktiva när det gäller de varor där u-ländernas produktionsmöjligheter är större.

Det finns anledning fråga, och jag vill gärna höra handelsministerns synpunkter på det: Vad händer om u-länderna börjar få en väsentlig konkurrenskraft på andra varugrupper än dem Sverige redan har undantagit från tullpreferenserna? Finns det anledning att räkna med att Sverige då kommer att ta bort tullpreferenserna också på de varorna? Är vi alltså beredda att med hjälp av handelspolitiska medel stödja u-ländernas industrialisering även om det skulle innebära offer för vår egen del eller är vi bara beredda att stödja en sådan industrialisering så länge det inte har allför påtaglig effekt?

En annan sak är att det kan finnas anledning att efterlysa en något bättre samordning mellan vår biståndspolitik och vår handelspolitik. Det skulle finnas anledning för oss att i någon större utsträckning inrikta våra biståndsinsatser på att stödja u-länder som just vill bygga upp en förädling av sina egna råvarutillgångar och att sedan med handelspolitiska och naturligtvis även biståndspolitiska medel hjälpa u-länderna att få avsättning för de produkter som den industrin i så fall kan framställa. Vi har fattat beslut om ett importkontor för u-länder, och man får naturligtvis hoppas att just detta importkontor skulle kunna ha en sådan effekt.

Om man får till stånd en ökad råvaruförädling i u-länder får vi förutsätta att detta också på sikt leder till ökad konsumtion av dessa varor i u-

länderna. Det innebär i så fall att det inte bara är u-ländernas råvaror som inte når oss fullt ut, utan det gäller även u-ländernas förädlade varor. Det är en utveckling som i och för sig är önskvärd med hänsyn till den ekonomiska balansen i världen. Men om man ser detta som ett perspektiv och vill arbeta efter det måste det också vara angeläget att minska Sveriges beroende av råvaror. Det innebär att vi måste försöka utveckla en råvarusnålare teknik, att vi måste utveckla en produktion som skapar mera hållbara produkter och produkter vilkas råvaruinnehåll det är möjligt att återvinna sedan de är färdigbegagnade. Det kan finnas anledning att nämna det förslag till råvarubeskattning som vi från centerpartiet framfört som ett medel i den riktningen. Det är helt klart att de hittills låga råvarupriserna har bidragit till ett slöseri med råvaror.

Ett alldeles speciellt problem har vi ju på jordbrukssidan, där en inte oväsentlig del av animalieproduktionen baseras på proteiner som i olika former är importerade från u-länderna. Det skulle naturligtvis finnas anledning att lägga om vår egen produktion på ett sådant sätt att vi inte behöver importera viktiga proteiner från u-länder.

Jag skulle vara tacksam att få höra litet grand av handelsministerns synpunkter på dessa frågeställningar.

*Herr handelsministern FELDT:*

Herr talman! Herr Granstedt redovisade en del funderingar om konsekvenserna för låt mig kalla det den internationella arbetsfördelningen, om nu u-länder i ökad utsträckning lyckas förverkliga det mål som de har uppställt för sig, nämligen att börja förädla sina egna råvaror i egna industrier. Herr Granstedt drar slutsatsen att om det inträffar så kommer råvarubasen för industrierna i i-länder att minska.

Det återstår nog att bevisa på ett mera genomtänkt sätt än det sätt herr Granstedt gjorde det på. Jag tycker att hans resonemang var väl statistiskt. Det måste nog sättas in i ett mera dynamiskt förlopp. Vad som inträffar om en ökad förädlingsgrad blir verklighet i Asien, Afrika och Latinamerika måste såvitt jag förstår vara att den ekonomiska tillväxttakten ökar i dessa länder, dvs. att den materiella levnadsstandardens tillväxt ökar. Vad det får för konsekvenser för levnadsstandardens tillväxt i industriländerna tror jag är åtskilligt krångligare att reda ut – det kan man inte göra bara genom att studera tillgången på råvaror. Det innebär i så fall att en del av den levnadsstandard som för u-ländernas del i dag inte existerar då kommer att åstadkommas av dem själva. Det är inte så att de i dag köper dessa varor från oss och konsumerar dem – de har dem över huvud taget inte; ett led i den här mer dynamiska utvecklingen är att de kan lyfta sin materiella standard genom en egen industri. Därmed är vi inne på ett mycket krångligt spörsmål: Vad kommer att hända med levnadsstandarderna i i-länderna om vi verkligen får någonting som börjar likna en global inkomstutjämnning, dvs. tillväxten tilltar i u-länderna?

Jag gör den här lilla utvecklingen, herr talman, med anledning av herr

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. importen från  
u-länderna*

Granstedts förmodan att det är tankar av det slag som han nämnde som ligger bakom utformningen av de generella tullpreferenserna. Den förmodan tror jag inte är riktig. I varje fall har inte vi här i Sverige gjort oss några föreställningar om att det är råvarutillgångarna i Sverige eller några andra i-länder som det gäller att skydda. Utformningen av preferenserna har mycket mer kortsiktiga syften, och den har – det har herr Granstedt rätt i – tagit sikte på att på vissa områden bibehålla ett visst skydd mot en konkurrens från u-länderna. Däri ligger naturligtvis hela preferenssystemets svaghet. Om vi på vissa områden anser oss behöva detta skydd, generellt sett, anser vi oss också behöva det gentemot u-länderna.

Herr Granstedt säger att det är karakteristiskt för Sverige att undantagen gäller textil, konfektion och skor; det är inte mer karakteristiskt för Sverige än för alla andra i-länder som har tillämpat preferenssystemet. Snarare är, herr Granstedt, det karakteristiska för Sverige att vi importerar mer från u-länderna än andra i-länder gör. Jag nämnde i mitt interpellationssvar att Sverige för närvarande är den största importören per invånare av TEKO-produkter från u-länderna. I själva verket importerar vi per invånare mer, tror jag, än hela EG-området gör. Det karakteristiska är att det är på det här området som alla länder har gjort undantag.

Sedan vill jag varna herr Granstedt för att av detta dra slutsatsen att vi verkligen har åstadkommit ett handelshinder. Jag tror att det är att väsentligt överdriva tullarnas betydelse i detta sammanhang. Det visas enklast därav att importen från u-länderna till Sverige går ohyttigt snabbt fram på område efter område, beroende på att kostnadsdifferenserna är enormt stora. Vi har tullar som ligger i storleksordningen 20 procent på ett införselvärde som många gånger är en femtedel av det svenska. En enkel aritmetisk operation visar att det inte finns några möjligheter för de tullarna att utgöra något som helst konkurrensskydd. På den punkten har vi tvingats till – som jag också nämnde – att i ett antal fall ta upp förhandlingar med u-länder, vars textilimport har gått allra snabbast, om vissa dämpningar i importens utvecklingstakt. Skälet till att vi använder det systemet är att vi, i stället för att ta en generell reglering av importen från u-länderna – som en del andra länder i Västeuropa gör – låter nya producenter slå sig in på den svenska marknaden, etablera sig här och skaffa en marknadsandel, för att på det sättet hjälpa till så gott vi kan. Men det är en omöjlig tanke att vi skulle uppträda på ett sätt som gör att vi avviker från alla andra industriländer. Det klarar vi helt enkelt inte av.

Därmed tror jag att jag har svarat på herr Granstedts fråga om Sverige skulle vidta åtgärder för att minska omfattningen av tullpreferenserna ifall u-länderna blir konkurrenskraftiga på något annat område än textil och skor. Jag anser det helt uteslutet att detta ens behöver övervägas, eftersom tullar i det här sammanhanget nästan aldrig har någon betydelse för konkurrensläget.

Om herr Granstedt har följt Sveriges agerande i olika internationella

handelspolitiska sammanhang borde han veta att vår grunduppfattning är att alla industritullar bör avskaffas. Vi anser inte att de fyller någon annan funktion än att skapa administrativa problem.

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Till att börja med sade jag inte att en industrialisering av u-länderna nödvändigtvis behöver innebära en försämrad levnadsstandard i i-länderna. Vad jag sade var, något som också handelsministern hänvisade till, att det skulle kunna leda till en minskning av i-landsindustriernas råvarubas, och det påståendet vidhåller jag. Det bör i och för sig kunna kompenseras med det som jag talade om i slutet av mitt anförande, nämligen att man utvecklar en mer råvaruekonomisk produktion. Däremot tror jag inte att man kan tillämpa det dynamiska resonemang som handelsministern utvecklade när det gäller råvarusituationen totalt. Det beror naturligtvis på vilka råvaror man talar om. Men beträffande en lång rad av råvaror råder det knapphet i världen. Vad gäller dessa kommer följaktligen inte en ökad råvaruförädling i u-länderna rimligen att kunna innebära ett väsentligt ökat totalt råvaruuttag i världen. Ett ökat uttag av dessa råvaror i u-länderna borde i stället förutsätta en minskad råvaruanvändning i i-länderna, om vi inte vill göra oss fullständigt urarva på vissa nyckelgrupper av råvaror i en framtid. I vilken mån denna situation kan påverka vår levnadsstandard beror på vilken teknisk utveckling vi själva har. Därför tycker jag att det är viktigt att vi försöker inrikta vår tekniska utveckling mot en bättre hushållning med råvaror.

*Ang. importen från  
u-länderna*

Handelsministern missförstod mig återigen när han menade att jag hade sagt att det var karakteristiskt för Sverige att vi hade undantagit just importområdena textil, konfektion och läder. Jag sade att det var karakteristiskt att just dessa grupper var undantagna. Det gäller inte bara Sverige utan också andra i-länder. Det är nämligen inom just dessa branscher som det finns en icke föraktlig industri i u-länderna. Det är alltså just i dessa branscher som de kan utgöra något väsentligt hot mot oss. Det var mot den bakgrunden som jag frågade mig: Vad händer om u-länderna börjar uppträda som ett väsentligt hot mot oss inom andra branscher? Kommer vi då att sätta upp handelshinder? Om tullar inte är något effektivt handelshinder, frågar man sig om det kan tänkas att vi sätter upp andra hinder, exempelvis sådana avtal som vi redan träffat på textilområdet, för att hålla u-ländernas export till oss nere. Är vi alltså beredda att släppa in u-ländernas varor även om det drabbar oss själva, eller är vi bara beredda att släppa in dem så länge det inte innebär någon mera väsentlig påverkan på vårt eget näringsliv?

Herr handelsministern FELDT:

Herr talman! Men det är ju så, herr Granstedt, att den effekt på svenskt näringsliv som herr Granstedt oroar sig för eventuellt skall inträffa i framtiden redan har inträffat när det gäller den svenska textil- och sko-

Fredagen den  
29 november 1974

*Ang. importen från  
u-länderna*

industrin. Det är väl bekant att vi för vissa produkter – framför allt sådana där importen i dag domineras av produkter från u-länderna, såsom t. ex. skjortor – är nere i en självförsörjningsgrad på 10 procent. Vi importerar således 90 procent. För 25–30 år sedan framställde vi alla skjortor själva. Vi har under ett par årtionden minskat sysselsättningen inom den svenska textil- och konfektionsindustrin med tiotusentals människor. Vi har rekonstruerat en hel bygd, nämligen Boråsbygden, inräknat staden Borås, för att anpassa oss till den våldsamma förändring som ägt rum inom den svenska textilindustrin. Det måtte väl herr Granstedt ha upptäckt. Vi menar därför att vi på ett mycket handfast sätt visat vilken hög toleransgrad vi har när det gäller att acceptera import från u-länder, som kan konkurrera med mycket låga priser på den svenska marknaden.

Men det finns en gräns, och den har vi nått när det gäller vissa produkter. Vi måste hålla tillbaka importen, och vi måste också direkt stödja vissa av våra bastextila industrier genom direkta statsbidrag, för att inte den enda lilla produktionskapacitet vi har kvar skall försvinna. Herr Granstedt må välja ut vilken annan bransch som helst – börjar han tala om att vi skulle råka in i handelspolitisk panik om det inträffar någon förändring i den svenska näringsstrukturen, då har han lärt bra litet av det som faktiskt har inträffat, av hur långt vi har låtit utvecklingen gå bl. a. i syfte att försöka göra den svenska marknaden tillgänglig för fattiga länder med en mycket smal industriell produktionspotential.

Sedan tror jag att vi aldrig ens skall försöka klara ut vad som händer i denna värld när den industriella utvecklingen verkligen kommer i gång på de tre kontinenter som är industriellt underutvecklade, för det är en mycket mera komplicerad process. Framför allt, herr talman, vill jag inte att det ur den här lilla debatten skall komma fram någon tanke på att vi skulle skylla speciellt på u-länderna om det uppstår brist på råvaror. Jag inser att det inte heller är herr Granstedts avsikt, men genom att han formulerar sig litet olyckligt kan det verka som om råvaruproblemet uppstår om u-länderna börjar förädla sina egna råvaror. Det är inte alls det som är problemet, utan det är att om vi vill ha en ökad levnadsstandard i u- och i-länder, då kommer vi att ha en press på våra råvarutillgångar. Så generellt skall problemet formuleras, och det är gemensamt för i- och u-länder.

I motsats till herr Granstedt har jag den uppfattningen att det går att ytterligare öka världens råvarubas. Det finns en ekonomisk faktor som gör att när priserna stiger blir en del exploateringsmöjligheter attraktiva som hittills inte har varit det. Man öppnar gamla gruvor, man undersöker nya områden osv. Det var det jag menade när jag talade om det dynamiska. Här är det en hel del som kan hända, och det måste hända kolossalt mycket, om vår levnadsstandard skall bestå och dessutom miljarder fattiga människors levnadsstandard skall komma upp på rimlig nivå. Då räcker det inte med att vi slutar med engångsflaskor och plåtburkar eller liknande uppslag, som jag vet att herr Granstedt och hans partivänner sysslar med ibland.

Herr GRANSTEDT (c):

Herr talman! Det var en alldeles riktig bedömning av handelsministern att jag inte tänker lägga skulden på u-länderna om våra råvarutillgångar börjar sina. Verkligheten är i stället, som jag bedömer det, att råvaruslöseriet i de industrialiserade länderna minskar utrymmet för u-länderna. Det finns alltså en konflikt här mellan u-ländernas rätt att förädla sina egna råvaror och det råvaruslöseri som vi själva ägnar oss åt. Därför skulle det ändå finnas anledning för oss att inrikta vår teknik mot en bättre hushållning med råvaror, så att inte vår ekonomi mer eller mindre förutsätter att u-länderna skall fortsätta att huvudsakligen vara råvaru-producenter.

Det var mycket glädjande att höra att den omläggning inom textilindustrin som vi genomgått har berott på regeringens vilja att släppa in u-landsprodukter på den svenska marknaden. Man får alltså tolka detta som att vi är beredda att gå ganska långt även inom andra branscher för att släppa in u-landsprodukter. Tidigare hade jag väl snarare trott att vi hade accepterat strukturförändringen inom textilindustrin därför att vi inte kunde göra mycket annat, men efter handelsministerns uttalande här är jag naturligtvis redo att tro på en positiv vilja hos den svenska regeringen att medverka till de eventuella strukturförändringar som kan bli nödvändiga i svenskt näringsliv som en följd av att u-länderna ökar sin egen industrivaruproduktion.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Föredrogs och hänvisades motionerna nr 2004–2011 till jordbruksutskottet.

## § 12 Interpellation nr 164 ang. vissa följder av de nya ersättningsreglerna inom sjukförsäkringen

Ordet lämnades på begäran till

Herr ROMANUS (fp), som yttrade:

Herr talman! Vårriksdagen beslöt om nya ersättningsregler inom sjukförsäkringen för den läkarvård som lämnas av privatpraktiserande läkare. Det är en reform som hälsas med tillfredsställelse. Genom reformen förstärks bl. a. försäkringsskyddet för patienterna. Det blir billigare för den enskilde att söka läkare. Det finns emellertid anledning uppmärksamma effekterna av anslutningsreglerna så att inte en minskning av de totala läkarresurserna uppkommer. Anslutningen till ersättningssystemet sker frivilligt genom anmälan till försäkringskassan. En allmän anslutning till försäkringen förutsätts av i första hand de läkare som utför en mera betydande vårdinsats, eller minst 2 000 patientbesök om året. Läkare med mindre än 2 000 besök om året svarar emellertid för en fjärdedel av besöken eller 1,2 miljoner besök. Det är därför angeläget att även merparten

av dessa ansluter sig. Omkring hälften av dessa besök görs hos sjukhusläkare eller andra offentligt anställda läkare som bedriver privatpraktik på sin fritid. För dessa läkare föreligger anslutningsrätt endast under en övergångstid av tre år och då bl. a. under förutsättning att arbetsgivaren avböjer erbjudande om ökad tjänstgöring på s. k. särskild arbetstid. Preliminära uppgifter från landstingshåll tyder nu på att många läkare avstår ifrån att erbjuda arbetsgivaren sådan ökad tjänstgöring på s. k. särskild arbetstid. Följden härav kan antingen bli att läkaren lägger ned sin fritidspraktik, eller att han fortsätter utanför ersättningsystemet. Det finns här således en betydande risk för att en stor resurs försvinner ur sjukvården, eller att kostnaden för de berörda patienterna ökar.

Ett annat problem som aktualiseras i sammanhanget är ersättningen för preventivmedelsrådgivningen. Vid behandlingen av den nya abortlagen anfördes bl. a. att det sannolikt kommer att bli svårt att helt tillgodose behovet av läkare för den föreslagna rådgivningsverksamheten de närmaste åren. Det är då angeläget att även de privatpraktiserande läkarna engageras i denna verksamhet. Genom de nya ersättningsbestämmelserna skall ersättning utgå till privatpraktiserande läkare för preventivmedelsrådgivning på samma grunder som för sjukvårdshuvudmännen.

Rådgivningen skall vara avgiftsfri för patienten. Ersättningen är för närvarande 45 kronor per besök. I beloppet ingår också ersättning för de preventivmedel som tillhandahålls i samband med rådgivningen. Inköpspriset för en kopparspiral är enligt en uppgift i Läkartidningen ca 30 kronor. Arvodet för läkaren skulle alltså i dessa fall bli 15 kronor. Under sådana förhållanden är det stor risk för att privatläkarna inte kommer att medverka i preventivmedelsrådgivningen. En sådan utveckling skulle strida mot de krav på utbyggnad av preventivrådgivningen som uppställdes i samband med abortreformen.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till socialministern få ställa följande frågor:

1. Är det möjligt att nu bedöma hur stor del av privatläkarresurserna som kommer att bortfalla när de nya ersättningsreglerna träder i kraft?
2. Avser socialministern att vidta någon åtgärd för att förhindra ett sådant bortfall?
3. Är socialministern beredd att medverka till en höjning av ersättningsbeloppet för preventivmedelsrådgivning?

Denna anhållan bordlades.

§ 13 Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts proposition nr 186 med förslag till lag om ändring i lagen (1963:197) om allmänt kriminalregister.

Skatteutskottets betänkanden

Nr 54 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:132 med förslag om sänkning av inkomstskatten, m. m., jämte motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till skatteutskottet

Nr 55 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1974:156 med förslag om sänkning av sjömansskatten, m. m. jämte motioner

Justitieutskottets betänkanden

Nr 34 i anledning av propositionen 1974:144 med förslag till lag om ändring i lagen (1969:246) om fastighetsdomstol, m. m.

Nr 35 i anledning av propositionen 1974:153 med förslag till lag om försöksverksamhet med avfattande av dom och slutligt beslut i tvistemål enligt formulär

Socialförsäkringsutskottets betänkanden

Nr 33 i anledning av propositionen 1974:132 med förslag om sänkning av inkomstskatten jämte motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till socialförsäkringsutskottet

Nr 34 i anledning av motioner om omprövning av frågan om pension och rätt till studiestöd för elever i särskola

Nr 35 i anledning av propositionen 1974:136 med förslag om viss ändring i reglerna för beräkning av arbetsgivares socialförsäkringsavgifter m. m.

Nr 36 i anledning av motioner angående förbättring av socialförsäkringssystemet, m. m.

Utbildningsutskottets betänkanden

Nr 33 med anledning av motion om överlämnande av länskolnämndsutredningens betänkande till utredningen om skolan, staten och kommunerna

Nr 35 med anledning av motioner angående medicinsk forskning på abortfoster

Nr 36 med anledning av motioner angående utbyggnad av den eftergymnasiala utbildningen m. m.

Nr 37 med anledning av skrivelse från riksdagens revisorer angående den statliga forskningsverksamheten jämte vissa motioner i samma ämne

Nr 38 med anledning av propositionen 1974:170 angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1974/75 i vad avser skolväsendet m. m.

Trafikutskottets betänkande

Nr 28 i anledning av propositionen 1974:170 angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1974/75 i vad avser anslag inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Nr 49 i anledning av propositionen 1974:170 angående utgifter på tilläggsstat 1 till riksstaten för budgetåret 1974/75 i vad avser jordbruksdepartementets verksamhetsområde.

### § 15 Meddelande ang. enkla frågor

Meddelades att följande enkla frågor denna dag framstälts, nämligen av

**Nr 384** Herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr kommunministern angående nattvardsgång med särkalkar:

Anser statsrådet att präst i svenska kyrkan skall ha rätt att vägra förrätta nattvardsgång med särkalkar?

**Nr 385** Herr *Ullsten* (fp) till herr Industriministern om en utredning angående den framtida energiförsörjningen:

Vill statsrådet medverka till att en snabb utredning görs i syfte att komplettera befintligt utredningsmaterial rörande energifrågor med kalkyler över investeringskostnader för olika alternativ för utbyggnad av energiproduktionen respektive kostnader för energihushållning och som belyser dessas relation till den framtida samhällsekonomin?

**Nr 386** Fru *Sundberg* (m) till herr socialministern angående tidpunkten för förslag med anledning av 1968 års barnstugeutrednings betänkande Barns fritid:

När kan förslag med anledning av barnstugeutredningens betänkande "Barns fritid" förväntas?

**Nr 387** Herr *Åkerlind* (m) till herr socialministern angående omhändertagande av barn enligt barnavårdslagen:

Anser statsrådet att de uppseendeväckande omhändertaganden av barn som skett på senare tid står i överensstämmelse med barnavårdslagens tillämpningsföreskrifter?

**Nr 388** Herr *Werner* i Tyresö (vpk) till herr arbetsmarknadsministern om rösträtt för invandrare vid riksdagsval:

Är statsrådet beredd att ge utredningen om kommunal rösträtt för invandrare tilläggsdirektiv att utreda frågan om invandrares rösträtt till att även gälla riksdagsval?

**Nr 389** Herr *Romanus* (fp) till herr statsrådet Löfberg angående föräldraskapsledighet för manliga statstjänstemän:

Vill statsrådet medverka till att manliga statstjänstemän får utnyttja föräldraskapsledigheten på i huvudsak samma villkor som kvinnliga?

§ 16 Kammaren åtskildes kl. 16.36.

In fidem

BENGT TÖRNELL

*/Solveig Gemert*

Nr 131

Fredagen den  
29 november 1974

---